

ICIAL

[Handwritten scribbles]

[Faint handwritten marks]

[Faint handwritten mark]

[Faint handwritten mark]

[Faint handwritten mark]

TOLEDO
BIBLIOTECA PROVINCIAL

Sala *Reservada*

Número *435*

Des 435(1)

T. 147272

R. 375735

C. 1195132

Res, 435(2)

T. 147274

R. 376475

C. 1195133

S. A. H. 6. cap. 2

X

COMMEN

TARII GALEACII CAPELLÆ
de rebus gestis pro restitutione
Francisci II. Mediolanensium Du
cis, nuper ab ipso auctore re
cogniti, & antea impressis
emendatiores.

Haganoæ M. D. XXXV.

UNIVERSIDAD NACIONAL DE LA PLATA
FACULTAD DE CIENCIAS EXACTAS
INSTITUTO DE FÍSICA
CATEDRA DE FÍSICA
CÁLCULO DIFERENCIAL
CÁLCULO INTEGRAL
FÍSICA CLÁSICA
FÍSICA MODERNA

GALEACII

CAPELLÆ AD ILLUSTRIS

simum Franciscum II. Mediolanen-

sium Ducem, in Commenta-

rios de rebus gestis pro

eius restitutione

Præfatio.

X IIS, QUI LI
 terarum studio famam
 adsecuti sunt, non-
 nulli iccirco a scribē
 da historia abstinue-
 re, aut q̄ antea tracta
 ta aggredi, & ex alie

no labore nomen sibi quærere parum lau-
 dis esse ducerent; aut q̄ de temporum suo-
 rum rebus opus contexere, arbitrabantur
 non eius esse, qui ita uitam instituisset, ut cu-
 peret prodesse q̄ plurimis, lædere autē ne-
 minem uellet; cum omni tempore Teren-
 tianum illud ipso uero uerius fuerit, Obse-
 quium amicos, ueritas odium parit. Alij
 autem minus ea ex causa deterriti, ne do-
 mesticis, & proximis in enarranda rerum
 ueritate displicerent, externa sectati sunt, &

a ij

PRÆFATIO:

pro certis sæpenumero incerta literis tradiderunt. Quod cum maxime ab eo, qui scriptis suis fidem adhiberi cupiat, fugiendum ipse censerem, nec quæ aut alibi, aut iam pridem euenerunt, referre, nec ea quibus interfuissem, tacere æquum ducerem: nihil magis curavi, quæ ut hisce in libris, quibus res gestas pro tua restitutione, Princeps Illustrissime, complexus sum, nullius honoris aut famæ detraherem. Et quamuis hæc eadem ab alijs & copiosius & cultius scriptum iri existimem: tamen a me præcipue memoriæ tradenda esse censeo, quia dum armis disceptaretur, quodnam ius in Mediolanensi ditione potius sit: uel tuum, quod auita primum uirtute partum, mox Maximiliani, & Caroli Cæsaris diplomate roboratum est: uel Francisci Galliarum Regis, qui Valentinæ Vicecomitis proauitæ hæreditate, Pontificis auctoritate, ac ipsius Maximiliani literis fultus erat, mihi tuas partes sequuto, & Hieronymo Morono legato tuo domi, forisque operam ab epistolis præstiti multa audire, ad diuersos principes scribere, atque uidere contigit: quæ alij fortasse incertis rumoribus iactata secus scribent. Atque ob id ipse ero parrior, quæ nec his omnibus, quæ eodem tempore diuersis in locis interdum gerebantur,

tur,

tur, uniducit interesse: & mihi, q̄ te, tuosq̄
secutus sum, minus aduersariorū consilia
aliquando nota fuere. Adde q̄ omnia in
prælijs strenue facta singulatim referre, quæ
nec ipsi quidem duces scire possunt, ho-
minis est intemperanter abutentis eorum
ocio, qui hæc legere nō aspernentur. Quo
circa mihi satis esse decreueram summam
ab initio eius belli, quod Leo X. Pont.
Max. contra Gallos gessit, usque ad reda-
ctum in Cæsaris potestatem Mediolanen-
se imperium res gestas literis mandare:
quoniam bellis undique postea gliscenti-
bus tutum aliquem secessum quærens e pa-
tria discessi, tum quod quietioribus tem-
poribus (si Dī permisissent) superesse cu-
piebam, tum etiam quod tam diuturnas
calamitates insequutas audire malui quam
uidere. Verum ubi quasi postliminio tan-
dem redi, ac rerum postmodum in Insu-
bribus gestarum ex nonnullis, qui inter-
fuere, clarius intellexi seriem: pro mea in
te obseruantia, & studio deesse non potui,
quin ea etiam explicarem, quæ adeo iu-
stam causam tuam effecerunt apud om-
neis Europæ principes, ut non solum sum-
mus Pontifex, Henricus Angliæ Rex, Ve-
neta & Florentina Respublica, sed ipse eti-

P R Æ F A T I O

am Galliarum Rex antea infensissimus arma tuæ defensionis causa magna cum suorum iactura & sumptu prope incredibili sumere non abnuerint : neque prius abiecerint , quam patefactis æmulorum tuorum calumnijs mitiora consilia haud aspernatus Carolus Cæsar te Mediolanensibus tuis reddiderit . Quibus tanto optatior extitisti , quanto post abscessum tuum omnia magis aduersa perpessi , non nisi te restituto meliorem fortunam sperabant .

GALEACII

CAPELLÆ DE REBUS

gestis pro restitutione Francisci

II. Mediolanensium Du

cis Liber Primus.

OST ADE/
ptam a Franci-
sco Galliarū Re
ge Mediolanen
sem ditionem,
bella iā aliquot
annos in Italia
cessauerant, nec
quisq̄ ex Italis

Principibus iustam nouarum rerum cau-
sam habere uidebatur. Nā in primis Leo
Pontifex, qui suo imperio Vrbinū eiecto
Duce addiderat, non habebat quod ulte-
rius ullo iure tentaret. Carolum etiam hu-
ius nominis Quintum Ro. Imp. rebus suis
in Hispania, Germaniaq̄ nondum consti-
tutis, nihil præter Neapolitanum regnum
in Italia curare plæriq̄ existimabant. Vene-
tos Gallo coniūxerat fœdus arctissimum,
& ob Brixiā Veronāq̄ pauloante eius au-
xilio receptas Regi decebat esse addictissi-

a iij

mos. Florētini Romani Pont. nutu statum Reip. moderantes, nihil agebant præter illius arbitrium. Genua Regijs auspicijs nitetur. In Lucensibus, Senensibus, & in Federico Gonzaga, qui Mantuæ dominabatur, plus erat timoris ne potentiores principes aliquid aduersum sese molirentur, quàm ut ipsi quidpiam auderēt innouare. Vnus tantum in Italia Alphonsus Estensis Ferrariensium dux ademptis per Ecclesiæ potentiam duabus urbibus Mutina, & Regio Lepidi, male erga Pontificem animatus existimabatur, sed tamen non desperabat, quin Regijs opibus (quippe qui Gallici nominis semper studiosissimus fuerat) oblata occasione esset aliquando amissa recuperaturus: & propterea cum Pontifice dolorem dissimulabat. In Italiæ autem finibus iam aliquot annos Tridenti agebat Franciscus Sfortia Lodouici Mediolanensium olim Ducis filius: qui haud mediocres a Gallo cōditiones sæpe oblatas aspernatus, nulla unquã temporum, aut fortunæ iniquitate adduci potuit, ut ius suum illi cederet, quin pro eius recuperatiōe uaria iam dudum consilia animo uoluens externorū, Italorumque principum auxilia, non cessabat implorare. Quod & si Gallus antea timuisset, tamen iam metuere desierat ob foedus cū Heluetijs nuper

nuper initū: quibus adiunctis reliquarum gentium arma sibi formidanda esse nō cen-
sebat. Atq; is erat Italiae status anno a Nata-
li Christiano XXI. supra M. D. cum Ca-
rolus Cæsar iustam belli causam aduersus
Gallum se habere arbitratus, q̄ ipsum au-
ctorem armorum per id tempus in Leo-
dium ciuitatem ad Ro. Imp. pertinentem
illatorum fuisse cognouisset, legationibus
cum Leone Pont. agere cœpit de Gallis Ita-
lia expellendis: qui quidem Pontifex iam
dudum ipsum Cæsarem admonebat, ut ali-
quando rebus Italiae prospiceret, neq; sine-
ret Gallum, quem communem amborum
hostem esse dicebat, noua indies uirium ac-
cessione in Italia crescere. Atq; idcirco Pon-
tifex ad id potissimum incitabatur, quoniā
pauloante Gallus ab ipso petisset, ut Ha-
drianus Ambasius Cardinalis, quem Pro-
pontificem in Gallia ad biennium protu-
lerat, in aliud quoq; tempus confirmaret
Cūq; id Leo damnosum Ro. curiæ, & ex-
emplo quoq; turpe esse cuiquam tantam
potestatē tot per annos credi respondisset,
Rex ægre ferens id sibi a Leone negari, q̄d
plures antea Pontifices concedere nunq̄
grauati fuissent: per nuncium pontificium
in aula ipsius agentem Leoni nunciari iu-
bet, si id obtinere non posset, ulciscendi oc-

casionē sibi minime defuturam : quā quan-
 do ita eius facta exposcerent, minime præ-
 termissurus esset. Huius igitur rei admoni-
 tus Pontifex iniquissimo animo esse, Regi
 succensere, beneque cōsultum rebus suis du-
 cere: si Gallus ipsius amiciciam detrectaret,
 aliorum: qui eam affectarent, non negligere.
 Augebat præterea Pontificis odiū Fran-
 ciscus Maria Quercens Urbini dux, quē
 superioribus annis a Gallo ad inuadendū
 Ro. ecclesiæ imperium immissum putabat,
 nihilque propterea magis cordi habebat, quā
 ut de Gallis uindictam sumeret, animumque
 expleret suum. Fœdus autē Pontifex & Cæ-
 sar pcutiunt, ijs conditionibus, ut cōmuni-
 bus armis & sumptibus, Gallos Italia ex-
 pellant: Placentia, Parmaque Ro. ecclesiæ pa-
 reant: Franciscum autem Sfortiam in reli-
 quam Mediolani ditionem Ducem consti-
 tuant. Ad quod citius peragendum inuita-
 uit fœdus a Gallo cum Heluetijs pauloan-
 te inuitū, quod sperabant dirimi posse ipsius
 Pontificis cū ea natione autoritate & gra-
 tia, ac antequā officijs Gallorum & mune-
 ribus artius uincirētur. Non cessabat Pon-
 tificis ac Cæsaris animos ita coniunctos ad
 suscipiendā expeditionem adhortari Hie-
 ronymus Moronus: qui cū aliquando Lo-
 douico XII. Galliarum Regi strenuā ope-
 ram

ram præbuiſſet, Franciſco eius ſucceſſori ſe
minus gratum agnoſcens neglecta patriæ
& fortunarum iactura Tridentum ſe con-
tulerat: ibiq; Gallo inſenſus, cum Sfortia
per id tēpus in Belgica inferiore apud Cæ-
ſarem ageret, quotidie Mediolanēſium ani-
mos, & præſertim Gibellinæ factionis ho-
mines ſolicitabat ad defectionē, præcipueq;
apud Italos Principes Sfortiæ reſtitutionē
literis commendabat: atq; ut Gallorum ex-
pulſionem haud difficilem fore demonſtra-
ret, Pontifici ſignificat a ſe nuperrime cum
plurimis Mediolani & uicinarum urbium
primatibus, qui gratia apud reliquos uale-
rent, tractatum fuiſſe ut Regi rebellarent,
eq; Gallorum manibus imperium excita-
to in omnibus eodem die ciuitatibus tu-
multu, eriperent, neq; eis tempus conce-
derent deligēdorum peditum, cum cis Al-
peis ſtationem tantum equitum mille cata-
phractorum, totidēq; leuis armaturæ per
pacis tempora habere conſueuiſſent: quo-
rum auxilio populis rebellantibus minime
reſiſti poſſe ſperabat. Atq; ita ipſe ſtatuto
die ad maturandum inceptum Tridento
abſcedit. Quod tam clauſtine tamen fie-
ri nō potuit, quin extemplo præſenſerit Fe-
dericus Gonzaga Bozuli oppidi in agro
Mantuano princeps, qui a Gallis ſtipendia

nuper mereri cœperat. Quo circa ad eum intercipiendum, quem non ab re discessisse suspicabatur dispositis militibus, ipse nonnullos rumores, qui de Mediolanensium rebellionem ad se delati fuerant, indicaturus Mediolanum aduolat ad Thomam Fusiũ, quem ab oppidulo, cui in Aquitania dominabatur, Lescunum uulgo appellabant, is enim pro Odetho fratre uiceis regias in Italia gerebat. Digna animaduersione uisa res est ob periculi magnitudinem, & cum plerique existimarent Parmam primum debere tentari, q̄ ad Regium Lepidi multi exules Mediolanenses aduersus Gallum non bene animati conuenissent, statim Lescunus cum nulli adhuc pedites delecti essent, una cum equitibus, & cũ aliquot principibus Gallorum, & Mediolanensium, qui Gallicæ parti fauebant, Parmam contendit. Et cum intellexisset Moronum uitatis insidijs Regium peruenisse, nullam moram interponendam ratus, eo statim pergit, Pontificiumq; urbis præfectum ad colloquium uocat. Introductus est in uestibulum extra portam ciuitatis Lescunus, ubi ex composito trahens colloquium multa conquerit, q̄ contra fœdus inter Põtificem & Regem Bononiæ initum, & in illam usq; diem seruatum exules & hostes regij non solum in

Pontificis

Pontificis ditiōe hospitarent, sed auxilium etiam haud frustra quærent. Interea Alexander Triuultius cum equitū turma, qui sese e legione Guidonis Rangoni Pontificij ductoris esse simulabant, per aliam portam, quæ ad Mutinam spectat, urbem ingredi tentat. Sed non latuerunt Regienses doli. Quare correptis armis Triuultiū, & milites qui cum eo erant, repellunt: ipsum etiam pilula plumbea sclopo emissa, quo armorum genere plerique pedites hoc tempore utuntur, adeo acriter uulnerāt, ut postero die obierit. Quod præfectus sentiens cum regis legatum adhuc in uestibulo moram trahentem ualde increpuisset, non defuerunt qui comprehendendum censerēt: quoniam æquum uidebatur nullam ei fidē seruari, qui fidem prius fregisset. Sed cum minus placuisset præfecto consilium, ea cōuentione Gallum dimisit, ut nuncium mitteret ad Pontificem, qui sciscitaret eius erga Regem uolūtatem, & utrum pacem an bellum cum eo mallet: ipseque Præfectus omnis Regio ac finibus Mediolanensium exules iuberet excedere: intereaque noui nihil fieret. Allato per falsos rumores nūcio Lesunum Regij captum retineri, Manaldus Episcopus Terbellensis, qui Mediolani p̄ illo agebat, ita fuit consternatus, ut conuo-

catis Senatoribus ac primoribus ciuitatis consultauerit, num Gallis in urbe tuto esse liceret. Et quamuis bono eum animo esse omnes iuberent, tamen, nisi paulopost magis certo nuncio allatum fuisset Lescunū liberum Parmam rediisse, Galli omnes illico erant excessuri. Auxit per eos dies illorum timorem casus admirabilis. Erat supra fornicem portæ arcis Mediolanensis turris non solum ad propugnandum munitissima, sed aspectu etiam pulcherrima, quippe in cuius frōte præter alia ornamenta, locatæ essent tutelarium diuorum marmoreæ imagines perquam eleganter sculptæ cum insignibus Sfortianorum Ducū, qui tantam molem fundauerant. Forte autem cum intra turrim seruarentur plurima pulueris in usum tormentorum uasa, fulmen de cælo ipsam tetigit, & murum scindēs protinus sulphuream materiam accendit, cuius impetus non solum turrim euerit a fundamentis, sed mœnia etiam et arcis cubicula, ac reliqua ædificiū membra proxima humi prostrauit, saxaꝫ circumuolitantia duos arcis præfectos, qui de more pauloante ad salutandam Virginem Matrem in sacello iuxta portam cōuenerant, in area deambulanteis occiderunt: alios quoꝫ e militibus, qui ibidem aurā uespertinam

nam

nam captabant (erat enim æstas) interfe-
cerunt: aliorum capita, thoraces, brachia,
& crura fregerunt, adeo, ut eduentis pro
pugnatorib⁹ uix duodecim e tam magna
clade euaserint, neq; tantæ ruinae fragor ci-
uitati fuit ignotus: quin & ipsa ualido terre
motu concussa, magnum plærisque inie-
cit timorem, ne tota eo impetu corruer-
et: quo sedato, cum fulminis ardor uehe-
mens arcem uersus uisus fuisset, innumer i
eo concurrentes omnem aream, quæ ante
ipsam arcem erat latissima, saxis opertam
offenderunt, admirabanturq; aliquot lapí-
des, quales decem bouum iuga uix loco
mouere potuissent, quingētos & amplius
passus iactos fuisse: fundamēta turris euul-
sa supra portam stare, ipsius fastigia in imo
conspici, neq; id sine Dei nutu euenisse exi-
stimabant. Cæterum Galli dubitantes ne p-
noctem arx sine præsidio remaneret, sena-
tores, quæstores, & alios magistratus Galli-
ci generis, q̄ pauci & imbelles in urbe erāt,
arcem ingredi iusserunt, donec postero die
cataphractos equites cētum cum totidem
uelitibus Nouaria euocatos introduxere.
Neq; huiusmodi casus ad suscipiēdum ma-
gis audacter aduersus Gallos bellum Leo-
nem Pont. parum incitauit: quippe qui uel
hac causa paulopost Heluetios agnoue-

L I B E R

rit segniores factos ad ferendum Regia u-
 xilium: contra quem non solum Pontifex,
 sed ipsi etiam Dei arma ferre uiderentur. In
 terea nunciatum est Manfredum Palauici-
 num comite Ioanne cognomēto Stulto re-
 gionum illarum latrone famosissimo, cum
 Germanorū copijs Comum per Larium
 lacum proficisci, quod Gallis non parum
 timoris incussit existimantibus id minime
 fieri debuisse, nisi prius Comensium animi
 sollicitati fuissent ad defectionem. Sed cum
 præsidium in tempore parari non posset,
 reliquum erat in unius Gratiani Garris gu-
 bernatoris industria relinqui tutelā ciuita-
 tis, qui suorū opinionem minime fefellit.
 Nam cum extra ciuitatem diui Io. Baptiste
 festum celebraret, ut hostium copias intel-
 lexit aduentare, intra urbem quæ primum se
 contulit, excubiasque ex his quos Gallici no-
 minis studiosos antea cognouerat, circum
 mœnia disponit. Nec distulit Palauicinus
 ciuitati appropinquare, fretus Benedicti
 Rumi Comensis uerbis, qui cum Antonio
 Rusca conuenisse dicebatur, ut ad constitu-
 tum tempus tantum muros urbis spa-
 cium, quibus ipse proximus habitabat, per
 noctem intus effringeret, quantum uir ar-
 matus posset introire. Atque ita per dolum
 occupare urbem sperabat ante, quæ Galli,
 qui

qui pauci admodum presidio urbis inerant, quicquā tale suspicarentur. Sed longe aliter res euenit. Nam cū nec Rusca, nec alius quisquā signū iuxta conuenta protulisset, & Palauicinus falsa spe ductus, peditibus extra mœnia dispositis de uia fessus cubitū discessisset, nunciatum est Comenseis una cum Gallis urbem exire, & Palauicini copias adoriri, quod tanta animi alacritate fecere, ut quamuis ducenti uix essent, tamen quadringentos Germanos pedites, & totidem Italos, postq̃ paululum pugnassent, terga dare coegerint. Palauicinus ipse suos perculsos uidens, quid consilij caperet nescire, an nauis repeteret, an capesceret terrestre iter. Tandem ita suadente peditum Germanorum duce, qui a Garro pecunia corruptus male pugnauerat, per monteis arduo itinere abscedit, pleriq̃ tamē nauis petiere, & q̃ maxime poterant remis fugā maturabant. Garrus, ubi hosteis formidinis plenos conspexit, a locorum peritis admonitus ad occupandas quasdam montis fauceis nauibus contendit, quo Palauicinum peruenire oportebat: atq̃ ita incautum cum Stulto, & plerisque alijs fugæ socijs excipit, facta Germanis omnibus abeundi potestate. Palauicinus autē Mediolanum adductus, tormentorum uí nō solum omnia

b

L I B E R

a se incepta fassus est, sed etiam retexit quæ cūq; a Morono intellexerat pro hac expeditione fuisse decreta. Captusq; propterea est Mediolani Bartholomeus Ferrarius ciuis publicis muneribus gestis, ac uitæ splendore insignis. Qui, tametsi Morono eius operam aduersus Gallos requirenti non fuisset assensus, tamen quia proditionem non indicauerat, post Palauicini atrocissimam cædem & ipse indignissima morte uitam finiuit. Stultus Comi securi percussus est, reliqui autem tam coniurati q̄ coniurationis conscij diuersa loca petentes fuga salutem sibi quæsiuerunt. Interea Lescunus, postquam exules Regio abiisse intellexit, Mediolanum reuertitur, & per Baptistam Romanum trapezitam Gallicæ factioni addictum parata pecunia menstruum stipendium pro adducendis peditum octo millibus ad Heluetios mittit exercitum aduersus Pontificem paraturus: qui post tentatum a Gallis Regium iustum belli gerendi prætextum nactus erat: pedites etiam deligit ex Insubribus, & Parmam, quo iam Federicus Bozulus cū quingentis, & mille peditibus aduenerat, proficisci iubet: statimq; ipse etiam citato itinere eo redijt. Iam regis aula rumoribus & nuncijs motuum Italicorū, q̄ quotidie deferebantur, repleta erat

erat. Ipseque Lescunus multorum calumnias non poterat effugere, qui ipsum Pontifici dedisse asserebant iustissimam belligendi causam, quod pauloante Christophorū Palauicinum Pontifici propinquitate coniunctum uirum integerrimum, ut fortunis spoliaret, in carcere tot menseis detineret, quodque ciuitatem Pontificiæ ditionis per dolum occupare tētasset: adeo ut Odethus quem ab oppido eiusdem nominis Galli Lautrechum appellabant, Insubrum præpositus per id tempus apud Regem agens in fratrem timens concitatam inuidiam ad errorem ipsius, si quid propterea deliquisset, corrigendum quæ primum in Italiam uenerit. Dum hæc in Gallia agerentur: iam Prosper Columna, qui pro Carolo Cæsare in exercitu imperabat, Bononiam aduenerat: Federicusque Mantuæ princeps Pontificis copiarum præfectus equites, peditesque undique colligebat. Et quia superioribus annis diui Michaelis aureum torquem acceperat, quo munere Gallorum reges in beneuolentiæ & honoris indicium consueuerunt proceres, principesque amicos decorare, ipsum eundem Lautrecho, qui pauloante Mediolanum redierat, per Tubicinem principum (ut moris est) internuncium remittit, seque hostem Regi fore profiteatur, quumque

b n

L I B E R

Prosper Bononia cū his militibus, qui ibi conuenerant, mouisset: & ipse eodem tempore ad fluuium Lentiam cum suis copijs applicuit, quo post paucos dies uenit etiā **Ferdinandus Daualus Aterni**, quod nunc **Piscaria** dicitur, **Marchio** cum cataphractis equitibus **Neapolitanis**, & **Hieronimus Adurnus** cum tribus millibus **Hispanorū peditum**, qui e classe rebus frustra **Genuensium** tentatis nuper descenderant, in ibiq; decretum est **Hispanis & Italis peditibus**, q̄ numerum octo millium non excedebant, addere aliquot **Germanorum** cohorteis. Atq; ita per **Mantuanum**, **Veronensemq;** agrum præfecti in **Germaniam** missi **Germanorum** quatuor, & **Rhetorum** (quos **Chrysones** uocant) duo millia conscribere, iussusq; propterea fuit **Daualus** cū trecentis equitibus, & ualida peditum manu in finibus agri **Mantuani** consistere, quoad **Germani pedites** per saltus **Tridentinos** descenderent, ut si **Veneti** illorum aduentum impedire conarentur, ipse ad ferendū auxilium præsto esset. Auctis copijs **Prosper Columna**, cui & rei militaris scientia, & ætate rerum summa deferebatur, **Parmam** cum exercitu contendit. Quod **Mediolani** audiens **Lautrechus** delegit in totius ditionis ciuitatib, rei pecuniariæ præfectos:

Etos: qui, propterea q̄ e Gallia stipendiã militum ad sustinendum bellũ tenuiter subministrabantur, priuatim q̄ maximam pecuniæ summam colligerent, quod quidem tanta acerbitate exequebãtur, ut cum hac de causa, tum supplicijs ac cædibus illorũ, quos coniurationis conscios fuisse agnosceret, in non mediocre inciderit populorum odium, & multorum animos a Rege alienauerit. Post hæc missis ad Heluetios, q̄ octo millia peditum ex ea natione adhuc adducerent, ipse cum primis, qui iam in agrum Mediolanensem descenderant, Cremonam ire pergit. Verum antequam discederet, aduocata populi concione in hanc sententiã iam equo insidens orationem habuit. Compertum habeo uiri Mediolanenses hostem, qui aduersus potentissimi Regis arma in Insubres progredi audeat, auxilio potius nõnullorum e uobis, q̄ proprijs uiribus confidere. Qui enim fieri potest, ut Leo Pont., qui superioribus annis Francisco Urbini duce bellũ in ipsum mouente Romæ uix tutus erat, nũc regiam potentiam tam paruifaciat, ut Gallos, & præsertim adiunctis fœdere nuper Heluetijs, cessat ultro q̄ aut ut Carolus Romanorum Rex rebellantibus in Hispania passim ciuitatibus, ac pluribus Germanorum bellis

b iij

occupatus nouū in Italia bellum mouere
 audeat, nisi Mediolanenses p̄fugę non mo-
 do de seip̄s, sed etiam de uobis multa pol-
 licerentur? Huiusmodi igitur spe freti iam
 machinas, & tormenta adducūt oppugna-
 toria, iam peditum, equitatusq; acies in-
 struūt, s̄ existimantes incepto foris bello
 omnia intus tumultu cōcitatū iri. Quod
 & ipse profecto timerem, nisi iam nonnulli
 perfidię dedissent pœnas: pleriq; autem, q̄
 eodē erant animo, supplicij metu abiissent,
 ita ut existimem quum hinc ad bellum pro-
 fectus fuero, etiam si nulla præsidio resta-
 rent Gallorum arma, tamen qui seditionē
 faceret Mediolani fore neminem. Nunc ue-
 ro cum milites & duces ad id delecti sint:
 adsitq; Manaldus Terbellensis episcopus,
 senatusq; ac cæteri magistratus, qui rerum
 administrationi, iusticięq; præsint, reliquū
 est ut non modo fidem erga inuictissimum
 Regem inconcussam præstetis, sed & uotis
 uictoriam aduersus hosteis expetatis. Nā
 si (quod Dii nolint) nos cedere continge-
 ret, quantum inter ditissimi regis & hostiū
 dominatum intersit, experiremini. Hic em̄
 legitimo iure Insubrum dux ciuitatē hanc
 florentissimam esse optat. Illi prædæ causa
 iniusto bello imperium quęrentes nil aliud
 q̄ uestras opes exhaurire cupiūt. Quod si
 & ipse

& ipse, qui uiceis Regias hic gero, in priua-
torum arcas manum inieci, nemini tamen
de Regia fide dubium esse debet. Nam si ui-
ctor (ut spero) rediero: ex ipsis ducatus ue-
tigalibus æs mutuum ad tempus constitu-
tum numerabitur. Sin secus cesserit, mihi
gruior esse debebit una cum Regis opi-
bus, proprii honoris, atque etiam uitæ, q̄
uobis modicæ pecuniæ amissio. Nec lo-
quutus plura nullo expectato respõso Cre-
monam abiit: indeq; facto supra Padũ pon-
te ad oppidum Sanctum Secundum cum
Heluetijs proficiscitur. Interea Prosper cū
exercitu Parmam circumuallauerat, bidu-
umq; tormentorum impetu quassauerat
mœria adeo, ut magna illorum pars humi
strata esset. Quare qui intus erant, metu per-
culsi tertiam ferme urbis partem deserunt,
quæ Parma fluuio interfluente discluditur:
ripamq; fluminis, qua ciuitatis reliquum
terminatur, uallo, uasis uinarijs, cratibusq;
terra oppletis muniunt. Itaq; introgressi mi-
lites quod derelictum erat, depopulantur.
Simul animus erat totam ciuitatem coro-
na aggredi, quippe qui non maiore cona-
tu occupare quod supererat, sperarēt. Sed
Ferdinãdus Daualus totius peditatus præ-
fectus, siue q; gloriæ Prosperî, cuius ductu
res gerebat, inuideret; siue q; Lautrechũ cū

Heluetiſ propinquū metueret, præfertim
 ſi miles in diripiēda urbe occuparetur, ad
 ſeuerabat iſs copiſ urbem ualido præſidio
 & muris, aggeribusq; munitam non poſſe
 expugnari: & propterea nolle peditum pe-
 riculum in ea re, de qua uictoriam non ſpe-
 raret, tam propinquo hoſte facere. Quod
 & ſi Mantuanus in primis ægre ferret: cui
 ut prima militiæ rudimenta ſumma cum di-
 gnitate gerebat, ita laudis q̄ maxime erat
 cupidus, animoq; angebatur bonam ui-
 ctoriæ partem, quæ in deleto Parmæ præſi-
 dio conſiſtebat, ſibi tanq; e manibus eipi:
 tamen per Hieronymum Moronum Fran-
 ciſci Sfortiæ designati Mediolanenſium du-
 cis legatum Dauali conſilium improbari
 malebat, ac reliquos exercit⁹ Duces ad ur-
 bis oppugnationem adhortari. Sed cum
 nihil proficeret, q̄ Daualus ciuitatem ex-
 pugnari nō poſſe adſeueraret, ad flauium
 Lentiā retroceſſum eſt, ubi tandiu morā
 traxerunt, quoad a Pontifice literæ nun-
 ciiq; redirent, qui in bello quid fieri uellet,
 retulerunt. Plurimi autem iam timebant,
 ne diſſoluto exercitu Mutinæ, Regio, Bo-
 noniæq; præſidia imponi iuberet: & inter
 ea inducias, ac etiā pacem a Rege oblatā
 non aſpernaretur: quem inuitum hoc bel-
 lū ſuſcepſiſſe plæriq; affirmabant. Sed adeo
 Pontificiſ

Pontificis animus expellēdi Italia Galli de syderio flagrabat, ut nihil præterea prospiceret. Iamq̃ Ennius episcopus Verulanus quem in initio belli miserat ad Heluetios, ut peditum decem millia inde adduceret, ad ipsum scripserat nihil iam obstare quominus id concederetur, præter q̃ q̃ contra Gallum, cū quo pauloante foedus percusserat, signa ferre ipsis parum conueniēs uidebatur. Cæterum aduersus Placentiam & Parmam, quarum urbium ius ad ecclesiam pertinebat, ac etiam aduersus Ferrariensium Ducem esse ituros: & demum pecunia (si opus ita foret) facile esse aliquos e ducibus corrumpere, qui milites, quo res postularet, technis suasionibusq̃ impellerent. Quæ sententia cū Pontifici placuisset, Iulio Cardinali Medici patrueli suo, q̃ Florentiæ administrabat Remp. mandat, ut ad exercitum cum summa potestate cōfestim proficiscatur, simulq̃ Matthæo Card. Sedunensi, cuius opera in conciliandis Heluetiorum animis Verulanus utebatur, parem Iulio potestatem tribuit, ambosq̃ hortatur ut q̃ maxime possint, Heluetiorum iter in Insubres accelerent. Quæ cum Prosper intellexisset, Padū apud Casale maius oppidum ponte facto trañcit cū exercitu, quo Cardinalis Medices citato itinere sum

b v

mo cum omnium gaudio applicuit. Soluta Parmæ obsidione Lautrechus dimisso tantummodo in urbe cum octingentis Italis peditibus Federico Bozulo, cum reliquis copijs Cremonam ad pontem iam antea confectum properat: ibique Ducum, qui Regio stipendio militabant, sententijs exploratis plerique sentiebant rem prælio esse finiendam, præsertim antequam Heluetij, quos per Rhetos, & Bergomatum agrum audiebant Pontificis imperio iter facere, cum hostili exercitu coniungerentur: & antequam maior Heluetiorum numerus a Gallico exercitu discederet, qui frequentes quotidie domum redibant, uel quod Lautrechi imperium non placeret, uel quod Iulij Card. opera propositis præmijs ad discedendum sollicitarentur, uel quod etiam pecuniæ, quæ e sola ditione Mediolanensi difficulter exigebantur, ad tantum bellum sustinendum, segnius interdum subministrabantur. Sed cum ad Robechum oppidum iuxta Olj fluminis ripam Prospero e regione castrametante pugnandi data esset occasio, Duxque Urbinas, qui post imperij amissionem apud Venetos se contulerat, inter cæteros affirmaret foeliciter euenturum si pugna eo tempore cum hoste committeretur: aliquotque Heluetiorum Duces ab ipso Lautrecho

manus

manus conserendæ copiam sibi dari efflagitarent, donec inualidæ essent hostium vires, & quæ paulopost præsidio iam aduentante auferrentur: nunquam tamen adduci potuit, ut Heluetijs cum hoste pugnandi faceret potestatem, quo cōsilio incertum est. Sunt qui dicunt sperasse per oratores Heluetiorum, qui proficiscebantur ad Cardinalem Medicem, rem componi. nonnulli ipsum affirmant, ut cæteris in rebus, ita etiã in bello multorum sententias perquirere, quodq; alijs min⁹ placuisset, tanquã solus ipse saperet, multoties eligere consueuisse. Sed ut sese res habuerit, Prosper nullo accepto damno, quãto celerius potuit, exercitum inde retraxit. Non enim ignorabat se malo consilio exercitum locasse, sed ipsum mouerat Legati Veneti Ducibus Reip. in bello assistentis auctoritas, & fides: qui licet in Gallorum auxilium uenisset, tamen minus hostiliter agens pollicitus fuerat Pontificios & Cæsarianos, donec Robechi esset, ab ijs, qui arcem Pontiuici ex altera fluminis parte præessent, offendi se minime passurũ. Tunc autem asseuerabat sibi, ut pollicita obseruaret, non esse integrum, quia Laurecho ita petenti præter ipsius opinionem concedere coactus fuisset, ut Gallicum præsidium in oppidũ & arcẽ Venetorũ intro-

duceret. Itaque Prosper misso equitum præ-
 sidio ad Heluetios cum Cardinale Sedu-
 nensi, & Verulano aduentanteis nemine im-
 pediente paulopost copias cum eis iunxit:
 & non ultra tempus terendum ratus, utpo-
 te qui iam treis menseis hyeme iam instan-
 te nihil egisset laude dignus, Abduam uer-
 sus contendit. Lautrechus sibi, exercituique
 suo diffidere incipiens, cum oratores Hel-
 uetij non modo pacem a Cardinali Medi-
 ce non impetrassent, sed ne auditi quidem
 fuissent, sensim cedere, ac dolere, animoque
 angere, quod melioribus consilijs non auscultas-
 set; præmissisque qui ripam Abduæ uallo cõ-
 munirẽt, quique Mediolani instaurarent ag-
 geres in sola locorum munitorum defen-
 sione iam confidebat. Per nuncios insuper
 Heluetiorum Gallo fauentium eos, qui in
 Pontificis exercitu erant, interdum preci-
 bus obtestari, minisque deterrere, ne aduer-
 sus Galliarum Regem, quo cum paulo ante
 foedus percusserant, arma ferrẽt: neque id pa-
 rum proficiebat, cum iam multi palam di-
 cerent sese Mediolanũ contra Gallum non
 esse uẽturos: & propterea eos qui e Tiguri-
 no pago uenerant, Regium Lepidi trans-
 mittere oportuit. Ad quam urbem Ferra-
 riensis Dux, quanquam nihil profuturus,
 ut Pontificios ab incepto retardaret, infe-
 sta signa

Ita signa tulerat: reliqui ducum suorum auctoritate moti, licet segniter, tamē quo Cardinalis Medices, & Prosper iubebant, proficiscebantur. Iam Lautrechus cis Abduā cum toto exercitu se receperat, omneisque nauibus uel sub Tritij, Cassianique arcibus, uel ad citeriorem ripā deduci iusserat: equitum etiam turmas, cohorteisque peditum secus fluminis ripam multis aggeribus uallatam ad arcendos hosteis disposuerat. At Prosper, qui in ulteriore confederat, a locorum peritis, & praesertim a Morono sciscitabatur, quo in loco facilius esset amnis trañciendi uadum. Tandem Francisco Morono Mediolanensi exule, ac nonnullis alijs ex Italis ducibus negotium dedit traiectus tentandi: qui e Brembo flumine, quod per Bergomatū agrum fluit, sumptis duabus scaphis, aliaque longiore nauī iuxta ripam reperta, quā piscatores inter uirgulta, & frondeis abscondiderant, magno impetu, maioribusque animis cum ducentis circiter militibus amnem apud Vaprium uicum trañciunt. Atque ibi Vgone Pepulo Bononiensi cum equitum, peditumque manu repugnante in citeriore ripa consistunt: occupatamque per uim domum praesidio firmant, donec alij remissis nauibus trañcerent: & interea hosteis oppugnandæ domui intentos ar-

L I B E R

mis summouent : itaq; maiore in numero
 traducti paulopost Gallos omneis, qui Va
 prij stationem agebant, in fugam uerterunt.
 Lautrectus, ubi copiam hostibus tranſcien
 di fluminis factam esse intellexit, collectis
 in unum legionibus extemplo Mediolanum
 se contulit. Cumq; perspiceret Helueticum
 peditatum quotidie imminui, urbis solum
 moenia, quoniam suburbiorum circuitus
 uidebat amplior, tutari decreuit. Sed post
 modum mutato consilio, ne hostibus (quia
 hyems iam aduenerat) hybernacula sub te
 ctis relinqueret, iuxta urbis aggeres exerci
 tum educit : eosq; (quod antea segnus erat
 factum) conquisitis undiq; agricolis, qui
 in urbem militum metu confugerant, pra
 cipit q; primum refici. Tum magnus ciueis
 inuasit timor, q; maior q; unquam antea pe
 cuniae summa imperaretur : adeo ut pleriq;
 ex ijs, qui praefectorum rei nummariae iussu
 uocabantur, aufugerent : aut, si minus id da
 batur, delitescerent : seq; potius proſcribi,
 ac bona sua publicari paterentur, q; uel mo
 dicis pecunijs Gallum iuuare : ipsi etiam
 aeditui, & sacerdotes caelatum argentum &
 aurum, quod in sacris habebant, occulta
 uerunt, ueriti ne Lautrechi iussu auferretur,
 quod aliquot in locis iam tentatum fuerat,
 praecipueq; in diui Ambrosij aede, ubi alta
re est

re est laminis argenteis, auroque obtectum, quod, uiolari, celerior opinione hostium aduentus non permisit: qui ubi Abduam confecto ponte transiuerunt, minime existimantes Gallum in tam magno ciuitatis circuitu, eodemque immunito cum peditatu adeo modico moram facturum, non ad ipsam urbem, sed Malignanum, iter ea potissimum ratione direxerunt, ut, si (quod ipsi fore putabant) Gallus Papiam diuertisset, proficiscentem aggredierentur, & manum conferere cogerent. Sed cum per exploratores renunciaretur Lautrechum cum suis & Venetorum copijs Mediolani permanere, & nocteis diesque summo studio aggeres refici, Prosper cum exercitu ad cœnobiũ Claræuallis, quod præter passuum quatuor millia ab urbe haud distat, ire decreuit: postero die inde castra moturus, ut propius urbem exercitum collocaret. Minime autem Mantuano & Daualo in posterum diem aduentum ad urbem tam propinquam differre utile uidebatur, cum trepidus senex Mediolano ueniens a militibus leuis armaturæ captus se quæprimum ad Hieronymum Moronum deduci postulat: quem ut conspexit, flens præ gaudio, obtestatur, ne moram interponat ad urbem accedere, metu perculsum esse Gallum, nec quid consilij ca-

peret, scire: tandiu urbis receptionem ipsos demoratorios, quãdiu profectiõnem differant. iam nõ solum homines, sed deos etiã ipsos Gallo infensos esse, quorum sacris, & præcipue diui Ambrosij tutelarıs manus inferre conati sunt. Audita senis oratione, qui uera dicere uidebatur, Iulius Card. Medices cum Mantuano, Daualo, ac Morono paulisper collocutus nouum decreuit consilium sequi: & quoniam Prosper mediam aciem tenebat, ipsi, qui in prima erãt, ad urbem milites iubent contendere: interq; primos erat Daualus, qui, ut ad locũ Vigentinum nuncupatum applicuit, ubi hostes effossa terra aggerem extollebãt, milites ad conscendendum hortatur. At Veneti, qui ibi præsidio positi erant, nihil tale opinantes uix primos ex hostibus irrumpentibus repellentes confestim in fugam conuersi sunt ita, ut hostibus ualli ascensum facilem reliquerint. Haud multũ inde aberat Theodorus Triuultius Veneti exercitus præfectus, qui, ubi suorum trepidationem, hostiumq; aduentum persensit, quamquam per id tempus non satis ualeret, tamẽ ne muneri suo deesset, inermis ad uallum accurrit, ibiq; suis iam profligatis in hostiũ incidit manus. Sed paucos post dies a Daualo uiginti aureorum millibus ius abeundi re

di redemit. In fugam effusis Venetis, & intra urbem properantibus Lautrecho statim nunciatum est Venetos loco pulsos viam hostibus aperuisse. Quare admonito fratre qui aliam urbis partem praesidio tenebat, recta ad arcem contendit, & aliquantisper in ipsius arcis area comoratus, plurimis ex magistratibus, qui militiae minus apti videbantur, in arce dimissis, ipse cum reliquo exercitu Comum pergat: & praesidio cataphractorum quinquaginta, sexcentorumque peditum in urbe dimisso, per Licini forum (nunc plebs Incini dicitur) Leucum pervenit, ibique Abduam ponte lapideo, quem in huiusmodi usus prisca Mediolanensium Duces construxerant, transiit. Iulius Cardinalis Mediolanum cum reliquis ducibus ea nocte ingressus vix aliud biduum curare potuit, quam milites cohercere, ut a diripiendis privatorum domibus temperarent, qua in re plurimum profuit Hieronymi Moroni auctoritas, quam non modo iam pridem inter civis ob eximiam doctrinam, & rerum usum: sed apud externos etiam Principes & in exercitu nactus erat: neque immerito, haud facile enim dictum esset quantum eius adhortationes, consilia, ingenium, animique alacritas his, quorum parteis sequutus est, saepe attulerint incrementum. Quibus re-

LIBER

bus adductus Franciscus Sfortia illum uoluit imperij administrationē suscipere. Redacta in potestatem Mediolanensi ciuitate nihil Cardinali Medici & cæteris ducibus fuit antiquius, quàm omni studio eniti ut Helueticū conciliarentur, & ideo Ennius Episcopus Verulanus cum mandatis & non parua pecuniarum summa ad illos Pontificis nomine mittitur, quo etiā Mediolanensium oratores paulopost pro pace tractanda profecti sunt. Sed cum Mediolanenses in utriusque ditionis finibus substitissent, propterea quod sine fide publica, eorumque diplomate ulterius accedere nollēt, Verulanus, postquam Bilitionam peruenit, ab Helueticis statim in carcerem coniectus est. Atque ex hoc satis perspectum est, quæ in superiore bello pro Leone Pontifice egerunt, ea magis priuata quorundam gratia, quàm publico ac communi consensu facta fuisse. Quod & si Morono, & cæteris, qui Gallorum expulsionē optabant, molestum fuit, tamen eodem pene tempore fortuna, quæ nec in prosperis nec in aduersis eodem diutius perstat gradu, molestiora etiam addidit. Nam Lautrechus, cuius exercitum breuī dissolutum iri existimabant, quia quo se reciperet, nō haberet: trajecto Abdua confestim Cremonā, quā iam a se defecisse audierat, gressum direxit.

direxit, sperans arcis præsidio facilè sibi fore ciuitatis receptionem: & propterea Lescunum fratrem eo præmiserat, cui tametsi cum trecētis ferme armatis ingressum per uim in urbem tentanti, ciues armis obsti-
tissent, dum Nicolai Varoli, & aliorū exul-
lum pauloante urbem ingressorum suasio-
nibus Gallum, qui nemine ipsum expellen-
te ultro urbem reliquerat, amplius haud re-
cipiendum esse censent: nihilominus cer-
tiores postmodum redditi Lautrechum cū
incolumi exercitu iam propius urbem ad-
mouisse, quem Mediolani ad internitionē
fuisse cæsum antea relatum fuerat, saniore
consilio sese Gallo dediderunt, neq; quicq;
fuit imperatum grauius, q̄ ut donec a Re-
ge pecunia mitteretur, exercitum alerent.
Interea Lautrechus, ut firmiore præsidio ci-
uitatem tueretur, si uis hostilis ingruisset, ad
Federicum Bozulum, qui Parmæ cum ua-
lida peditum manu præerat, scripsit ut Cre-
monam q̄ primum se conferret: quod qui-
dem postea male cessit. Nam uix Bozulus
Parma recesserat, cum aliæ a Lautrecho su-
peruenerūt literæ, quibus illi, ne inde disce-
deret, imperabat: uel, si iam discessisset, eo
rediret q̄ primum. Iam enim tabellarij ad-
uenerant, scriptumq; Roma erat Leonem
Pontificem, postq; Mediolanum a suis ca-

L I B E R

ptum esse intellexisset, magnam animo læticiam concepisse, & paulopost in tertianā febrim incidisse, ex qua superaddita pituita & destillatione intra quartum diem non sine ueneni suspitione naturæ concesserat. Quare sperans Lautrechus hostilem exercitum diutius pecunia mortuo Pontifice, qui in superiore bello sumptus fecerat immensos, nō posse sustētari, Parmam a suis tanquā frontem aduersus hosteis teneri cupiebat. Sed iam Robertus Sanseuerinus, q̄ Leonis Pont. ex sorore neptem in matrimoniū duxerat, cum aliquot militibus ingressus erat urbem: & propterea Bozulus ademptam sentiens sibi intro redeundi potestatem, Cremonam ire perrexit. Interea Lautrechus ut rei, quæ male successerat, rationem Regi redderet: utq; recuperandæ totius Mediolanensis ditionis, si exercitus nouo peditatu, & stipendio instauraretur, facultatem ostenderet, Lescunum fratrem in Galliam mittere properauit, antequam Galeacius Vicecomes, qui per Heluetiorū loca post amissum Mediolanū ad Regem proficiscebatur, aut alius quispiam accepti damni culpam in ipsum trāsferret. Per eos etiam dies Ferdinandus Daualus cum Hispanis peditibus, & Germanis Comum oppugnat, & cum aliquandiu tormentis

mœnia

mœnia quassasset, Gallus quicquid auxiliij in præsentia haud sperans: modo sibi abire liceret, & a direptione fortunarum ciuium abstineretur: urbem Daualo tradere paciscitur. Cæterum, dum paratur discessus, Hispani repentino impetu urbem ingrediuntur, & non minus Comensium, quàm Gallorū bona diripiunt. Recuperato Como, Mediceque, & Sedunensī Cardinalibus audita Pontificis morte Romam profectis, cum Cæsarianis ducibus, ac Morono magnū onus incumbere uideretur, quod pecunia ad sustentandum exercitum postmodum defutura esset, ut aliqua oneris parte leuarentur, Heluetios primū menstruo dato stipendio iam sese Gallo deinceps auxilio futuros palam iactanteis dimittunt. Mox una cum Chrysonibus dimittunt Italicum etiam peditatum. Cataphractos quoque equites, qui sub Leone antea militabant, una cum Mantuano principe Placentiam in hyberna ire iubent. Sed quia pecunia deerat, plerique in diuersa loca abiere. Hispani autem & Germani pedites, atque equites Cæsariani dilata in proximum ueris tempus Cremonensi expeditione intra oppida iuxta Abduam sese contulerunt: tum ut oppidanorum sumptu alerentur quoad pararetur stipendium, tum ut aduersus Gallos, qui Cremonæ hyema

L I B E R

bant, ppugnaculo Mediolanēſibus eſſent.
 Interea Moronus, qui iam Galeacium Vi-
 recomitem ad Heluetios rediſſe intellexe-
 rat, palam ferētem expeditionem Italicam
 a Rege ineunte uere inſtauratum iri, pecu-
 niam q̄ maximam poteſt, priuatim contra-
 hit. Cæterum ægre quidem id fiebat, q̄ ſug-
 factionis hominibus, quorum numerus
 haud erat exiguus, uim afferre minus con-
 ueniens uidebatur: & plurimi ex aduerſa
 ad Gallos tranſiuerant. Illud etiā difficul-
 tatem augebat, q̄ Hadrianus VI. Pont.
 Max. qui nuper Romæ electus erat, quam-
 uis Cæſari fauere exiſtimaretur, quippe qui
 eius in Hiſpania uices gereret, tamen ob ab-
 ſentiam minus ab ipſo auxiliū in Italia erat
 ſperandum: & q̄ adhuc arces & pleraq̄ lo-
 ca Mediolaneniſis imperij munitiora ho-
 ſtium præſidio tenebātur. Cremona cum
 tota eius ditione, Mediolani, Nouariæ, Tri-
 tūq̄ arces, Domuſſula, Arona, & totus
 Verbanus lacus, ultra Padum etiam hoſti-
 bus parebat Alexandria: quæ magnæ ipſi
 Morono curæ erat. Sed quoniam ex militi-
 bus Cæſarianis ſtipendiū defectu neminem
 hybernis mouere poſſet, tumultuarios e di-
 tione Mediolaneniſi q̄ plurimos collegit,
 quos ipſe Sfortiani nominis ſtudioſos eſſe
 agnoſcebat: cumq̄ cibaria militibus ab op-
pidanis

pidanis præberi iussisset, Alexãdriam, quæ
 maiore ciuium Guelphorum præsidio, quàm
 armis Gallicis tenebatur, obsidere præce-
 pit. Atque ita res cessit, ut Sfortiani, dum for-
 te qui ciuitatem custodiebant, ad tumultua-
 riam pugnam exiuisent, una cum hoste pa-
 riter ingrederentur urbem, eaque præter spem
 potirentur. Galli cum his, qui ipsorum par-
 teis inibi sequebantur (quoniam urbs erat
 latissima) facile per aliam portam ante, quàm
 hostes totam ciuitatem occuparēt, fuga sa-
 lutem quæsiuerunt. Quæ quidem iactura
 Gallo plus, quàm mediocris fuit: tum ob Ge-
 nuensium sublata cōmercia: tum quod eo præ-
 sidio facile totam transpadanam regionem
 in fide continuisset, præsertim iam Renato
 Subaudiano Regis auunculo, ac regis au-
 læ præfecto (quem magnum Magistrum
 Galli nuncupant) in Helueiis delectum pe-
 ditum decem & octo millium faciente, qui
 ad descendendum in agrum Mediolanen-
 sem hoc solum expectabant, ut in montium
 niuibus, quæ in miram ea hyeme altitudi-
 nem accreuerant, Gallorum iussu & pecu-
 nia calles perficerentur: quos instaurare ter
 oportuit, noua semper niue superueniente,
 adeo contra Galli potentiam Dei pugnare
 uidebantur, præsertim cum interea pecu-
 nia Morono subministraret, qua sex Ger-

manorum peditum millia in Italiam addu-
cerentur: & totidem peditum ex agro Me-
diolanensi collectorum stipendium ciuitas
contulerat: tantum deniq; erat in Gallos,
quod plærisq; uarijs artibus Moronus inie-
cerat odium, ut per singulas urbis classeis
uexilla fierent, centurionesq;, & duces eli-
gerentur: quos, ubi opus fuisset, omnes qui
per ætatem arma ferre possent sequerentur:
iustamq; militum assumerent speciem. Ad
quod etiã sacrís concionibus Andreæ Au-
gustiniani Ferraria oriundi quotidie conci-
tabantur: cuius eloquentia, & dicendi ar-
dor mirificus eo tantum spectabat, ut Me-
diolanenseis Gallo redderet infensissimos:
incertum qua potissimum id faceret causa:
Nonnulli putant populi studio, quem in
Gallum esse male animatũ sciebat, sperasse
urbis summum sacerdotium adipisci, glo-
riæq; ductum fuisse q; tantæ urbis incredi-
bile quoddam in se studium agnosceret: ut
cunq; sit, eius oratione ingens plerisq; susci-
piendorum armorum ardor accreuit: q; si
qui in cõmuni periculo segniores sese præ-
buisent, ablatiis pignoribus multaban-
tur adeo, ut etiam plurimi Gallicæ
factionis studiosi populi metu
alacreis sese contra Gal-
los exhiberent.

GALE

GALEACII CAPELLÆ DE
 rebus gestis pro restitutione Fran-
 cisci II. Mediolanensium Ducis
 Liber Secundus.

VM HÆC ME
 diolani geruntur,
 iam annus ab ini-
 tio belli secundus
 agebat: & Sabau-
 dianus, ac Gallici
 proceres, qui Re-
 gio nomine apud
 Heluetios agebant, cum peditibus delectis
 in Insubres festinabant: neq; segniter Lau-
 trechus equites & pedites suos Cremonæ
 instruebat, & Venetorum auxilia sollicita-
 bat, ut adueniente Heluetiorum peditatu,
 ipse cum reliquo exercitu præsto esset, Ger-
 manos, quos Adurnus ad hosteis adduce-
 bat, præuenire cupiens. Sed Gallū fefellit
 opinio. Nam cum Chrysones per Voltu-
 renam uallem Germanos transire non per-
 misissent: neq; ob exiguum numerū Ger-
 mani (quippe qui quatuor millia non ex-
 cederent) sufficere uiderentur ad iter per
 uim arripiendum, mutato consilio per Ca-
 municam superato montis cacumine, qui
 ualleis eas disternat, in Bergomatum fi-

L I B E R

neis penetrarunt: & citato q̄ maxime iūne
 re adeo festinauere, ut ante in agrum, qui
 Abduę glarea uulgo dicitur, applicuerint,
 q̄ præfecto Bergomi licuerit ita mandan-
 te Andrea Gritto Venetorum legato (pro
 uisorem exercitus uocant) præsidium mili-
 tū parare, quod uenienti Germano in fau-
 cibus montium occurreret. Interea Pro-
 sper Columna sedulo Mediolani curabat
 ut aggeres reficerentur, Imprimisq̄ ei curę
 erat magna fossorum manu, q̄ celerius fie-
 ri posset, duplex uallum duplici fossa perfici-
 cere spacio passuum circiter uiginti inter
 utrunq̄ comprehenso, quod opus ipse ex-
 cogitauerat ad discludendum ab arce præ-
 sidio Gallorum munita aduenientem ho-
 stem ita, ut collocati ibidem pedites & ho-
 stilem exercitum, & eos, qui ab arce erum-
 perent, arcere possent: omnem etiam equi-
 tatum et peditatum intra fluuios Abduam
 & Ticinum reducit, duo tantum peditum
 millia Nouariam mittit cum Philippo Tor-
 niello Nouariensi iuvene impigro, armo-
 rumq̄ studioso. Hestorem etiam Viceco-
 mitem Alexandriae destinat cum mille &
 quingentis peditibus nullo stipendio, sed
 solo Sfortiani noīs amore collectis: quibus
 uictum ciuitas subministrabat. Papię uero
 Antonium Leuam primæ aciei cataphra-
 ctorum

etorum Cæsarianorum ductorem uirum
 rei militaris scientissimū præficit: eiq; præter
 mille Italos pedites, addit duo millia Ger-
 manorum: qui Placentiæ cum Mantuano
 principe antea hyemauerant, dum urgeret
 timor, ne Galli Cremonæ hybernantes ur-
 bem præsidio nudatam Pontifici eriperēt,
 quod iam amplius Lautrecho in transab-
 duanam oram & Mediolanum uersus pro-
 ficiscente non erat formidandum. Reliquū
 autem exercitus, qui duodecim millia pedi-
 tum ferme erant, equites cataphracti septin-
 genti, totidemq; uelites Prosper Mediola-
 num introire iubet. His itaq; paratis cum
 Adurni sedulitatem pauloante in ducēdis
 Germanis peditib⁹ perspexisset, ipsum etiā
 ad Franciscum Sfortiam, qui Tridenti ad-
 huc erat, sexq; Germanorum peditum mil-
 lia armabat, remisit, ut eos iter maturare p
 Veronensem & Mantuanum agrum cura-
 ret, ubi a Venetis sperabat minime resisti
 posse: quippe qui iam cum Lautrecho ex-
 ercitus suum in agro Mediolanensi con-
 iunxerant, & una profecti cum Heluetico
 peditatu urbī appropinquauerant, ac ter-
 tio die quo castra ibidē collocata sunt, Lau-
 trechus, cui per Regē abrogato magni Ma-
 gistri imperio totius gubernandi exercitus
 cura fuerat rursus iniuncta, omnem pedita

tum, equitatumque in armis esse iubet tanquam urbem esset oppugnaturus. Sed ubi renunciatum est, præter milites, omnem intus populum Mediolanensem tanta animi alacritate ad arma concurrisse, ut uix senes puerique ac mulieres domi resederint: difficultatem rei timens suos in castris continuit. Anxius autem eo die plurimum fuit ob mortem M. Antonij Columnæ, qui cum Camillo Truulcio Io. Jacobi filio, dum extra tabernaculum ambo deambularent, ferrea pila ab hostium uallo tormento excussa disiecta domus ibi propinquæ interfectus fuerat magno totius exercitus incommodo. In eius enim prudentia & fortitudine iampridem Rex plurimum fiduciæ posuerat. Cæterum Lautrechus sperabat rei pecuniariæ inopia milites urbi inclusos seditionem facturos: quippe quibus tenuiter pecuniæ per Ioannem Emanuelẽ e uectigalibus regni Neapolitani subministrabantur, ita, ut quicquid toto hoc in bello contulerit, non suffecerit ad trimestre pedum Hispanorum stipendium: quod a morte Leonis Pont. ad initium huius secundi belli transactum est. Reliquum uero e tributis Mediolanensium conferebatur: quod cum in superiore bello eadem ipse inopia pressus difficillimum cognouisset, fieri posse non putabat, ut post
illata

illata ciuibus tot damna tantus exercitus
 unius ciuitatis opibus sustentaretur. Sed
 uix credibile est quantum Moroni seduli-
 tas, & in sumptibus parsimonia profecerit,
 ac paucorum odio quantum exegerit pe-
 cuniarum. Nam & qui ulro conferebant,
 & qui ablatiis pignoribus cogebantur, ani-
 maduertentes pro comuni periculo id fieri,
 haud magnopere indignabantur. Sed spe
 uictoriae & restitutionis facile exactionem
 tolerabant, aduentante praesertim Fran-
 cisco Sfortia ipsorum duce: de cuius uirtu-
 tibus ab his, qui Tridento uenerant, multa
 referebantur. Iam enim occupata Croariae
 arce transitum per Veronensem agrum ar-
 ripuerat nemine repugnante, & cum sex
 millibus Germanorum peditum per Man-
 tuanum agrum profectus apud Casale ma-
 ius Padum nauibus collectis traiecit. In-
 de quum Placentiam accessisset, iuncto sibi
 Mantuano principe, ac trecentis equitibus
 ecclesiae stipendio militantibus per transpa-
 dana loca iter faciens Papiam ingressus est.
 Quod Lautrechus egre ferens triduo ante
 quam aduentaret, moto exercitu ad Cassinum
 quinque passuum millibus ab urbe situm in
 uia Papiensi se collocat ea ratione, ut Prospe-
 ri exercitum a copiis Germanorum per Sfor-
 tiam ducem adductis discluderet: ibique ca-

stris communitis ne tempus incassum tere-
 ret, audiēs Lescunum fratrem e Gallia Ge-
 nuā uenisse, & collecto peditatu p̄ transpa-
 danam regionem iter facientem ad se ueni-
 re, Federicum Bozulum cum quadringen-
 tis equitibus, & peditum septem millibus
 partim ex Heluetijs, partim Italici generis
 trans Ticinum mittit: qui cum Vigleuenū
 haud magno negotio recepissent, Noua-
 riam inde profecti sunt: quam cum aliter
 redigere in potestatem non possent, admo-
 tis tormentis prostrata murorum parte ci-
 uitatem dato signo inuadunt: cūq; bis ma-
 gno animorum ardore qui intus erant, ho-
 steis deiecissent nō sine magna suorum cæ-
 de, tandem tertio depulsi mœnibus Sfor-
 tiani uiam hostibus dedere ut in urbem ir-
 rumperent: ipseq; Torniellus ciuitatis præ-
 fectus cum duobus peditum ducibus pa-
 tricij Mediolanensibus captus fuit, urbsq;
 direpta, ac ciues & milites in Gallorum po-
 testatem peruenerunt. Quæ res Mediola-
 nensium animos uehementer fregit, neq;
 in ore populi multa aduersus Franciscum
 Sfortiam & Prosperum defuit increpatio,
 q̄ auxilio destitutum Torniellum cum tot
 peditibus, & ualidam urbem hosti obie-
 cissent. Sed Prosper nihili uulgi uerba fa-
 ciens, illud ante omnia curabat, ut militi-
 bus

bus quibus secum erant, & ihs, qui cum Sfortia
 Papiam nuper uenerant, in unum coactis
 aduersus Gallum exercitum educere uale-
 ret: cui occurrere, & praelio (si fors tulisset)
 debellare non abnuebat. Indeque occasione
 nactus dum pars hostium trans Ticinum
 abesset, Sfortiam, ut quæprimum ad urbem
 ueniat, hortatur, ipseque nocte intempesta Me-
 diolano egressus aduentantem cum Ger-
 manorum copijs ad sextum lapidem exci-
 pit. Atque ita Mediolanensium Dux summo
 cum totius populi plausu, ac fauore urbem
 ingreditur, Vix autem Mediolanum appli-
 cuerat, cum Federicus Bozulus cum Lescu-
 no expugnata Nouaria ad Lautrechum re-
 uersus est, cumque relatum esset Papiæ parum
 præsidij cum Mantuano relictum fuisse, quod
 multum rogatus Mediolanum uenire no-
 luerat, ne Placentia, & ab ecclesiæ ditione
 longius abesset: Lautrechus ob auctas ho-
 stium copias spe Mediolani amplius reci-
 piendi frustratus Papiam tentare decreuit.
 Quamobrem Prosper cæterique Cæsariano-
 rum duces simulac de hostiū discessu nun-
 cius ad ipsos peruenit, de Papiæ solliciti cen-
 tum & mille pedites ex Corsica iandiu mili-
 tiæ assuetos nonnullis adiunctis Hispanis
 deligunt, & quæprimum Papiam iubent con-
 tendere, qui non solum tanta celeritate iter

LIBER

arripuere, ut Lautrechum cū exercitu pro-
 ficiscentem anteuenterint: sed etiam per me-
 dia hostium castra transeuntes multis eorū
 cæsis pugnando sibi uiam fecere: atq; urbē
 opportune ingressi Mantuani animū adeo
 erexere ad defensionem, ut iam neq; Helue-
 tios tanquam oppugnationi minus aptos
 neq; hostilium timeret tormentorum uim,
 quibus licet Lautrechus triginta fere mu-
 rorum cubita humi strauisset, tamen haud
 segniter ab obsessis diruta mœnia uallo, ag-
 geribusq; muniebantur. Atq; adeo Dñi Cæ-
 sarianis uidebantur fauere, ut propter iu-
 ges pluuias eo tempore demissas, neq; na-
 ues rebus ad uictum necessarijs onustæ præ-
 nimio aquarum impetu Ticino uehi po-
 tuerint: & oppidani, qui lucri causa com-
 meatum ad exercitum adducere consueue-
 rant, ob impeditas aqua, & luto uias anno
 nam in castra non comportauerint, ita, ut
 exercitus Gallicus summam rerum ad ui-
 ctum necessariorum caritatem pati cogere-
 tur. Et uel hac ratione, uel q; præter spem
 Gallus præsidium hostium urbem fuisse in-
 gressum sciebat, urbē corona aggredi non
 est ausus. Quin audiens Prosperum Medio-
 lano cum copijs suis egressum eadem plu-
 uiarum causa Binaschi consedisse, iam defi-
 ciente stipendio per magnum Magistrū e
Gallia

Gallia allato Papiæ abscedere necessarium ducit, anteq̃ hostis propinquior fieret, qui ut primum per cœli serenitatem licuit, motis castris ad cœnobium Chartusiense in se pro, quod ad domesticas uenationes præsci Mediolanensium duces passuum uiginti millium ambitu muro clausere (Barcum appellant) se collocat cum Gallo dimicaturus, si in castris muniendis Lautrechus pugnæ occasionem nō derectasset. Sed cum p̃ leuis armaturæ equites. nunc inde aliquandiu pugnatum fuisset, Lautrechus ad uicū Landrianum inter fineis Laudensis & Papiensis agri cum exercitu tēdit: indeq̃ Moguntiam petit. Quæ profectio & si fugæ si militudinem non haberet, tamen Prospero, ac ceteris ducibus uerisimile uidebatur, q̃ quotidie uarijs rumoribus, & nuncijs significatum erat Heluetios diuturnam militiam ferre nolle, præsertim cum stipendium paulopost defuturum intelligerent, & propterea Gallum in ea loca hac solum ratiōe uenisse ut cōmodius per uelites pecunias nuper e Gallia Aronam usq̃ ad se delatas reciperet: itaq̃ Heluetios in officio contineret. Verum per Anchisen Vicecomitem, qui cum quingentis peditibus, aliquotq̃ leuis armaturæ equitibus a Morono missus iuxta Bustum oppidum haud procul Aro

na confederat, timor non mediocris n̄s fuerat incussus, qui deferendæ pecunię curam susceperant ita, ut inde abscedere p̄ aliquot dies minime auderent. Quo effectum est, ut Heluetij, qui iãdudum inuiti militabant, postq̄ Moguntiam uenere, efflagitarent se se domum dimitti, uel fieri pugnandi potestatem. Et q̄uis durum utrunq̄ Lautrecho uideretur, quippe qui pugnãdi ancipitem fortunam semper timuerit, tamen cum dimissis Heluetijs dissoluere exercitũ necesse sibi fore p̄spiceret: collaudata eorũ promptitudine ac fide, cohortatisq̄ ad pugnam cæteris militibus in posterum diem iussit omneis adesse ut aduersus hostẽ proficiscerentur, & manum audacter consererent: ad quos in hunc fere modum uerba fecit. Quod toto hoc in bello fortissimi milites semper exoptauĩ, ut uirtutis uestræ periculum facere aliquando daretur, id hodie uobis ita exposcentibus contigisse gratulor. Magnã enim uictorię spem plæruncq̄ pollicetur militum alacritas, quam in uobis præcipuam cognoscere mihi uideor, cum pugnandi cum hoste potestatem tantopere poposceritis. Quod ut temere faciendum nunquam putauĩ, ita uestros animos tanq̄ ferri aciem retundere minime æquũ duxi: præsertim cum aduersus eundem hostem decertan

decertan

de certādum sit, quem in urbe Mediolanen-
 si per bimestre obsessum adeo tenuistis, ue-
 uix sui uidendi copiam facere unquam au-
 sus fuerit, nec mirū. Quid enim equitatus
 ex Hispania, regnoq; Neapolitano ubiq;
 semper contemptissimus comparari uobis
 debet, qui omni tempore apud omneis na-
 tiones summam in bello laudem retulistis?
 Quid tria millia Hispanorum peditum ad-
 uersus uos fortitudine, & numero lōge su-
 periores præstare poterunt? neq; etiam ti-
 morem uobis incutere debent Germani
 (& si bellicosa ea gens semper habita sit) cū
 n̄, qui in exercitu hostili sunt, nō e uera illa
 Germania trahāt originem, sed in Triden-
 tinis saltibus sint collecti, & alias nunquam
 militiam exercuerint. Reliquus uero pedi-
 tatus ex agro & populo Mediolanensi, cui
 tot annos imperauimus, delectus fuit po-
 tius ad speciem exercitus q̄ ad pugnam.
 Iam uero quid Prosperum Columnam eo-
 rum ducē recenseam? hominem senio con-
 fectum, & qui in prælio nihil magis q̄ de
 fuga cogitaturus sit, ut manus uestras effu-
 giat non immemor superioribus annis se
 Regis nostri, dum contra eum arma ferret,
 multos menseis captiuum fuisse. Quid Fer-
 dinandum Daualum peditatus ducē æque
 timidum, parumq; honoris sui studiosum?

quippe qui pauloante iustissimis ex causis ob uiolatam scilicet in deditiōe Comensi fidem ad singulare certamen a Ioanne Cabanneo prouocatus nō modo congregari, sed ne respondere quidem fuit ausus. Quo circa Deo Opt. Max. iuuante arma mecum milites capescite, fortitudineq; uestra nō solum Mediolanense imperium, uerum etiā totam Italiam ex hostiū manibus hoc uno prælio uindicate: ita maximū Regi decus, uobis perpetuū nomen, & uirtutis uestræ uberes fructus referetis. Huiusmodi oratione cum hostium uireis paruipenderet, suorumq; extolleret uirtutem, & magnis uictoriæ propositis præmijs militum animos satis excitatos existimaret: sub solis ortum, curatis tamē prius corporibus Moguntia egreditur, rectaq; iter arripit uersus Picocham: qui locus tribus passuum millibus Mediolano distat, ubi domus est ualde opportuna, circumq; uiridaria haud exigua sunt profundis fossis uallata, iuxta etiā prædia effosi fontes, indeq; deducti riuī ad præta irriganda, intra quos Prosper exercitum communiuerat, tutum, & opportunum locum ratus, tum ut maiore cōmodo pugnaret, si forte ad prælium prouocaretur, tum etiam ut hostem ab urbe excluderet, quod quidem ante omnia, postquā ciuitate exie-

rat,

rat, semper optauit, ne ipsum egressum aliquando Galli ad eam occupandam prope-
rantes præuenirent. Et forte cum nunciatū
est aduentare hosteis, Moronus pauloante
in castra uenerat: ad quem cōuersus bono
animo esse iussit, se iam uicisse affirmans, si
huiusmodi in loco pugna cōmitteretur, si-
mulq; hortatur ut Mediolanum q̄primum
reuertatur, & aliquot millia peditū Medio-
lanensium ad se mittat, quod tantis animis
effectum est non solū a populo, sed ab ipso
etiam Duce Sfortia, ut uniuersis passim pu-
gnandi ardor incredibilis innatus uideret.
Egressi itaq; sunt ex urbe circiter sex peditū
millia, & quadringenti equites cū ipso Du-
ce, reliquis iuxta aggeres ad urbis custo-
diam dispositis: et q̄primum ad Picocham
uentum est, iam multæ Heluetiorum pha-
langes cū bellicis tormentis aduersus fron-
tem Cæsariani exercitus cōtendebant, quā
Germani pedites sub Georgio Frōdesper-
go duce imperterriti tutabant, a latere mul-
ti ex Heluetijs ab Hispanis sclopis interficie-
bantur, nec præ fossarum altitudine pote-
rant Heluetij (qui mos est eorum in prælio)
aduersus hostilia tormenta progredi: a sini-
stra uero parte Lescunus cū trecentis equi-
tibus ex robore exercitus delectis, peditū-
tumq; acie per uiam Mediolanensem festi-
d. iij

nabat ad pontē, per quē in castra hostium erat aditus, sed ducem Franciscum & Mediolanenseis nactus, postquam paululum pugnasset, coactus est pedem referre: a dextra autem alia equitum ala mutata cruce alba, qua Galli signantur, in rubram nitabatur Lautrechus una cum Cæsarianis castra ingredi: sed fallacia in tempore cognita, iussit Prosper suos omneis herbæ, aut spicarum, quibus agri tum referti erāt, manipulos capiti imponere, ut ab hostibus dignoscerentur: itaq; euitato dolo victoria penes Cæsarianos, & Mediolanenseis fuit. Cecidere in eo prælio Heluetiorū tria millia cum decem, & septē eorum ducibus. In Cæsaris autem exercitu pauci desiderati sunt: unusq; tantum e ducibus Iohannes Cardonensis Colossani oppidi in Sicilia Comes sagitta faciem transfixus occubuit, dum in medio ardore pugnæ cassidem eleuat, ut quid agendum foret, absq; impedimento cerneret. In hunc modum Galli potius pugna abscedere coacti, q̄ fracti, tormenta reduxerunt: impedimēta q̄q; si qua secum attulerāt, Moguntiam repositarūt: ubi cum solam noctem Lautrechus quieuisset, sub solis ortum ad oppidū Tritium, quod in ripa Abduæ positū est, proficiscit; confectoq; ponte Heluetios, q̄ sese di-

mitti

mitti flagitabant, per Bergomatium agrum
 in patriam redire permisit. Cum Heluetis
 Renatus quoque Sabaudianus, Galeacius
 Sanseuericus, & plurimi Gallorum proce-
 res abscesserunt. Quamobrem Lautrechus
 magnis aestuas curis, Laudem Pompeiam
 munire decreuit, ut eius urbis presidio Cre-
 monam, & transabduanam oram facilius
 tutari posset, antequam hostis nouo pugne suc-
 cessu alacrior factus preueniret. Interea ma-
 xima Prospero obiecta erat difficultas, nam
 Germani pro uictoria mensuum stipen-
 dium sibi dono dari flagitabant: & non so-
 lum ipsi Adurnoque, qui eos e Germania ad-
 duxerat, haud auscultabant, cum obiece-
 rent pecuniam non deberi, quod in pugna quam-
 uis existerent superiores, tamen hostem non
 debellarent, qui se incolumem receperat,
 reduxeratque tormenta, ac impedimenta ser-
 uauerat: quinimo reliquos etiam milites,
 ut seditionem facerent, impellebant adeo,
 ut oppugnatoria tormenta abducerent, ho-
 stilia insuper minitanti, nisi stipendium ero-
 garent, manus propterea in ipsum Prospe-
 rum uoluntas iniicerent. Quod Franciscus
 Dux Mediolani sentiens, ne parta uictoria
 e manibus per seditionem elaberetur, cum
 Germanis re composita mensuum stipen-
 dium milibus intra trigessimum diem do-

no dare pollicetur, atq; ita promissa, non
 sine magna difficultate postea exoluit: quod
 pe qui trimestri bello, & diutina exercitus
 sustentatione nullis adhuc fere exactis uecti-
 galibus nesciret unde sexaginta et amplius
 aureorum millia assumeret, ut promissam
 pecuniam immerentibus elargiretur. Cer-
 tiores itaq; milites efflagitati muneris ad
 oppugnandam Laudem ciuitatem profe-
 cti sunt, quo iam Lautrechus sex equum
 turmas præmiserat, pedum præsidium pau-
 lo post transmissurus. Sed cum opinione
 celerius Hispani muris appropinquassent,
 externus miles in urbem paulo ante ingres-
 sus nondum stationibus dispositis, quas
 unusquisq; præsidio aduersus hosteis tue-
 retur, inuasionem adeo repentina territus, fa-
 cilem ascensum Hispanis per aggeres mu-
 rosq; reliquit, & fuga trans Abdum, pro-
 ut quisq; potuit, sibi salutem quæsiuit: non
 nulli tamen e Gallis cæsi, multi etiam capti,
 & impedimenta omnia amissa, ac urbs pe-
 nitus fuit direpta, ciuesq; fere omnes pecu-
 nia sese redimere coacti sunt. Et quâquam
 hæc uictoria maximam opportunitatem con-
 ficiendi totius belli attulerit: tamen non tam
 Francisco Sfortiæ iucunda fuit, quàm molesta
 depopulatio ciuitatis. Quare una cum Mo-
 rono, per quem omnia fere negocia tra-
 ctabas

Stabat, eo se contulit: ac postquam de recu-
 peranda Cremona, & reliqua Mediola-
 nensi ditione cum Prospero & cæteris du-
 cibus egit, Mediolanum reuertitur ad res
 urbanas componendas: & magistratus, q-
 ius populis diceret, creandos: quod adhuc
 ob bellorum strepitus minime factum fue-
 rat. Interea Prosper dimisso ad recipiendũ
 Pisseonum cum militũ parte Daualo, ipse
 cum reliquis copijs Cremonã pergit. Galli
 autem, qui præsidio Pisseoni stabant, unaq-
 oppidani Gallicæ factionis studiosi rebus
 suis diffidentes pacta incolumitate deditio-
 nem fecerũt. Inde ad Cremonę mœnia ad-
 moto exercitu, cum iam antea Lautrechus
 in Brixiensem agrũ se recepisset, & aliquan-
 diu ibi moratus, tandem per Heluetiorum
 fines familia sua tantum comitatus in Gal-
 liam decreuisset reuertĩ, Lescunus eius fra-
 ter, cui totius exercitus prouinciam cõmise-
 rat, cum Prospero ad has condiciones de-
 uenit, se Cremonę cum exercitu regio qua-
 draginta dies, datis tamen obsidibus, per-
 mansurum, & nisi interea e Gallia tantum
 præsidij mitteretur, quod Padum fluuium
 per uim transiret, aut unam saltem ciuitatẽ
 ditionis Mediolanensis præsidio militũ fir-
 matam expugnaret, se Cremonam Prospe-
 ro, uel cui ipse uellet, redditurũ, modo cum

LIBER

militibus suis, ac cum tormentis uexillisq; in speciem exercitus explicatis, ac cum impedimentis omnibus in Galliam redeundi potestas fieret: interim utrinq; læsum iri neminem. Additum insuper est ut captiui ultro citroq; redderentur: & oppida omnia & loca, quæ a Gallis adhuc tenerentur, post exactum huiusmodi tempus deditionem facerent, Mediolanensi tamen, Cremonensi, & Nouariensi arcibus exceptis, quas Regi liceret, quoad posset, tutari. Quæ postq; pacta addito iureiurando fuerunt, Prosper uno tantum e suis Cremonæ dimisso, qui Gallorum promissa, obseruari curaret, ipse cum exercitu Genuam contendit. Secum autem uenire uoluerat Antoniotū & Hieronymum Adurnos fratres, ad quos rerū Genuensium procuratio attinebat, ut per eos commeatus, plaustra, boues operarij ac alia ad bellum necessaria exercitui suppeditarentur. Genuæ per id tempus imperiū administrabat Octavianus Fulgosus, uir tum prudentia & rerum usu insignis, tum morum probitate Genuensibus admodū charus: qui & si corpe esset imbecillo, longaq; ægrotatione affectus ita, ut male bellimunia posset obire: tamen & Galliarum regis amicitia, qua potissimum nitebatur, fretus, & per Federicum fratrem Salerni antistitem

stitem hominem impigrū omnia belli ministeria præparat. Peditum Italorum duo millia ad urbis defensionem disponit: amicos & nominis Fulgosi studiosos, qui plurimi in Lyguria erant, in armis esse iubet. Regem etiam admonet, Cæsarianos iam Gallico bello in Insubribus confecto Genuam properare, & propterea ualido præsidio ad tutandas Genuæ res opus esse, q̄d nisi cito mittatur, frustra proculdubio sera postmodum fore auxilia, præsertim quoniam propter Adurnorum aduentum nō minus intra urbem q̄ foris sibi timendum esset. At Rex, qui Italiæ res summopere cordi habebat, iam post cladem apud Picochā acceptam peditū quatuordecim millia ex Aquitania, & prouincia Narbonensi cum quingentis equitibus cataphractis milleq; sagittarijs equestribus delegerat: mandaueratq; ut duce Roberto Scoto in Italiā properarent, & rebus suis afferrent auxilium. Sed quia suos in tempore ad opem Genuensibus ferendam uenire posse non sperabat, iccirco Petrum Nauariensem ducem rei militaris peritissimum, qui pauloante in Galliam ex Italia redierat, cum duabus trimibus Genuam confestim misit, & forte ciuitatem eo tēpore ingressus est, quo Ferdinandus Daualus cū Hispanico atq; Itali-

eo peditatu ab ea parte, qua olim stabat
 Phari turris, castra mœnibus admouebat:
 & iam tubicinem præmiserat cum literis
 ad præfectos urbis conditione is afferen-
 tem, ut intra unius diei spacium præsidium
 omne Gallicum dimitterent: Antonioto
 Adurno, quem Cæsar Genuæ ducem esse
 uoluerat, parerēt: classem omnem, quoties
 e re Cæsaris esset, paratam haberent: si hæc
 facerent, de cætero eos suis legibus uti per-
 missurum. Quod si mandata negligerent,
 omnia hostilia, si in bello succubuissent, il-
 lis esse subeunda: quare plurimi in urbe,
 quæ nouarum rerum cupida semper exti-
 tit, nisi nouum militum præsidium uetasset,
 mandata accipienda suadebant: sed præ ti-
 more libera haud erat ciuitas: & propterea
 Benedictus Viualdus, qui plus q̄ par erat,
 Fulgosis obsequebatur, ciuium Genuen-
 sium nomine ad Daualum, qui expugnan-
 dæ urbis assumpserat prouinciam, mittit:
 & dum sub spe res componēdi moram in
 castris trahit, pedites, qui turrim quandam
 prope portam eo die pluribus tormento-
 rum ictibus prostrauerant, dum incautius
 qui iuxta mœnia stationes agebant, urbem
 custodiūt, in scio Daualo, & cum Viualdo
 ad rem componendam intento turrim fa-
 cto impetu occupant, aditū sibi ea parte fa-
 cientes,

cientes, qua murus aliquot in locis ruínam
 dederat. Fit undiq; in exercitu concursus,
 & clamor ingens, eleuantur a cohortibus
 signa: peditesq; qua primi irruerant, cir-
 cumquaq; inuadunt. Ipse autem Daualus
 dimisso concilio uersatur inter primos, &
 muri parte occupata ingressus suos, qui te-
 mere progredi uidebantur, subsistere impe-
 rat. Admonet præterea de uictoria Prospe-
 rum, qui cum Germanis, & equitatu fere
 omni in alia parte constiterat, quæ Besania
 dicitur, ut cum reliquo exercitu in urbem
 iam captam introeat. Mox suis in unū colle-
 ctis, præcipit ut ordinibus seruatis proce-
 dant. Fit fuga undiq; ab ijs, qui urbi tutan-
 dæ præerant, nec ullus iã audet uel seipsum
 defendere: ipse archiepiscopus Salernita-
 nus cum Centurione, qui prætorium cu-
 stodiebat, magno militum et ciuium núme-
 ro stipatus nauis conscendit, & ad litus
 occiduum, Massiliamq; iter dirigit. Octa-
 uian^o Fulgosus eius frater, q; in lecto ægro-
 taret, postq; prætorij portas claudi iussisset,
 mittit e suis unum, qui e fenestra nūciet ho-
 sti, se in Ferdinandi Dauali potestatem uen-
 turum. Captus est etiam Petrus Nauarien-
 sis, aliq; cū eo multi. Vrbs omnis direpta:
 & quia tantum prædæ inibi fuit, quantum
 uix hostis ampli^o optare potuisset: Prosper

edicto mādauit, ne quis e ciuibus captiuus
 a quoq̄ fieret. Postero etiam die ut popula
 tionibus tandem modus imponeretur, ci
 uitate exercitum omnem eduxit dolens eā
 urbem direptam, e qua propter immensas
 opes Cēsareum exercitum multos menseis
 pecunia sustentare potuisset. Atq; ita capta
 Genua, audiens Prosper Gallum cum no
 uo delectu alpeis transire, uersus Hastam ci
 uitatem cum copijs iter arripit illi occursum
 rus, si res Insubrum, & pacta Cremonen
 sia turbare conaretur. Sed postq̄ ad uicum
 in agro Hastensi, qui Villa noua dicitur,
 Gallus applicuit, cognita Genuæ iactura
 tantisper substitit, quoad Regis iussu, cuius
 mentem trans alpeis miserat exploratum,
 in Galliam cū nouo exercitu reuersus est.
 Igitur Lescunus, qui Cremonę erat, spe o
 mni auxiliij sublata postq̄ quadraginta dies
 secundum conuenta præteriere, cum man
 datis nuncium ad Prosperum misit, qui &
 captiuos, & arceis reddi iuberet. ipse autē
 cum Gallicis reliquijs, & cū tormentis belli
 cis ex fœdere in Galliam proficiscitur fide,
 ducibusq; itineris a Prospero acceptis: in
 cuius laudem tam multa Galli prædicabāt,
 ut non Regij exercitus euersorem, sed po
 tius seruatorem in Galliam Cisalpinam ue
 nisse faterentur; quippe qui neminem un
 quam,

quã, præterq̃ in acie, occidi passus fuerit: quiq̃ etiam deuictis hostibus tantas commoditates concesserit, quãtas alius uel amicis fortasse denegasset. Recuperatis e Gallorum manibus totius fere ditionis Mediolanensis ciuitatibus, & arcibus paucis, quæ adhuc in hostium potestate erant, obsidione cinctis, maior q̃ crederetur, restabat pecuniæ difficultas ad continendum exercitum. Verum ut impensæ pars tolleretur, dimittuntur aliquot Germanorum millia. Atq̃ interea Carolus Lanoius apud Neapolim regiæ potestatis, & Ioannes Emanuel Cæsaris legatus conuentu inter se Romæ habito freti Cæsaris auctoritate, cuius nomen iam fugato Gallo plæriq̃ in Italia uerebantur, summam aureorum centum quadraginta millium a Florentina Repub. Mediolanensium duce, Senensibus, Genuensibus, & Lucensibus, prout eorum quisq̃ magis onus laturus uidebatur, exigere statuunt pro totius equitatus & peditatus Hispani aliquot mensium stipendio, quos in Insubribus permanere necessarium existimabant, non q̃ sufficerent ad Regis uireis Italia arcendas, si expeditionem rursus Italianam tentaret (quod plæriq̃ facturum rebantur) sed quia Germani facilius euocari, ac Itali, quoties esset opus, deligi possent.

Illud etiam grauius urgebat, q̄ neque Cæsar a Flandria, aut ab Hispania bellū Gallo mouere poterat pecuniæ inopia, & rebus omnibus imparatis, neq̄ Anglicus rex solus bello, quod in Northmanos & Picardos ea æstate inferebat, quicquam profuturus uidebat. Quare Cæsar monitus a Prospero, cuius consilia semper & Italiæ quietem, & imperij Romani amplitudinem, ac rerum firmitatem respiciebant, Venetias Hieronymum Adurnum mittit, uigilantia, usq̄ ac singulari prudentia præditum, ut quoquomodo e dignitate Cæsaris melius fieri posset, res inter eos componerentur. Quod & si diutius protractum est propter intempestiuam ipsius Adurni mortem: nihilominus tandem per Marinum Caracolum post nonum mensem fœdus inter eos actum est his conditionibus, ut pro cõmuni rerum Italicarum defensione cum peditu sex millibus, ac utriusq̄ armaturæ equitibus mille & ducentis alter alteri, cui opus foret, auxilio esse deberet. Quod tanto Mediolanenseis affectit gaudio, ut pleriq̄ disiunctis a Gallo Venetis, illum nunq̄ amplius cis alpeis descensurum crederent: neq̄ aliud iam cogitarent, q̄ quomodo sese a Cæsarei exercitus onere eximere possent: q̄ cõsumptis iam diu Itatorū principum tributis, in

unum

unum Mediolanensium ducem incumberebat; & facta pauloante in agro Hastensi seditione Vigleuenum usq; omnia hostiliter depopulatus fuerat ita, ut circiter centum aureorum millia Francisco Sfortiæ numerare opus fuerit pro seditione compescenda, præsertim ne in tanta spe res Venetas componendi, omnia huiusmodi tumultu turbarentur, neq; amplius pax sequeretur, sine qua res Mediolanensium nullo modo possent habere firmitatem.

GALEACII CAPELLÆ DE
rebus gestis pro restitutione Fran-
cisci II. Mediolanensium Ducis
Liber Tertius.

NSECUTA
altera æstate post
quam Galli apud
Picocham cladē
acceperant, cum
omnes fere, qui
in arce Mediola-
nēsi obsessi erāt,
uaro morborū

genere defecissent: reliqui moræ tædio nō
expectato belli apparatu, quod magnis ui-

ribus deñuo instaurabatur, arcem ipsam Sfortiæ dediderunt incolumem in patriam reditum cum armis, & impedimentis paciscentes. Quod quamuis Regi plurimum difficultatis afferebat: tamen cū nihil æque cordi, ac rerum Italiæ amissarum recuperationem haberet, & a Cæsare, & ab Anglorum Rege, qui sese magnum bellum in Galliam moturos sæpius iactauerāt, omnia frigerent, q̄ maximum potest Italorum peditem, equitumq̄ leuis armaturæ numerum stipendio conducit: tormenta bellica, tormentorum materiam omnem, iumentorū & uehiculorum ingentem apparatus instruit, ac imprimis tantam contrahit pecuniarum summam & uectigalia mercatoribus Lugdunensibus oppignerando, & decimas sacerdotib⁹, & tributa in una quaq̄ regni prouincia passim indicendo: quantā nemo unquam antea in Gallia corraferat. Oratores etiam mittit ad Heluetios ut pedites suppeditarent, quos cum primū in Taurinos descenderit, sibi adiungat. Quod sentientes Franciscus Mediolanēsiū dux, & Prosper Columna & si reb⁹ Cæsaris, suisq̄ ex foedere, ac pace Veneta magnum præliū paratū sperarent: tamen ad tanti belli defensionem aliud etiam foedus magno labore, & studio Romæ componunt inter Pontificem

Pontificem Hadrianum VI. Cæsarem, Florentinam Remp. Mediolanensium ducem, Genuenseis, Senenseis, & Lucenseis, pactoq; inuicem firmant, ut trimestrem pecuniam, quantam quisq; maximã posset, erogaret pro sumptibus belli perferendis aduersus eos, qui Italiæ quietem turbare conarentur, Prosperumq; Columnam deligunt, cuius ductu & imperio res bellica gubernaretur, Qui uarijs rumoribus Gallorum motus audiens, iamq; de futuro bello certior in Germaniam mittit, qui peditum inde sex millia Mediolanum adducerent: plurimis etiam, quos in re militari strenuos antea cognouerat, munus iniungit peditũ in Italia deligendorum: & quanquam per aduersam ualetudinem iam aliquot mēseis resoluta stomacho, amissoq; ciborum appetitu, non solum corpore, sed animo q̄q; imbecilli factus esset: tamē loca omnia Mediolanensis imperij, qua possent hostes irrumpere, lustrat: tandemq; statuit ad ripam Ticini fluuij hostium impetum propellere, firmataq; in hoc sententia nihil ulterius de urbe munienda cogitat, tanq̄ hostis fluminis transeundi potestatem nusquã esset habiturus. Quæ cum pararentur, Franciscus Sfortia per id tēpus Moguntiaē agēs, haud Mediocre subijt discrimen, Inter eius auli-

e ñ

eos uersabatur Bonifacius Vicecomes, q
 cum antea peditum cohortis præfectura ad
 arcis Mediolanensis obsidionem priuatus
 fuisset, præturæ quoq; uallis, quæ a Sesite
 amne nomen accepit, in Nouariensi agro
 tulisset repulsam, quibus ex causis, ac etiam
 ob Hestoris Vicecomitis cædem, quã man
 dâte Morono perpetratã fuisse æmuli eius
 asseriebant, ualde & illi & Duci succēsebat.
 Quapropter dum Mediolanum redeuntē
 Principem cum cæteris aulicis sequeretur,
 ut ad quadriuium antea destinatum appli
 cuit, eum a tergo pugione aggreditur: sed
 quia ipse in equo sublimis sedebat, Prin
 cepsq; parua mula uehebatur, & ferientis
 impetum sentiens caput inclinauit, leue
 duntaxat, minimeq; profundū in sinistro
 eius humero inferre potuit uulnus, & iccir
 co Vicecomes statim in fugam se coniecit,
 nec ex his qui fugientem sequuti sunt, quis
 quam eū potuit adsequi. Quare Princeps,
 qui maiores timebat insidias, Moguntiam
 quamprimum redire optimum esse arbi
 tratus est. Allato Mediolanum huiusmodi
 nuncio Moronus cōgregatis urbis prima
 tibus Palauicinum Vicecomitem Alexan
 drinum antistitem tantī facinoris suspectū,
 & quem dudum Duci infensum ob Hesto
 ris fratris cædem plærīque existimabant,
 Prospero

Prospero mandate, cui eū confidere haud ignorabat, euocari curat, ne si uim ei adhibere uoluisset, ob generis splendorem, & clientelas plurimas in urbe tumultus excitaretur. Mox detento per Prosperum Vice comite, multi eius affines & amici in carcerem truduntur: adhibitaq; per tormenta quæstione, nonnulli fatentur factam fuisse in domo ipsius Antistitis coniurationem, neminemq; ad perpetrandum tantum facinus Bonifacio magis idoneum uisum: statimq; interfecto principe animū illis fuisse Moronum, eiusq; amicos in curia obtruncare: Prosperum, q; exosum non haberēt, cōprehendere: a nonnullis ciuibus & mercatoribus q; maximam possent, pecuniæ summam extorquere: ad id peragendum nonnullas habuisse peditum cohorteis in Statidorum Ligurum finibus (qui Monsferratus hodie est) Vercellis, & in transabduano agro. Sed quia Bonifacius triduo ante statutum diem facinus aggressus sit, ideo pedites et duces imparatos fuisse: neq; coniuratos quiuissent perficere quod in animo habebant, Regi. s. urbem, ditionemq; Mediolanensem tradere, ut ita gratiā apud eum nanciscerent. Atq; id, tametsi ab uno, & item ab altero assertum fuerit: tamē pluri-
mi adhibitis euam tormentis constanter

e in

LIBER

omnia negauerunt: ipseque Bonifacius post ea non semel coram multis professus est, se nemine cōscio, sed proprio impulsu, id molitum fuisse, quia Principem nouisset nulla sua culpa in se male animatum. Fama uulnerati Ducis increbrescente, cum plerique ex his qui longius aberant, necem ex uulnere sequutam existimarent: Galeacius Biragus Mediolanensis, qui parteis Gallicas sequebatur, nonnullos pedites in Taurinis, & Monteferrato collegit, quorum auxilio Valentiam oppidum iuxta Padum occupat, arcem etiam per quosdam oppidanos in deditiōnem accipit. Quod sentiens Antonius Leua, qui Prosperi iussu Hastā usque cum Hispano peditatu, & equitibus leuis armaturæ ad continendos in fide populorum animos processerat, Valentiam cum parte copiarum proficiscitur, & cum spacium qui intus erant, non habuissent oppidum muniendi, intra biduum oppidum ipsum expugnat: Biragumque captiuum facit, antequam a Gallis ullum afferri potuerit auxiliū. Nā & si amico opem ferre properarent, nihilo minus & longinquitas itineris, & Caroli Borbonij ducis suspicio iter agentem exercitum aliquot dies retardauit. Non enim Regi bene consultum uidebatur, si (ut decreuerat) ipse in Italiam descenderet, relinqueretque

queretq; in Gallia Borboniũ iã irritatum
 Comestabulatus officio, ac Borbonensi &
 Auernorum opulento ducatu potentissi-
 mum. Quapropter cum Rex ipse Lugdu-
 num pergeret, illũ uisitauerat domi ægro-
 tum se simulantem, ne in Italiam uenire co-
 geretur. Mox cum præcepto regio euoca-
 tus esset, lecticam uacuam, in qua iacere se
 ægrotum simulauerat, biduum anteq; dete-
 gereť dolus, deferri iussit, ipseq; clam duo-
 bus tantum comitibus in Sequanos (quæ
 regio Caroli Cæsaris est) proficiscitur, ubi
 duodecim peditum millia ipsius iussu, q̄
 occultius fieri poterat, iam conueniebant:
 quibus, cum primũ Rex Alpeis transisset,
 Borbonius bellum in Galliã erat illaturus.
 Nam iam antea per Hadrianum Beure-
 num Cæsaris oratorem simulato mercato-
 ris habitu ad se profectum cum ipso Cæsa-
 re conuenerat eius sororem Heliodoram
 in uxorem accipere, & de Gallia cum eo &
 Rege Anglico pact^o fuerat: iniurias ulcisci
 cupiens, quas a Rege sibi existimabat infer-
 ri dum aliquot oppida ex hæreditate pater-
 na, & Borbonensem etiam ducatum in litẽ
 deducere cogitur. Quamobrem Rex dum
 Lugduni esset, certior factus Germanos pe-
 dites indies Burgundiæ finibus appropin-
 quare, admonitusq; a nonnullis, qui literis

quibusdam indignationem ipsius Borbo-
 ni pauloante cognouisse asserabant, sibi
 ab eo timendum esse, mutato consilio ex-
 peditioni in Italiam iam instructæ Guliel-
 mum Gonfierium maris præfectū (quem
 barbari Ammiraldū uocant) præficit, mit-
 titq; cum quatuor millibus peditū, & quin-
 gentis equitibus Sabaudianum præfectum
 aulæ, ut Borbonium comprehenderet: sed
 cum Borbonius iam abiisset, Sabaudianus
 ditionem illius omnē redegit in Regis po-
 testatem. Interea Ammiraldus cum trigin-
 ta peditum, duobusq; equitum millibus, to-
 tidemq; sagittarijs equestribus in Italiam
 descendit. Cumq; Hispani, qui cum Anto-
 nio Leua erant, retrocederent, neminem
 Gallus habuit, qui ipsius conatibus obsta-
 ret, donec ad Ticinum peruenit, ubi qua-
 tuor millia Hispanorum peditum, totidem
 adiunctis Germanis cum tota Cæsariano-
 rum equestri acie conuenerant: ipseq; Pro-
 sper quanq; corpore inualidus, tamen lecti-
 ca ad citeriorem fluuij ripā se deferri iusse-
 rat. Sentiens autem iam magnum hostium
 numerum ad ulteriorem fluminis ripā per-
 uenisse, aquasq; præter morem ex diutur-
 na, quæ antea fuerat, siccitate minime pro-
 fundas, sero timens se non posse eo loci
 Gallo obstare, præsertim quia Itali pedites,
 qui

qui diuersis in partibus conscribebantur, nondum applicuerant, primum grauiora tormēta Mediolanum remittit, ne si maior quæpiam uis ingruisset, ea hostibus relinquere cogeretur. Mox ubi omnem exercitum Regium Vigleueni cōuenisse audiuit, suosq; in citeriore ripa, maxime qua custodiam agebāt Germani, ab hostibus, qui in ulteriore stabant, tormentis arceri, & non modo equites, sed pedites quoq; fluuium uado transire, frustra aliquoues repugnare conatus, motis castris exercitum omnem nemine amisso Mediolanū reducit: adeoq; ciuitas ex huiusmodi re cōsternata est, ut si confestim hostis insequutus esset, obuiam habiturus erat neminem. Sed dum Ammiraldus suos colligit, & eos, qui serius uenerant, expectat: Cæsariani, ipsiq; Mediolanenses animo confirmati, aggeres reficere conducta innumerabili fossorū manu properant. Interea pedites Itali aduentabāt, & commeatus intra urbem nullo intermisso tempore deferebātur. Hieronymus quoq; Moronus post introductum exercitum p̄ totam urbem iterum atq; iterum ad arma iussit conclamari, ut certior fieret quantum præsidij a populo sperare posset: quē adeo bene animatum ad repellēdum hostem cognouit, ut nihil unquā fuerit promptius.

L I B E R

Quare Prosper omni prorsus abiecta ur-
 bis relinquendæ opinione, quæ ipse per ad-
 uersam ualeitudinem præstare non poterat
 per alios exequebatur. Iam in urbe duode-
 cim peditum millia contraxerat, magnusq;
 populî numerus, quoties opus foret, in ar-
 mis aderat. Miserat præterea Papiam uali-
 dum cum Antonio Leua præsidium, dum
 Mediolanum ipse a Ticini ripa rediret, &
 supra mille pedites Alexandria relicta Cre-
 monam proficisci mandauerat ita, ut a tri-
 bus saltē ciuitatibus (si a reliquis nō posset)
 hostium impetum propelleret. Cæterum
 Ammiraldus sero copias ad urbē duxisse
 cognoscens mutato oppugnationis consi-
 lio, positis prope ciuitatem inter Lauden-
 sem Ticinensemq; uiam castris ad recipien-
 dam Moguntiam partem exercitus mittit.
 Mox Petrum Baiardum ductorem impi-
 grum cum octo millibus peditum, tormen-
 tis decem bellicis, ualidoq; equitatu Lau-
 dem Pompeiā proficisci iubet. Quod ubi
 sensit Mantuanus, qui ex fœdere cum Pon-
 tifice inito in eam ciuitatem cum quingen-
 tis peditibus, et totidem equitibus uenerat,
 se tam modicis copijs defendendæ urbi im-
 parem cernens, anteq; Gallus aduentaret,
 admonitu Federici Bozuli, propinquitate
 & amicicia sibi iuncti, qui Gallicū peditatū
duces

ducebat, inde discessit, Gallus Laude ciuitate praesidio firmata, ponte super Abduam confecto, quod primum Cremonam contendit: ibique adiuncto sibi Rentio Cerro Romano cum quatuor peditum millibus, quos Carpi, & in ditione Ferrariensi regia pecunia collegerat, statim oppugnare ciuitatem aggreditur: neque Venetorum copias timeret, quae, & si in Ponteuico oppido propinquo confederat: tamen neque Gallo pares erant, neque sine Veneti senatus auctoritate extra fineis suos progredi uolebant. Quin ita Prosper, & ii, qui Mediolani de re bellica consultabant, fore existimantes, tum e Papia, tum ex Alexandria Cremonam euocauerant treis mille, & quingentos Italos pedites sub ducibus Mayno ciuitatis praefecto, Francisco Salamone Neapolitano, Bartholomeo Martinengo Brixienti, & Mediolanensi Francisco Stampa: neque a Mantuano, qui urbem Laudem in hostium potestate reliquerat, amplius poscere uolebant ut cum militibus suis Cremonam ingrederetur, ueriti ne nimis de se sollicitus salutem propriam saluti ciuitatis anteferret. Per oratores tamen ducem Urbinatem, Legatumque Venetum, ac Mantuanum Principem obsecrare non desistunt, ut quod propius Gallo possent, castrametarentur ita, ut urbem adoriri

non audeat. Sed Gallus a proposito non dimotus est, quin admotis tormētis triduū urbis mœnia quassauit: & cum supra triginta muri passus humi strauisset, & dato militibus signo, urbē corona aggredi præcepisset, iamq; omnes ad iussa maturanda instructi essent: tantæ repente de cœlo pluuiæ per quatrīdium demissæ sunt, ut rem differre opus fuerit. Interea qui Cremonæ obsidebantur, spacium ad reparanda strata mœnia habuere: & (quod utilius etiam fuit) cum Gallo solum a Laudensi agro, & ab ora transaduanā, quæ ad uictum pertinebant, subministrarentur, q̄ cætera loca ibi propinqua parū pacata eis essent, difficultate itinerum, & iugis pluuiæ uictus penuria laborauere ita, ut coacti fuerint multa sumere ex arce Cremonensi, in quam cōmeatus plurium mensium pauloante attulerant. Cæterum iam spe recipiendæ Cremonæ frustratus Ammiraldus, simulq; cognoscēs earum copiarum discessu munien dē ciuitatis Mediolanensis maximam commoditatē hostibus præbuisse, suos denuo ad Mediolanum obsidēdum redire iubet. Atq; ita cum Moguntia uenissent, propter duos hostium exercitus diuersis a laterib; urbem obsidenteis, non nisi difficulter ijs, qui cōmeatum afferebant, erat aditus, & cū

molas

molas frumentarias, quæ foris erant, incendio Galli absumpsissent, tanta farinæ intra quadriduum Mediolani oborta est penuria, ut supra centum hominum millia hebdomadam totâ pane caruerint, leguminibus, & oriza uitam trahentes, donec instructis tandem intus molis trusatilibus farina hominum manu abunde fieri cœpit. Inter ea Prosper, quia ægrotus esset, Fernando Alarconi, qui Cæsaris iussu e Calabria Mediolanum per eos dies uenerat, ut peditum præfecturam gereret donec Daualus abesset, summam regendi exercitus committit, qui bene gerendæ rei studiosus exemplo, ut hostem ab urbe summoueret, aggerem effossa terra, & ex cespitibus, trabibus & arborum ramis intextis in speciem turris erigit, in cuius uertice erat area ambitus pedum circiter ducentorum, quæ a fronte cratibus terra oppletis uallata tormētis, & peditibus collocandis spacium relinquebat; atq; ita aliquot dies Gallos crebris tormentorum ictibus infestans, multos ex eis interfecit. Sed cum id parum ad liberandam obsidione urbem Prospero uideretur, Principi Mantuano, q se ad quæq; bellî munia alacrem præbebat, iniungit ut cum equitibus Pontificijs Papiam se conferat, ut inde uia-tores, eosq; qui annonam ad exercitum ho-

stium deferebant, infestaret, Cæterum quoniam durante diutius bello stipendium a socijs collatum consumptum erat, & ob mortem Hadriani Pont. ne obulus quidem Roma amplius mittebatur: Florētinaq; Resp. Genuenses ac Lucenses exacto primo trimestri pecuniam ulterius pendere grauebantur, decreuit Prosper, cum aliunde nō posset reddita Aphonso Ferrariensium duci Mutina, quam Guido Rangonius Romanæ ecclesiæ nomine aduersus Ferrariensem tutabatur, pecuniam in usum exercitus parare. Iamq; missis ultro citroq; oratoribus de summa conuentum erat, nisi Bartholomeus Catinarius unus e Cæsaris cōsiliarijs, q̄ p̄ eos dies a Carolo Lanoio Bononiam præmissus fuerat, ijs, qui negociū tractabant, significasset, haud e re Cæsaris fore, urbem bello opportunā tradere Ferrariēsi Gallici nominis studiosissimo, ecclesiamq; Cæsari reddere infensam, præsertim in tam diuersis eligēdi Pontificis studijs aut Cæsari, aut Gallo fauentis: neq; deinceps (si paululum tolerarint) pecuniam defuturam Lanoio iam cum pedestribus, equestribusq; copijs Neapoli in Insubres proficiscente, & cum eo etiam redeunte Ferdinando Daualo, qui ut superiore anno ne Prospero pareret, in Hispaniam abierat, ita in
 præsen

præsentia sub Lanoio uiceis Cæsaris gerente cum munere gubernandi peditatus militare nõ detractabat. Quare oratores a Prospero Mutinam missi re infecta rediere. Dũ hæc geruntur, iam quotidie maior rerum omnium copia Mediolani suppetebat: Gallusq; timere cœperat ne a Mantuano, & ab ijs qui Papiæ erant, occupato ponte, quo Ticinum e regione Vigleueni coniunxerat, commeatus penuria laboraret: propterea Petrum Baiardum, & Rentium Cerum cum copijs, quæ Moguntiaë erant, reuocat, quorum discessu a Briganteis collibus, totoq; superiore agro tanta tritici & uini summa in urbem inuecta est, ut nulla amplius famis formido superesset. Iamq; de obsidione minime Ammiraldus cogitabat: neq; aliter occupandæ urbis ulla suberat spes, patefactis præsertim insidijs, & prodicione a Murgante Parmensi primipilo in legione peditum Ioannis Medicis tentata. Nam cum is pontem sublicium, qua extra aggeres urbis iter erat, occiso cohortis centurione ibi in statione posito occupare polliceretur, & Gallum inde introducere, & iam treis coniurationis conscios, adiutoresq; haberet, Ioannem Ferrariensem expeditatu Stephani Columnæ, qui sibi proximus excubias agebat, dato iureiurando so-

clum ad facinus peragendum requirit, præmium, quod ab hoste accipiebat, cum eo cōmunicaturus. Sed Ferrariensis fidei plenus, ut prodicionis certior fieret, operam suam pollicetur, cumq; cognouisset quid se facere & qua hora uellet, extemplo Stephanum ducem suum adiit, remq; omnem patefecit. Quamobrem Ioannes Medices sui militis crimen ægre ferens Murgantem statim, cæterosq; coniuratos comprehendit, disquisitioneq; per tormenta habita criminis reos agnoscēs lanceis transfigi a militibus iubet. Ammiraldus igitur quia iam hyems instaret, neq; belligerare eo tempore absq; summo militum incommodo poterat, inducias duorum mensium a Prospero petit: quas ut facilius impetraret, omnia cis Ticinum bello parata reddere pollicetur. Quod cum facere Prosper alijs ducibus inconsultis recusaret, Gallus locum inter castra sua & urbem deligit: ac obsignato fidei publicæ diplomate aliq; e Cæsariensis mitti rogauit, duos & ipse pariter missurus pro inducijs, hisq; tractandis, quæ utriq; parti conducere uiderentur, missiq; propterea sunt Fernandus Alarco, Hieronymus Moron², et Paulus Victorius Florentinus, E Gallis uenere Galeacius Vicecomes, & Thomas Boierius exercitus quæstor.

Ror. Cumq; Moronum ambo reperissent, qui utriq; fuerat alias amicitia coniunctus, easdem inducias poscunt, quas a Prospero ante petierant: commemorantq; quantum hæc bella, quæ iam triennio exacto initium habuere, Insubres premant: quantum e re Mediolanensi futurum sit, si quoquo modo ab armis discedatur: ita Mediolanenseis damnis, cædibus, rapinis, incendijsq;, quæ bella afferre solent, posse modum inuenire: atq; interea tempus multa allaturũ, quibus pax aliqua inter Regem & Cæsarem, Mediolanenseisq; cohærere posset. Contra Moronus, & qui cum eo erant, sese post restitutum in ditionem paternã Franciscũ Sfortiam nuncq; bellum quæsiuisse; uerum Regem nimio propagandi imperij ardore iam bis, non modo Mediolanensem ducatum, in quo nullum ad eum ius spectet, sed Italiam totam turbare nixum fuisse, & propterea Italos principes communi cõsensu commune damnum repellere. Iam non de restituendis cis Ticinum locis, sed de recuperanda tota ditione agi. Inducias, quas petant, si rebus in Italia per uim occupatis cedant, Carolum Lanoium, qui a Cæsare & socijs missus in cisalpinam Galliam propẽ diem uenturus sit, non denegaturum: & iccirco ad eum proficiscerentur, neq; enim

f

L I B E R

de inducijs, neq; de pace aut de rebus componendis illo inscio sese quicquã acturos. Atq; ita Gallis incastra, alijs in urbem redeuntibus, Ammiraldus propter intempestiuam niuem, ne amplius sub diuo exercitũ contineret, statuit in hyberna cõcedere, solutaq; Mediolani obsidione, Abbiatum se recipit, indeq; pedites a Narbonensi provincia, & Allobrogicis alpibus, quia nulli⁹ essent usus, dimisit, nouoq; Heluetiorum delectu aduentante primos, qui missionem postulabant, solutis stipendijs ad suos permisit redire: & ne, interea dum Cæsariani Carolum Lanoium serius uenientem Mediolani nihil agentes expectant, ipse quoq; frustra tempus tereret, Rentium Cerrum cum septem millibus Italorum peditũ Aro nam oppidum munitissimũ in finibus Ver bani lacus proficisci iubet, ubi Anchises Vicecomes Mediolanensis cum militum præsidio pro Sfortia tam bello q̃ pace imperabat, tuncq; ad famam appropinquantis hostis habuerat supplementum mille & ducentorum peditum. Quamobrem licet postea per triginta dies nunquam cessans Rentius tormētis arcem oppido imminentem quassauerit, sine qua oppidí receptio nihil Gallo profutura erat: ita, ut ferreæ pilæ sex mille aduersus mœnia excussæ fuerint,

runt,

runt, ac sæpe instructis ordinibus irruptio tentata sit, tamen tanta semper uirtus fuit in tus propugnatum, ut innumeris suorum caesis, Rentiis re infecta abire coactus sit. Interim Carolus Lanoius Papiam applicuit, ibidemque aliquot dies moram trahens euocato ad se Morono, postquam de rebus bellicis consilium habuisset, Mediolanum uenire decreuit: quod antea distulerat, audire scilicet cupiens quem Prosperi ualendo exitum esset habitura. Nam iam octauum mensem non sine propinati ueneni, siue amatorij medicamenti suspitione graui ter ægrotabat. Verum ubi mente iam profus alienata paucos dies eum uiuere posse cognouit, urbem ingressus præstantissimum belli ducem antequam moreretur, uidere, eiusque funeri interesse uoluit, & uita functum cum Marco Antonio Columna nepote in patriam sepeliendum ex testamento deferri curauit. Posthæc ne diutius bellum traheretur, cum Veneto oratore constituit, ut Venetus exercitus traiecto Abdua sese Cæsareis copijs iungeret, saltem quo tempore sex millia Germanorum peditum Mediolanum applicuerint: quos præsentis pecunia adduci mandauerat. Agit etiam cum oratore Clemētis VII. qui paulo ante summo cum omnium Italorum gaudio electus fuerat Pon

LIBER

rufex, ut equites Pontificij exercitui Cæsareo adiungantur: uigintiq; aureorum millibus ab eo acceptis per litteras, & nuncios cum Florentinis, Senensibus, & Lucensibus. statuit ut pecuniã secundũ fœdus ad se mitterent: & ne belli diuturnitate nimis graue uideret oẽm conuentã pecuniã numerare, rem, quoquo modo potest, componit ad id persoluẽdum, quod reliqui erogare nolent, Sfortiam ducẽ coacturus ita, ut ei præter portionẽ ex fœdere spectãtem, necesse fuerit ingentem pecuniã summam exercitui Cæsareo erogare iandudum pro exacti temporis stipendio debitam antequam Mediolano, ubi iam quintum agebat mensem, egrederetur. Qua in re incredibile est quantum Mediolanenses semper sese promptos exhibuerint, tum præcipua quadam Principis comitate, qua plurimum ad conciliandam hominum beneuolentiã poterat, tum uarijs artibus, & Moroni oratiõne persæpe impulsu ita, ut bonorum depopulationes, exactiones pecuniã, & uillarum incendia, quæ quotidie patiebantur, non tam graua essent, quin spe uictorię & Gallorum expulsionis lenirentur, præsertim cum priuatas omneis pecunias in superiore bello collatas intra sextum mensem euectigalibus publicis Sfortia restituisset, idem etiam

etiam

etiam pro suo in populos studio & fide facturus, nisi reddendi facultas crebrioribus belli sumptibus ablata fuisset; & cum iam transgressis cis Abduam Venetis, Germanoq; peditatu aduentante cum exercitu egressus fuisset, innumera civium multitudo Principem suum cum armis sequuta est, & militiae munera obire non recusavit, donec Venetis ita suadentibus decretum fuit ut Mediolanum rediret: neq; in tanta æmulatione Mediolanensis imperii varijs ipse belli periculis se obijceret. Satis enim esse, si Moronus in castris uersaretur, tum ut consilijs ducum interesset, tum ut per eum oppidanis multa, quæ in exercitu erant usui, imperari possent. Gallus Cæsarianos copias educere, & Venetos cum eis cõiungi præter spem intelligens, & si perculsus erat clade apud Robechum nuper accepta, quo pauloante nocte intempesta Lanoius, Daualus, & Ioãnes Medices cum ualida equitum peditumq; manu uenerant, ac plureis grauis armaturæ hostileis turmas nil tale metuenteis adorti partim cæciderant, partim equis, armisq; spoliatas, ac prope seminudas aufugere coegerant; tamen, ut tantam belli molem posset sustinere, sex millia Heluetiorum præter eos, quos secum habebat, quæprimum ad se deduci curat, ita, ut ex ea

L I B E R

natione duodecim milliū peditū numerum haberet: quibus secum iunctis (si fors ita tulisset) prælium detrectare nolebat. Cæsariani aut, ēpostq̄ aliquot dies apud Binascū, mox apud locum, qui Motta Vicecomitū dicitur, moram traxissent, ut hostē Abbiato, ubi tutus esse uidebatur, extraherent, relictis præsidio Mediolani aduersus exercitum Gallicum (si forte urbē adoriretur) peditum Itolorū quinq̄ millibus reliquas copias trans Ticinum adducunt, & ad Geminas columnas (Gambalotum uocant) primum castra locant. Ipse autem Urbinatū Dux, qui in exercitu Veneto imperabat, & Trumelli decreuerat castrametari (cum Garlascum hostium præsidio munitum inter se, & Papiam urbem interiaceret ita, ut a comœatu, qui Papia in singulos dies iumentis, & plaustris uehebatur, non solum Veneti, sed etiam Cæsariani paruo conatu possent excludi) ad expugnandū oppidum q̄ primum tendit. Cumq̄ murorum partem admotis machinis humi strauisset, iubet pedites equitesq̄ adhibitis scallis in muros euadere. lamq̄ ab his, qui intus erant, Veneti repellebātur, ipseq̄ dux acrius instabat, & retrocedere suos non patiebatur: tandem nonnulli ex ductoribus Venetis, & magis strenui milites per fossas

mento

mento tenus aqua plenas transfiliunt: tunc
 pariter omnes, qua moenia magis obruta
 erant, & hostes reficiendis aggerib. intenti
 minus repellere poterant, acrius urgere &
 maiore vi irrumperere conatur ita, ut undiq;
 fuga ab ijs, qui praesidio erant, fieri coepta sit,
 oppidumq; direptum. Caesi, captiq; eo die
 plus q; quadringenti ex hostibus sunt. Quae
 victoria maximum duci Vrbinati decus,
 Caesarianis autem magnas commearum
 utilitates attulit. At Gallus ubi hosteis trans
 Ticinum profectos, Garlascoq; potitos in
 tellexit, ne Vigleueno quoq; et ceteris Lau
 mellensis agri locis excluderet, omni pror
 sus spe potiundi Mediolani deiectus, relicto
 Abbiati mille peditum, equitumq; centum
 praesidio, traiectoq; Ticino Vigleueni ca
 stra locat: & quia cunctando tempus terere
 uidebatur, sibiq; quoties leuibus prelijs cu
 hoste certamen euenerat, fortuna semper
 fuerat aduersata, magnumq; equitum nu
 merum amiserat, biduo exercitum in aciem
 deduxit pugnandi copiam hostibus faciens,
 qui, tametsi numero ac militum uirtute su
 periores haberentur, tamen & Venetis ita
 suadentibus, & quia ex literis interceptis co
 gnouerant pecunias hosti deesse, minime
 uisum fuit tentare ancipitem pugnae for
 tunam, cum tutiorem euentum cunctan

f. iij

do sperarent. Cæterum ne oïno nihil agerent, quoniã post Ticini traiectionẽ Gallũ Abbiato dimouerant, simili consilio Vigleueno quoq; tentant ençere. Sarriranã itaq; profecti (quod oppidũ est in citeriore Padi ripa) ubi quingenti pedites cum nonnullis equitibus præsidio positi erant, tormentis muros diruere aggrediuntur. Ammiraldus, ne suos sineret paulatim deficere, Vigleuenum reliquit obsessis auxilium laturus. Verum antequã Mortarium ueniret, nunciatum est Vgonem Pepulum Bononiensem, & Ioannem Biragum, qui oppido & arci præerant, expugnato utroq; loco in Cæsariorum manus captiuos peruenisse, militesq; omneis, qui intus erãt, ad internitionem cæsos. Quare, cum iam serã essent auxilia, Ammiraldus Mortarij se cõtinuit. At Cæsariani huiusmodi uictoriã subnixi Vercellensium animos per Hieronymum Pectium eorum ciuem tentant a Gallis diuertere. Quod illi haud difficile fuit Gibellinæ factiõis studio, cuius primas parteis in ciuitate semper tenuerat, a ciuibus itaq; receptus eius opera commeatus, & alia quæq; necessaria inde ad Cæsaris exercitum indies deferebantur. Quod quidẽ tantũ fuit momenti, ut Lanoius, ceteriq; duces sperare iam auderent Gallis reditum in patriam

patriã intercludere, & p̄pterea ad pagum
inter Vercellas & Nouariam (qui arcus
Marianus dicitur) proficiscuntur. Ammi-
raldo, qui Nouarię cum exercitu erat, duo
adhuc supererant, in quibus spem poneret
ne a Cæsarianis interclusus fame premere-
tur, prohibitis non modo com meatibus a
Taurinis, unde iandudum exercitum alue-
rat, sed etiam ad hostilem exercitum con-
uersis: unum erat in Heluetijs, quorum de-
cem millia ad se mitti per oratores petierat;
atq; ijs expectabat ut quadringenti equi-
tes, qui e Gallia ueniebant, nuper adiunge-
rentur: alterũ restabat in Rhetis, qui Chry-
sones dicuntur, qui ad numerum quinque
millium selectorum peditũ stipendio Galli-
co per Bergomatum agrum iter faciebãt:
propositumq; erat per trãsabduanam orã
sele cum Federico Bozulo, qui cũ magna
Italorum peditũ manu regio nomine Lau-
dem urbem obtinebat, coniũgere: atq; ita
hosteis e Laumellensi agro reuocare, nisi
Mediolanum (quod minime credendum
erat) in discrimen adducere mallẽt. Quod
sentiẽs Sfortia Ioannẽ Medicem cum qua-
tuor millibus peditum, & ducentis equiti-
bus, qui ipsius Sfortiæ stipendio militabãt,
in Bergomatum fineis trans Abduam mit-
sit, ubi aliæ, præter quas secum duxerat Vg

binatum dux, conuenerant Venetorum
 copiæ. Itaq; iuncti Venetis Sfortiani sese
 interponunt, ne Chrysones ipsi, qui in urbe
 Laudæ erant, coniungi possent. Ipse uero
 Ioannes Medices quotidie perleuis arma-
 turæ equites gentem huiusmodi præliis in
 assuetam infestabat: adeoq; eos perculsit,
 ut quicq; proficere diffisi, postq; triduum
 ibidem morati sunt, in patriam regrede-
 rentur: & paulopost pacem & amiciciam
 cum Francisco Sfortia transmissis Mediola-
 num oratoribus petierint. Hoc igitur timo-
 re liberatus Sfortia, ne Gallis Nouariæ ob-
 sessis commeatus ex oppido Abbiato mit-
 ti posset, eo Medicen se cõferre cum copiis
 iubet: expugnatoq; primum Ticini ponte,
 quem Gallus prælidio tenebat, ipse in ca-
 stra profectus tormentis oppidi mœnia a
 solis ortu ad meridiẽ quatit. Mox magno
 Mediolanẽsis populi numero militaribus
 copiis adiuncto pugnæ signũ dat, tantoq;
 animorum ardori oppidũ oppugnatum
 est, ut quãuis intus plusq; mille propugna-
 tores summa uí ad defensionem incumbe-
 rent, tamen Mediolanenses per aggeres, &
 fossas aqua plenas muros transilirẽt adeo,
 ut statim captum & direptũ oppidum fue-
 rit: hostes tum cæsi, tum una cum oppida-
 nis capti, prædaq; haud mediocris uictori-
 bus

bus contigit, quæ causam postmodum magnæ attulit calamitatis. Nam cum ob diuturnam militum in oppido stationem ex nimio fœtore pestis homines inuasisset, præda plerisque milites infecit, & fere quisque qui aliquid inde exportauerat, peste corripiebatur: atque ita ea contagione paulopost tota urbs Mediolanensis infecta est. Expugnato Abbiato Sfortia haud minima cum laude Mediolanum rediit. At Cæsariani, qui non longe a Nouaria castra habebant, indies artius Gallum obsidebant: & adempta cis Ticinum commeatus, & auxiliij facultate Heluetijs, qui iam Eporediæ ad numerum quinque millium conuenerant, uiam sese cum ijs qui Nouariæ erant, coniungendi intercludere conabantur. Sed Gallus militibus & præsertim Heluetijs, quos secum habebat continua nouem mensium militia iandudum fessis cupiebat bello finem imponere, & trans alpeis reueri. Quare suis Nouaria eductis instructa acie ad oppidum Romanianum tendit. Cæsariani cum Veneris, qui in Vico Mariano erant, cognita Gallorum profectioe castra mouent. Lanoiusque, penes quem cura erat gubernandi exercitus, confecto passuum sex millium itinere ulterius nolēbat progredi. Verum Carolus Borbonius, qui re in Bur

gundia male gesta in Italiam uenerat: & ut suum in Cæsarem studiū & fidem magis declararet, in exercitu & agendo & consu-
 lendo nunquā defuerat: tātum eo die iine-
 ris cōfici iubebat, ut in posterum abeuntē
 hostem formidinis plenū ad pugnam uel
 inuitum, possent cogere. Atq; in hac ducū
 altercatione Ammiraldus nocte intempe-
 sta motis castris sub diei crepusculum iam
 aduentantibus ad ulteriorem Sesitę ripam
 Heluetijs, qui Eporedia uenerant desyde-
 rio potius ut suos in patriam reducerent,
 q̄ pro Gallis amplius pugnandi, ipse uado
 cum exercitu fluuium trāsiuit. Et quamuis
 e Cæsarianis plusq; mille pedites non sint
 insequuti sine uexillis, equitesq; fere totidē
 leuis armaturæ, tamen tantus terror hosti-
 iam perculso iniectus est, ut nemo resistere
 auderet: sed prout quisq; magis poterat,
 iter acceleraret. Capta ibidem sunt tormen-
 ta sex bellica, & q̄plura ab hostibus relictā
 uexilla, a scloppetarijs cæsi sunt Petrus Ba-
 iardus, & Ioannes Cabaneus equitum du-
 ctores. Ipse etiam Ammiraldus eodem teli
 genere adeo graue in brachio uulnus acce-
 pit, ut lectica necesse fuerit eum in Galliam
 deferre: neq; amplius præ nimio uulneris
 dolore in exercitu potuerit obire munus
 imperatorium. Quare cæteri duces omni
 alia

alia cura omiſſa incolumem in Galliam ex
 ercituꝛ reducere conantur. Tormenta, quia
 magnæ eſſent molis, & per uallem, cui Au
 guſta Prætoria nomen dedit, qua ipſi proſi
 ciſcebantur, carris traducendis iter non
 erat, in arce quadam nouem paſſuum milli
 bus ab urbe Eporedia relinquunt. Marchio
 etiam Rothelini unus e Galliaꝛ proceribus
 qui Seguſium uſq; cis alpeis auxilium Am
 miraldo laturus cum quadringentis equiti
 bus iam uenerat, in Galliam reuertitur. At
 Cæſariani duces præmiſſis tantum ueluti
 bus, qui hoſtem abeuntem ſequerentur, &
 per eos receptis tormentis, quæ Gallus cū
 grauioribus impedimentis reliquerat, ad
 oppidum, quod Sancta Agatha nuncupa
 tur, conueniunt: ibiq; cum Legatus Vene
 tus rempublicam ſuam Cæſari, ac Mediola
 nenſium Duci ſatisfeciſſe diceret iam pulſis
 Italia Gallis, illud etiam Cæſarianis expo
 ſtulantibus denegare non potuit, ut anteq;
 exercitum dimitteret, Laudem ciuitatem a
 Gallis occupatam liberaret, donec interea
 Daualus cum Hiſpano peditatu reciperet
 Alexandriam, quã e Gallorum manu Vi
 tellius Romanus Adurnorū armis fruſtra
 aliquot menſeis recuperare tentauerat. Ibi
 etiam in concilio Cæſarianorum ducū re
 citatæ ſunt literæ Caroli Cæſaris, Henriciq;

Anglorum Regis: quorū uterq; pulso iam Italia Gallo expeditionem in Galliam procurabat. Ideoq; Carolo Borbonio decernuntur sexdecim peditum millia, equites mille, tormenta bellica quatuordecim: ipse que Lanotius eidem numerari iubet ducenta aureorum millia, quę Cæsar in Hispania mercatoribus Genuensibus numerauerat, ut Genuæ certo tempore redderentur. Ricardus etiam Pacæus orator Anglicus magnam pecuniarum summam ad id bellum Regis sui nomine pollicetur. Per id tempus Moronus, ut Mediolani, quoties opus esset, pecunia æquiore lance exigeretur: decreuit censum longa temporum intercapedine antea nunquam renouatum agere. Et quoniam urbs in sex classeis, quas uulgo portas uocant, distributa est: ipsæq; classes in centum circiter uicinas diuiduntur, e quibus duo ciues ex prudentioribus rebus publicis semper præfecti sunt: uocatis ipsis præfectis ad nouum censum agendum incumbit, æstimatoq; fortunarum omnium precio actus est census sestertiū quater millies, quæ summa est centies centenorum milliū aureorum, quo uix constituto, pestis, quæ post direptū Abbiatum anno post cœptū bellum quarto urbem inuaserat, tantū accepit incrementū, ut Princeps in arcem Tritij, Moronus

Moronus autē cum Senatu & reliquis magistratibus Moguntiam se recipere coacti sint. Itaq; post modicum temporis contingit, ut neq; panis, neq; alia ad uictum necessaria Mediolani suppeterent, adeo, ut qui peste infecti extra ciuitatem emissi fuerant (quorum maximus erat numerus) cum ad eos commeatus nec a ciuitate, nec aliunde ob pestis timorem importaretur, seditione facta urbem ingressi sint omnia tumultu, armisq; miscentes, & nisi blanda quorundam ciuium oratione sedati ad ipsorum tabernacula non longe ab urbe posita reuersi essent, præter uim, quã plurimis attulissent, miraculo potius adscribi potuisset, q̃ diligentia, si quis a peste incolumis euasisset. Moroni igitur iussu post modum uicini ad urbem in singulos dies commeatum afferebant, Princepsq; pauperum rationem habens ex publico sumptum eis subministrari iubebat. Sed quam necessaria ad uictum ex eo tempore non deessent, & plærìque sacco induti, nudisq; pedibus supplicationes per totam urbem Dñs facientes, ueniam irarum Cœlestium, finemq; pesti exposcerent: non tamen, nisi post quartum mensem uis morbi imminuta est. Quo tempore mortui sunt e populo Mediolanensi supra quina-

LIBER

Quaginta hominū millia, præter eos, qui fo-
 ris innumerabiles occubuerunt. Dum pe-
 stis (uti diximus) in urbe desæuaret, Urbi-
 natum dux cum exercitu Veneto Laudem
 Pompeiam profectus Federicum Bozu-
 lum affinitate, & fraterno amore sibi iam
 multos ante annos deuinctum per tubici-
 nem ad colloquium euocat, docetq; nihil
 amplius spei in Gallo esse, qui iam alpeis
 sine armis & impedimentis transgressus
 erat, & iccirco satius esse ciuitatem redde-
 re, cum nihil aliunde auxilij speraret, q̃
 quid posset uis experiri. Quamobrem Fe-
 dericus, qui plane noscebat se plus com-
 modi Galliarum Regi afferre posse, si duo
 millia ueteranorum peditum in Galliam
 adduceret, qui Regi magno usui futuri e-
 rant, q̃ si frustra ciuitatem ad nullum præ-
 sentem usum custodiret, cum Urbinatē de
 urbe reddenda pactum init, accepta pote-
 state cum militibus in Galliam redeundi.
 Per eosdem etiam dies Bussius, qui Alexan-
 driæ præerat, siue diffusus urbem posse tu-
 tari aduersus strenuum hostem & peritissi-
 mum belli ducem, siue cæteris in Gallia
 cisalpina amissis locis superfluum existima-
 uerit unam urbem Regi seruare, cum Fer-
 dinando Daualo de ea restituenda pariter
 paciscitur, ut cum armis, ac rebus suis in
Galliam

Galliam abire liceat. Atq; ita recepta Alexandria Bussi milites cum Laudensibus, qui per id tempus discesserant, in Galliam peruenere: ex quibus postea plus utilitatis Rex nactus est in bello Massiliensi, quam si, non modo Laudem urbem, & Alexandriam, sed & totam Mediolanensem ditionē custodissent: per eos enim effectum est, ut Massilia maritima ciuitas ualde bello opportuna contra Cæsaris exercitum defenderetur, donec Rex equitatum suum diurno bello, non solum fessum: sed magna etiam ex parte amissum instauraret: & nouum ex Heluetijs, ipsaq; e Germania præmijs pellectum peditatum colligeret: quo fretus, post quartum mensem non solum Cæsarianis se opponere: sed ipsos etiam discedere coactos a Massilię oppugnatione magnis itinerib. antecedere, & in Italiã ipse proficisci ausus est.

LIBER

GALEACII CAPELLÆ DE

rebus gestis pro restitutione Fran-
cisci II. Mediolanensium Ducis

Liber Quartus.

OST QVAM
Carolus Borboni-
us diutius cum ex-
ercitu in Gallia ste-
tisset, neq; quicquã
profecisset in oppu-
gnatione Massiliæ,
redditus certior ne-
que Cæsarem ab Hi-

spania, aut a Flandria, neq; Regem Angli-
cum a Northmanis in Galliam eo anno ar-
malaturum, fero cognoscens se nimis ar-
duam prouinciam sumpsisse, statuit in Itali-
am regredi. Quare maiora tormenta, quia
carris, & uehiculis propter alpium difficul-
tates iter nõ erat, nauibus inposita Genuã
transmittit: minora autem in frustra commi-
nuta mulis uehenda imponit, ut ex eodem
metallo (si opus foret) cum in Insubres ue-
nisset, refici possent. At Rex sex millibus
Heluetiorum peditum, totidemq; Germa-
norum, ac decem millibus tum ex Italia,
tum e Gallia cõparatis, cataphractisq; equi-
tibus ad numerum duorum millium, ac to-
tidem sagittarijs equestribus comitatus, in
credi

credibili quodam recuperandæ Mediola-
 nensis ditionis desiderio accensus, nemini
 auscultando, qui ipsum ab huiusmodi ex-
 peditione deterreret, in Italiam quam ma-
 ximis potuit itineribus contendit, iam non
 alium, quam se, ducē fore exercitui æquū
 ducens, alijs, quos delegisset, ter Italia pul-
 sis: & quia ipsi itineri iam accincto Lodo-
 uica mater significauerat conuenire eum
 se cupere, antequā Alpeis transiret (cum
 alioqui semper illi fuisset obsequēssimus)
 ueritus ne a suscepta prouincia filium pio
 quodam affectu dehortaretur, colloquiū
 parentis respuit: & Cancellario Galliarū,
 nonnullisq; a secretis, qui alias Regi comi-
 tes esse etiā extra regnū proficiscenti con-
 sueuerant, mandauit ut cum matre ad gu-
 bernandam Galliam remanerent, donec
 ipse bellū Mediolanense cōfecisset. Quod
 ut celerius fieret, statuit Cæsarianos, qui p
 Alpeis litoreas magnis itineribus in Insu-
 bres reuertebantur, & iam duorum dierū
 itinere anteibant, non amplius insequi. At
 que ita ipse alpeis Couias (recentiores mon-
 tem Ienebræ uocant) transiens iuxta Saluti-
 anorum fineis ad occupandum Mediola-
 ni imperium festinauit conatus Cæsaria-
 nos præuenire. In hoc rerum turbine Ca-
 rolus Lanoius, qui totam æstatem Hastæ

LIBER

cōsumpserat, iam bellū proculdubio oriri sentiens literis Sfortiam Ducem sollicitat ut Mediolanum confestim redeat, quoniā propter pestem, quæ sæuissime ea æstate ciuitatem afflixerat, nō solum ipse Princeps secesserat: sed uniuersi fere ciues ex urbe discesserant. Verum Sfortia, qui ex litteris regis sæpenumero per id tempus interceptis, & multorum relatu cognouerat quātis uiribus Gallus in Italiam reuerteretur: quicq; res Cæsarianorum Massiliensi expeditione male tentata percussas uidebat, parum præsidij in eis ad sustinendum contra potentissimum Regem bellum existimans in tanto rerum discrimine malebat Mediolano abesse, quam absq; militum præsidio accurrere ad urbem: quæ prima hosti obijceretur: & propterea Pisseono, quo se iandudum contulerat, nō abscedere satius ducens Moronum ad Lanoiū mittit, ut una quid agendum esset in bello, decernerent. Interea cum nullis ordinibus Cæsariani traiectis alpibus in Italiam peruenissent, Lanoiū ne Mediolanensi ditione ab hoste excluderetur, audiens Regem iam Augustam Taurinorum cum parte copiarum aduenisse, Alexandriam cum militibus, quos in Italia retinuerat, se recepit. Eodē etiam tempore Daualus cum Carolo Borbonio

bonio Gallum adeo festinabat pręuenire, ut, quo die Rex cum prima acie Vercellas applicuit, ipse Alba profectus uicum Irię oppidum iuxta Padum (quod quadraginta milliariorum spatium est) peruenit. Itaq; cum postero die Cęsariani omnes, pręterquam Germani, qui spatio tantũ aberant itineris unius diei, Papiã uenissent, cognitũq; esset Sfortiã adhuc esse Pisleoni, & eo etiam Moronũ (quoniã nihil pręsidij a populo Mediolanensi ob hominum paucitatem habere potuisset) se contulisse, ipsi Lanõius, Borbonius, & Daualus Sfortiam admonent ut confestim Papiam una cum Morono se conferat ad defensionem rerũ Mediolanensium quo res expoſtulauerit uenturus: ipseq; Daualus literis manu sua (ut efficaciores essent ad persuadendum) conscriptis commemorat se uiginti dies, totidemq; nocteis festinando Massilia eo usq; iter fecisse, ut rebus Cęsareis, & Sfortianis suppetias ferret: & ne amitteret parta toties contra Gallum gloria: orareq; propterea ne in re tam necessaria sibimet deesset, cum tot bellorum duces, ipseq; semper uictor exercitus non solum opes: sed animã etiam, ac sanguinem ipsum offerret pro rerum Mediolanensium defensione. Quo nuncio uespere accepto, cum sub diei cre-

L I B E R

pusculum Princeps discedens Papiam uenisset cum aulicis, & magno ciuium suorū numero: qui undiq; urbe effluxerant ne Gallum, contra quem sepius arma sumpserant, Mediolani uiderent imperantem, offendit duces, exercitumq; omnem Papiam discessisse exceptis duntaxat Germanis pedibus: qui paulo ante eo applicuerant. At Sfortia, & Moronus nihil differendum rati (& si de uia fessi non solum homines: sed iumenta etiam essent) statim Mediolanum gressum dirigunt: uixq; duo miliaria prætergressi erant, cum Ferdinandus Castrionta, qui tormentis & machinis adducendis præerat, præmissis aliquot ex equitibus suis Sfortiam pene uenientem admonet magnas Gallorum copias tam pedestris, q̄ equestreis, postquam Cæsarianus exercitus Binascum fuisset prætergressus, aduenisse: nocteq; proxima maiorem partem exercitus hostium cis flumē Ticinum esse profectam: & propterea se occlusa uia cū tormentis Papiam reuertī. Atq; iccirco Sfortia regressus Lanoio, & cæteris Cæsarianis ducibus, qui Mediolanum uenerant, frustra expectatus maximam de se male cogitandi occasionem dedit. Nam, cum neque uallum urbis resectum offendissent: neq; farinā ad panem cōficiendum, aut lignorum

gnorum copiam in ciuitate esse intellexissent, pœnituit eos cœpti consilij, Principe præsertim, & Morono absentibus: quorum studio superioribus in bellis totum populum habuerant obsequentissimum. Itaq; nescire eo tempore unde fossiles ad reficiendos aggeres, & munienda mœnia, et instrumenta ad opus faciendum habere possent: & in tanta rerum difficultate, iam Gallis cis Ticinum castrametantibus, incertis rumoribus ferebatur Sfortiam, & Moronum cum Gallo consentire contra Cæsarem: eaq; ratione in tanto belli motu Mediolano abfuisse. Quare omnibus exercitus Cæsarei ducibus mandatur ut in sequentem diem copias instruant, quo decretum fuerit, profecturi. Gallus autem, q̄ omnem spem uictoriæ in celeritate posuerat, instructis ordinib. Mediolano appropinquabat. Quod sentientes Cæsariani cōfestim milites exire, & uia Laudensi iter facere iubent: uixq; Daualus, qui in ultimis ad portam urbis remanserat, ut instructo ordine, & sine fugæ specie progredierentur, porta Romana egressus erat, cum per Ticinensem, & Vercellensem Gallicus exercitus ingressus est: qui si eo die relicto Mediolano insequeretur Cæsarianos, nemini dubium est quin eo ipso die debellatura

fuisset. Nullius enim erat operę hostem ab-
 iectis magna ex parte armis amissisq; equis
 tam longo itinere fatigatum ad internecio-
 nem cædere, uel turpiter abeuntem com-
 pellere in præceptis. Sed nimia Regis (ut cre-
 ditur) potiundi Mediolani cupiditas, in cu-
 ius oppugnatione duobus superioribus
 bellis eius duces frustra tot mensibus incu-
 buerant, ipsum hoc præuidere non permi-
 sit. Cæterum Rex ut semper fuit clementis-
 simus, ita nihil hostile in ciuitate fieri uoluit,
 quin paucos, præter eos, qui arcem obse-
 suri erant, ciuitatem introire passus, ipse
 ne eam quidem uoluit uidere, quoniam
 nisi confecto bello muris se tenere haud de-
 corum esse existimabat. Interea cum amis-
 se urbis nunciũ Sfortia accepisset, relictis
 Papię quinque Germanorum peditum mil-
 libus, una cum Morono, & magna Medi-
 olanensium caterua secundo Padi flumine,
 Cremonam ire pergit existimans id, quod
 paulopost contigit, Regem cum exercitu
 ad oppugnandam Papiam primum uen-
 turum, ut eam ciuitatem, & tormenta belli-
 ca, quę omnia ibi Cæsariani habebant, in-
 potestatem redigeret. Quod Antonius Le-
 ua, qui in urbe cum Germanis, & aliquot
 Hispanis militibus remanserat, ita fore haud
 dubitans excubias, stationesq; militum cir-
 cum

cum mœnia disponit, molas etiam trusatiles quamplureis, quanta potest celeritate, parari iubet, ne cis, transq; Ticinum a Gallo obsessus, omnibusq; molis, quæ plurimæ in fluuio erant, exclusus panis penuria laboraret: deligit quoq; nonnullos Papienseis, qui triticum, uinum, & reliquum commeatum in urbe describerent: & quia militibus stipendium unde daret, non habebat, ipsos a ciuibus ali uoluit sumptibus, iuxta cuiusq; facultates æqualiter distributis. Atq; ut plurimis belli necessitatibus, quibus pecunia opus erat, non deesset, sacro, profanoq; argento passim collecto monetam excussit: in qua ad posteriorum memoriam signatū fuit, CÆSARIANI PAPIÆ OBSESSI M. D. XXIII. In terea Lanoius relicto in urbe Laudæ præsidio in Cremonensem agrum se contulit: statimq; Moronum, cuius industriam, & præoptitudinem in superiore bello cognouerat, ad se per litteras euocauit: & cum illo congressus perspexit antea se, & de Duce, & de ipso Morono diuersi consilij nefas iniuria suspicatum esse, auditaq; ibi Regis ad oppugnandam Papiam profectio, coacto concilio, exquisitisq; ducū sententijs, nonnulli Germanum peditatum minus aptum existimabant ad ferendam

obsidionem, nec sine stipendio, quamuis alerentur, credebant militię onus laturus: & ıccirco duo millia Italorum peditum, q̄ Alexandrię subsisterant, ea urbe, tanquam minus opportuna, derelicta, Papiam euocari suadebant. Sed postremo uicit melior sententia. sero .s. pedites Alexandria uenturos: minusq̄ esse conueniens eam ciuitatem deserere: qua iter Genuam, & inde in Hispaniam esset, præsertim cum a Gallo iam cis Ticinum profecto minime timendum foret, ut magnas uireis adduceret ad Alexandriam oppugnandam. Quare eo enixius operam esse dandam ne Papia eo tempore amitteretur: quę facile in fide contineri posset. Illud etiam multo magis esse aduertendum, si Germani inde educantur ut ex alia natione imponatur præsidium, ipsos iustam irascendi causam habituros, quod eis minime duces confidere uiderentur: hominesq̄ suspiciosos, & iracundos fortasse ciuitatem hosti esse tradituros, & propterea, cum nulla, nisi in Germanis, urbis defendendę spes reliqua esset, decernunt exercitum quamprimum instaurandum, augendumq̄ esse nouo Germano peditatu: ad quem conducendum Lanoius cum pecunijs certos homines miserat. Iniunctum est insuper Ferdinando Daualo ut adiun-

cto

eto secum Morono, cum Hispano peditatu Laudem Pompeiam contineat, tanquam urbem maxime opportunam ad bellum, & ad instruendum exercitum propter fluvium Abduam urbis muros alluentem: ultra quem omnia pacata erant: ne, si forte Gallus eo diuertisset, non solum Papiæ obsessis succurrendi, ubi supplementum ex Germania aduenerit, opportunitas amitteretur: sed tota etiam transabduana ora, & Cremonensis ager in hostis potestatem perueniret. Interim Rex admotis tormentis Papiæ muros pluribus in locis quassare, mox instructa acie, qua magis mœnia diruta erant, milites fossas transire, & murum ascendere iubet. Sed Germanis, & alijs, qui intus erant, repugnantibus non sine multorum cæde Gallicus exercitus repellitur. Itaque uim frustra expertus Ticinum fluvium qui in duo scinditur cornua, alteroq; tantum ciuitatem alluit, aggeribus in alueo factis tentat diuertere. Sed ubi iam immensos in opere fecisset sumptus, tantæ de cœlo deciderunt pluuïæ, ut nimia aquarum ui tota moles corrueret. Quamobrem obsessi Cæsariani ab ea parte, qua fluvius preterlabitur, fossa præalta, & uallo murum, qui tenuis admodum erat, confestim reparant ita, ut si hostis (quod deinde euenit)

iterum fluuiū diuertisset, possent nō minus ab ea parte, quam ab alijs aduersus exercitum Gallicum sese tueri. Verum Rex, qui totis uiribus, totoq; animo erat intentus non solum Cæsarianos ditione Mediolanensi: sed etiam regno Neapolitano expellere, cum Clemente VII. Pont. agit per Albertum Carporum principem oratorem suum, & Io. Matthæum Gibertum ipsius Pont. Datarium, qui ad se in castra uenerat ut secū in gratiam redeat obliteratedis odijs, quæ Leonis X. tempore exorta erant: eorumq; hortatu Ioannem Scotum Albanicę ducem cum decē millibus peditum, & sexcentis equitibus, ac cum Rentiō Cerro, & plurimis ex Ursina familia, quę Gallicę factioni semper studuit, ad inuadendum regnum Neapolitanum mittit: simulque dat operam ut magna sulphurei pulueris, & ferrearum pilarum summa in tormentorū usus ab Alphonso Estensi Ferrariensium duce mutuo accepta per milites, qui Padū cum Albanicę duce transierant, ad se adduceretur, præsertim quia Lanoius, & Daualus cognita Gallorum trans Padum profectiōe, relicto in urbe Laudæ modico præsidio ad impediendum hostium conatum cum omni exercitus robore Padum transibant. Cum enim Regem huiusmodi rerū

appara

apparatu plurimū egere audiuiſſent, exiſtimabant ob id ſolum Gallicas copias Padum tranſiſſe: nec ueriſimile putabant Mediolanenſi imperfecta expeditione Gallos Neapolitanam (quod uarijs iam rumoribus ferebatur) tentaturos. Itaq; cum Monticellum Cæſariani applicuiſſent oppidū trans Padum Placentiā uerſus quinque millibus paſſuum a Cremona ſitum, Fidentioſam ſeſe poſtero die conferre decreuerant, niſi per leuis armaturæ equites quidam Regis cubicularius, & alter amanuenſis Albanie ducis captiui in caſtra fuiſſent adducti: ex quibus cognouere Gallos, qui trans Padum profecti erant, a Rege admonitos fuiſſe ut omni ſtudio conarētur hoſtem a Padu ripa abducere: ut cum procul abeſſet, ipſe poſſet armatis aliquot nauibus (cum breui itinere Papiam Cremonam ſecundū fluuij curſum tendatur) pontem occupare, quem Cæſariani paulo ſupra Cremonam inſtruxerant. Atq; ita hoſtibus Pado exclusis totam ipſe nemine repugnante ditionem Mediolanenſem facilius occuparet. Quod haud difficile factu perſpicientes Cæſariani Monticelli ſeſe continent, præſertim q̄ Regi, & eius copijs ſe minus pares ſperabant cum rebus ceteris, tum pecunia: quæ ſegniter a Cæſare ſubminiſtrabat:

& Romanus Pontifex, & Florētia Respublica
 ut in superioribus bellis consueuerant, nō
 solum non iuuabant: sed iam aperte faue-
 bant Gallo: & nuncijs, ac literis Pontifex
 hortabat̃ ut Lanoius relicta cisalpina Gal-
 lia cum exercitu in Neapolitanum regnū
 reuerteretur pollicitus Regem mutato cō-
 silio ab expeditione Neapolis temperatu-
 rum, Neq̃ solum Pontificiæ, & Florenti-
 nę pecunię Lanoio deerant: sed ab ipsa eti-
 am Neapoli, & a Duce Mediolani, cui fere
 sola Cremona relinquebat̃, ne minimā q̃
 dem partem eius, quæ fuisset usui in tanto
 bello, percipere poterat ita, ut necesse fore
 prospiceret stipendiij defectu nō modo ex-
 ercitus augeri non posse: sed breui disso-
 lutum iri. Non parū etiam angebat q̃ Ve-
 neti Cæsari superiore anno fœdere coniū-
 cti ex pacto debitas auxiliareis copias mit-
 tere detrectabant: neq̃ oratores, qui Cæsa-
 ris, Francisciq̃ Sfortiæ nomine crebro Ve-
 netias, & ad Urbini ducem propterea mit-
 tebantur, quicquā proficiebant. Id .s. effe-
 cerat timor potentissimi Regis: aduersus
 quem pugnando maius in se odium nole-
 bant concitare, & maxime etiam illos mo-
 uebat suspicio non ab re concepta: ne, si
 forte Cæsariani aduersus Gallum uictores
 extitissent, eiecto Sfortia Mediolanense im-
 perio

perium ipsi occuparent: quod ualde eos angebat. Verebantur enim ne potentioris uicinitas aliquando ipsorum Reipub. officere posset. Quare Carolus Lanoius, eiusque consiliarij conditionibus opera Pontificis a Rege acceptis, relictis Insubribus cum exercitu in Neapolitanum regnum reuerti optimum esse existimabant. Idque proculdubio fecissent, nisi Daualus, qui & rei militaris sciētia, & magnanimitate primas parteis in exercitu obtinebat, ac etiam Hieronymus Moronus summam turpitudinē esse prædicassent additis nuper sex milibus Germanorum peditum, totidemque paulopost in auxiliū uenturis, de discessu tum differere, cum de pugna cogitandum esset: affirmantes, nisi frustra tempus teratur, exercitum Cæsari addictissimum, & tā longo stipendio ditatum posse aliquot adhuc dies exigua pecunia contineri, modo Germanis nuper adductis non desit unde sese alere possint: nec pro uirili Sfortiā Ducem impræsens (ut antea semper fecit) de futurum: culus exemplo debere Lanoium non modo Neapoli quam maximam possit, pecuniam cogere: sed priuata etiam uasa aurea, & argentea ipsum, & reliquos duces pro sustinendo bello conferre. Quæ sententia cū uicisset, omnes cis

Padum regressi Laudem Pompeiam præ-
 ficiscuntur : materiamque omnem tormenta-
 riam ad Regem deferri permittunt. Atque
 ut contra exercitum hostilem (si Neapolim
 peteret) non deesset præsidium, Lanoius
 Honoratum Caietanum unum e primori-
 bus, qui apud se essent, Neapolim mittit :
 ac per proceres, & principes regni Nea-
 politani equites, peditesque deligi mandat
 ad vim repellendam. Ipse interea Daualus
 qui maiore spe bellum moliebatur, animo
 que iam conceperat cum ipso Rege belli for-
 tunam (ubi Germani omnes aduenissent)
 experiri : ne quid sibi a tergo relinqueret,
 cum omnibus fere copijs pergît ad Cassi-
 ani arcem supra Abduam recipiendam :
 quam Galli primis belli diebus occupaue-
 rant : ad motisque tormentis, ubi nullum pro-
 pugnatores auxilium mitti senserunt, uitam
 tantum incolumem paciscentes relictis ar-
 mis, impedimentisque omnibus ex pacto
 ad suos reuertuntur : magnisque tunc Gallos,
 qui Mediolani erant, inuasit timor, ne ad
 urbem occupandam Cæsariani pergerent :
 quod quidem iccirco semper dissuaserat
 Moronus, ne Hispanus miles occasione
 nactus non ante civitate (si ea potiri conti-
 gisset) uellet excedere, quam stipendium
 iamdiu debitum acciperet. Quare præsidio
 archi

arci in deditiōem acceptæ imposito, ad
 ciuitatem Laudem omnes reuersi sunt: ibi
 que ex literis Antonij Leuæ cognouerūt
 Germanos Papiæ obsessos pecuniam effla-
 gitare, minitariq; ciuitatem hosti tradere,
 nisi stipendium penderetur. Daualus igit,
 & Moronus, quibus uictoriæ nanciscen-
 dæ maior cura inerat, cum neq; præsentē
 haberent pecuniam, neq; fieri posset ut eo
 tempore, etiam si affuisset, Papiam depor-
 taretur, uasrefacto Germanos quietos red-
 dere statuunt. Duos itaq; homines deli-
 gunt fide, & industria præditos: qui cum
 equis uino onustis conferant sese in castra
 regia: triaq; millia aureorum in uase uina-
 rio occludunt. Quamobrem, ubi Papiæ
 erant propiora hostis castra, tabernaculū
 ponunt, tanquam uinum uendituri. Intē-
 rea literis ignotis caracteribus scriptis An-
 tonius Leua in urbe de tota re edocetur: q
 extemplo ab ea parte, qua signum datum
 erat, complureis milites ad leue prælium
 emittit: dumq; acriter in castris ad arma cō-
 clamatur, tabernaculaq; & tentoria tollun-
 tur ob hostium timorem, alter ex ijs, qui
 deferendæ in urbem pecuniæ prouinciā
 sumpserat, fracto uase uinario, & arrepta
 pecunia inter tumultum elapsus Papiam
 ingreditur: & ad Antoniū Leuā adduct⁹

h

LIBER

significat se pecuniā portasse, non ut Germanis omnibus satisfieri posset: sed ut ducum, qui foris exercitum gubernabant, satisfaciendi studium perspicerent: simulque intelligerent quanto cum discrimine illud, quicquid erat pecuniæ, attulissent: Dauali que, ac cæterorum ducum nomine obsecrat, ne in tam diuturno bello, quod tanto sumptu sustinetur, amittendæ pecuniæ auctores esse uelit. Germanus miles, qui nuncium dicere, ac Daualum uera scribere cognoscebat, seditionem non modo cōpresitiam excitatam: sed usque ad belli exitum a petendo etiam stipendio abstinuit. Per eosdem etiam dies præfectus Germanorum Papiæ moritur ex acuta febre, uel (ut multi existimauere) incerto ueneno, cum haud mediocris esset suspicio illum cū Rege ad prodendam ciuitatem consentire: & ne tumultus inter milites excitaretur, si aut in iudicium uocatus fuisset, aut uiolenter trucidaretur, tutius consilium nonnulli captū fuisse affirmarunt illū de medio ea uia tollere. Interea cum e Germania sex insuper perditum millia Laudem Pompeiam aduenirent, & persæpe ipsum Lanoium Neapolim reuerti uolentem Daualus tandem cōsiliū mutare coëgisset, Moronusque Cremona tantū pecuniæ attulisset, quantum satis esset

esset ad equitatū hybernīs mouendum, & aduersus hostem deducendum, quantum que ad prouidendum sufficeret ut operarū, tormentorum apparatus, funeis, & feramenta cū reliquis belli instrumentis non deessent, ipse Daualus, cui a Carolo Lano io cura belli gerendī propter magnā rerū omnium difficultatem relinquebatur, ut miro ardore flagrabat immortalē sibi gloriam comparandi, ita omnia ad bellum necessaria Morono strenuam operam eidem præstante præparat: ducesq; & cohortiū centuriones hortatur ad prosequendum bellum et necessarium, & gloriosum: cum que omneis ferme bene animatos agnouisset, conuocatis Hispanis peditibus, a quibus summopere colebatur, & in quorum promptitudine, & militandi peritia maximam uictoriæ reposuerat spem, suggestū ascendens, ut facile ab omnibus audiri posset, in hanc sententiam orationem habuit. Nisi uos hætenus commilitones agnouissem quæcunq; bellorum discrimina gloriæ uestræ, & Cæsarei nominis amplificationi post habuisse, profecto absq; stipendio aduersus hostem educere posse non confiderem. Sed cum animaduerto eosdem uos esse, qui proximis annis Gallum Mediola no non modo fortiter expulistis: sed etiā

h η

LIBER

cum magna copiarum multitudine reuersum acie profligastis, & tandem Italia coëgistis turpiter abscedere, spei plenus timorem omnem abiicio: certamq; uictoriam uestra uirtute fretus mihi polliceri posse uideor. Quin Regē ipsum, qui nunc adsit, non maiores uireis ad bellum afferre: sed, si uictus fuerit, plus prædæ allaturum existimo: atq; illum in Italiam hoc tempore descendisse uerisimile est, quia suis iam ter inde pulsus nihil ultra confidat: tantoq; facilius eum uinci posse arbitror, quanto nimio animi ardore uno, eodēq; tempore & Papiam urbem munitissimā frustra treis mensibus oppugnet: & exercitus partem ad tentandum regnum Neapolitanū mittat, quasi copias nostras ad hunc diem semper inuictas contemnat, quia penuria rei nummariae paululum laboremus. Quod quidem uos minime mouere debet, qui tot annos Cæsaris auspicijs militastis: & licet aliquando fera: tamen debita semper stipendia retulistis, quæ neq; hoc tempore amittetis, cū pauloante literis certior redditus sim in Hispaniam ingentem auri summam mercatoribus Genuensibus numeratam esse, ut paulo post Genuę in uestrum usum reddatur. Quod si de amittendo stipendio nonnulli fortasse timent: nihil huiusmodi,
nisi

nisi hoste uictore metuendū est, quoniam uobis uictoribus ab omnibus Italię, & Gallię locis pecunia minime defutura est: uictoriamq; e manibus nostris uix elabi posse arbitror, si in aciem descendere, & paucos dies stipendiorum solutionem expectare uolueritis tot hostibus deuictis, tot ciuitatibus, & oppidis expugnatis aliquando ditati. Iam hostis non amplius duorū dierum itinere abest: breui possumus (modo ipsi non detrectaueritis) manū cum eo conserere: cui & numero, & fortitudine præstamus. Nec uereor ut Rex obstinato quodam animo nunquam se Papiæ abscessurum, nisi ea recepta, prædicat: quin etiā uiribus inferior, ne obsessis opem ferri patiatur, ad pugnam descensurus sit. Quod, si forte præter multorum opinionem non præstiterit: tamen æquum est eos, qui Papiæ inclusi sunt, & pro salute reliqui exercitus sese iam tertium mensem obsideri patiuntur, liberare: maxime etiam gloriosum est cogere potentissimum Regem ad relinquendā iamdiu cœptam obsidionem. Cæterum tantum mihi desiderium cum ipso dimicandi quotidie suggeritur, ut (si fors pugnam obtulerit) sperem illum nullo modo manus nostras euasurum: gloriamq;, & nomen Cæsaris, ac uestrum adeo au-

etum iri, ut, non modo toti Italię, & Gallię
 formidandum sit: sed leges etiam impone
 re debeat. Audita Dauali hortatione cum
 non solum Duces: sed milites etiã sese ala
 creis exhibuissent ad pugna, offerrentq;,
 quoties iussisset, contra hostem exire, Ger
 manum peditatum etiam admonet ut, par
 te stipendiĩ accepta, quo cibaria in castris
 emere possent, reliquum expectare ne gra
 uentur, quod ubi antea ab Hispanis pro
 missum fuisse audiuerunt, pariter sese idẽ
 facturos pollicentur. Reliquum igitur erat
 id etiã equitibus persuadere: qui iam mul
 to ante stipendium non acceperant: & dif
 ficiliores ad id faciendũ uidebantur. Qua
 re ad diuersa orę transabduanę, & Cremo
 nensis ditionis loca, ubi hyberna agebant,
 Daualus profectus eis persuasit ut parte sti
 pendiĩ accepta & ipsi militare non recusa
 rent. Atq; ita rebus cum exercitu constitu
 tis Cæsariani hyeme nondum exacta Meli
 gnanum primum profecti sunt, ut Medio
 lano ad decem millia passuum propinqui
 experirentur an Galli metu urbem essent
 deserturi. Sed postquam cognitum est nul
 la signa timoris edere, mutato consilio ad
 expugnandum oppidum Sancti Angeli
 reuertuntur: qd ferme mediũ est inter Lau
 dem urbem, & Papiam: neq; id ab re. Nã
 nisi

nisi eo expugnato a ciuitate Laudæ, ubi q̄
 commeatum adducebant, frequentes con-
 ueniebant quotidie, nulla ferme cibaria ad
 exercitum deferri potuissent. Erant autem
 in oppido pedites Itali octingenti cum du-
 centis equitibus sub Pyrrho Gonzaga:
 & pauloante Rex hostium aduentum ti-
 mens Iacobum Cabaneum magistrū equi-
 tum, & Federicum ipsius Pyrrhi fratrem
 eo miserat, ut perspicerent an oppidū ad-
 uersus hostem satis munitum esset, & qua-
 les militū animi uiderentur, amboq; Regi
 retulerant omnia diligenter prouisa esse.
 Sed Daualus dispositis tormentis, ut pri-
 mum mœnia lustrauit, ad Moronum, qui
 pedibus ægrotus in urbe Laudæ substite-
 rat, scripsit se in posterum diem tormento-
 rum uī oppidum quassaturum, oppugna-
 turum, atq; expugnaturū: resq; literas cō-
 pbauit. Prostratis enim aliquot speculis,
 e quib. ppugnatores tela, et scloppos emit-
 tebant, omnes, qui præsidio intus erant, re-
 licta murorum defensione intra arcem sese
 recipiunt. Tunc Daualus cum paucis mi-
 litibus fossam (aqua enim licet profunda
 esset, carebat) ingressus ab Hispano Centu-
 rione, qui lapidū fragmenta manibus ap-
 prehensens pileum rubrum lancea paulū
 supra muri altitudinem eleuari iubet, dein

apprehensum puerū toto capite supra mu-
 rum extollit; cumq; nemo in eum eiacula-
 retur, oppidi defensores aufugisse existi-
 mans Hispanus saltu in murum euadit;
 Hunc statim insequutus est ipse Daualus.
 Quamobrem admirati milites non solum
 ducis prudentiam; sed etiam magnanimi-
 tatem, per muros introire in oppidum per-
 gunt, donec per ingressos reclusa porta
 aditus omnibus patefactus est. Nec maio-
 rem defensionē qui in arcem confugerant,
 fecere. Quin statim omnes sese Daualo de-
 diderunt; quos equis tantum, armisq; dem-
 ptis, exceptis eorum ducibus incolumeis
 cum uestimentis abire permisit, ea conditi-
 one ut trans Abduam sese reciperent: nec
 nisi post exactum mensem, contra Cæsaris
 exercitum rursus militarent. Quo effectū
 est ut eo die, præter adeptam gloriā, haud
 mediocrem etiam beneuolentiam hostiū
 Daualus sibi conciliarit. Igitur Rex expu-
 gnatione Sancti Angeli audita, cum Cæsa-
 rianos aduersum se quamprimum profe-
 cturos minime dubitaret, ne (quod initio
 nullo modo facere statuerat) ab obsidione
 Papiensi recedere cogereur, omneis copi-
 as, præter paucas, quæ trans Ticinum ad
 continendos in fide populorum animos
 intra oppida hyemabant, in unum contra-
 hit;

hit: &, ut obsessis auxilium ferri prohibe-
ret, in ualle, quam Vernaula riuus perfluit
exercitum collocat ab ea parte, qua Cæsa-
riani uenturi erant. Atq; ut tutior contra
hostem foret, iam dudum Ioannem Medi-
cem cum tribus peditum millibus, & trecē-
tis equitibus conduxerat Sfortiæ in fensum
q̄ ab eo, cuius stipendijs hætenus militaue-
rat, Gallo iam acriter bellum gerente non
accersiretur. Multos etiam alios ductores
Italici generis sollicitat, et præsertim Guido-
nem Rangonium Mutinensem magni no-
minis uirum, & Franciscum eius fratrem,
ac præcipue Io. Ludouicum Palauicinum,
qui, & si in Gallum ob supplicium Manfre-
di fratris aliquãdiu male animatus fuisset;
tamen, ut contra Saluatorum familiam, et
Ioannem Medicem, quorum potentiam
ob Pontificis affinitatem formidolosam
habebat, præsidium sibi pararet, postq̄ pe-
cuniarũ inopia a Francisco Sfortia, & Cæ-
sarianis militum præfecturam habere non
potuit, quinquaginta equitum ductorem,
& peditum tribunum se Regi requirenti
obtulit. Euocati etiam a Rege sunt duo mil-
lia peditum Itatorum Massilia nuper Sao-
nam profecti, ubi superiore estate pro eius
urbis defensione sub Rentio Cerro milita-
uerant. Sed dum prope flumen Urbæ in a

h. v

LIBER

grum Alexandrinū peruenissent, Gaspar Maynus Mediolanensis, qui ab initio belli cum mille & septingentis peditibus Alexandriae tutandæ præfectus fuerat, cū parua militū manu urbe egressus illos de uia fessos, nihilq; tale cogitanteis offendit: atq; animose facto impetu eos, postq; paululū substitissent, fugat: fugienteisq; insequitur usq; ad oppidū Castellatium: Cumq; una ingressus esset, paucis eorum cæsis cæteri sese dedidere. At Maynus armis, equisq; hostibus tantūmodo demptis omnē incolumēis, præter duos centuriones, dimisit: & non paruam inde retulit laudem, captis præsertim in ea pugna decem & septē uexillis. Per id etiam tempus cum in castris Regijs militarent peditum Chrysonū circiter sex millia, Io. Iacobus Medicus Mediolanensis, qui arcis Mussi iuxta Larium lacū præfecturam gerebat, uafre facto illos a Galli auxilio ita reuocare aggressus est. Clauena Rhetorum oppidum est non longe a lacus summo, ubi arx supra collē erat a domibus, quę in oppido frequētes sunt, haud mediocri interuallo seiūcta: qua, dū præfectus nihil tale suspicatus forte egressus esset, a Medicis militibus, qui nō longe ab arce inter quasdam rupeis collocati erāt in insidijs, comprehenditur: accersitaq; ad

por-

portam præfecti uxor timens coniugi, quæ milites strictis gladijs occidere minitabantur, nisi statim arcem traderet, illos intromittit. Atque ita Medices accepto a suis peracti facinoris signo cum trecentis peditibus, quos propinquos iam adduxerat, per arcem ingressus oppidum in potestatem redigit: ac confestim tumultu in locis uicinis excitato non solum Chrysones, qui domi erant, in armis fuerunt: sed eos etiam, qui cum Rege apud Papiam militabant, per literas reuocarunt, & cum non profecissent literæ, bonorum proscriptionem minati omnibus in patriam reuerti quamprimum iussere: quod quidem Regi plurimum obfuit. Nam cum hostes ad teli iactum propinqui essent, discessus sex millium peditum, præter attenuationem exercitus, cæterorum etiam fregit animos. Iamque uincendi totam spem duabus tantum in rebus Rex posuerat, unam scilicet in hostium rei pecuniariæ inopia, quæ tanta erat, ut Germanis peditibus singulis sex diebus dimidium numi aurei daretur, quo uix panem emere possent: et Hispani pedites transacto tempore, quo absque stipendio in castris permanere Daualo polliciti fuerant, iniussu ducum passim prædam quærentes abirent: neque in castris, nisi magna cum difficultate, reuocarent: ita

ut ad eos cōtinendos necesse fuerit tantam
 eritici, & uini summam singulis eorum co
 hortibus dare, quantum sese absq; carne,
 aut alio obsonij genere alere possent, qđ
 nequaquam tamen fieri potuisset, nisi Mo
 ronus euentura multo ante prospiciens
 castellum castris propinquū, in quod ma
 gna uini, & frugum copia ex proximis uil
 lis conuecta fuerat, ne a militibus diripere
 tur, magna diligentia seruari curasset. Al
 tera supererat spes in ijs copijs, quas iam
 delegerat Palauicinus: cui Rex mandaue
 rat ut Cremonam modico Sfortianorum
 præsidio munitam occupare conaretur: et
 quam maxime posset, commeatum, qui in
 de ad hostium castra deferebatur, impedi
 ret. Quamobrem ille confestim cis Padum
 cum peditū duobus millibus, & quadrin
 gentis equitibus profectus Casale maius
 ingreditur: & quia nulla mœnia cingebāt,
 carris, uasis uinarijs, cratibus, aggeribus
 que, ut commodius potest, oppidum fir
 mat: mox equestri procella uiatores, & co
 lonos uillarum deterrere, & populari cœ
 pit. Quapropter Sfortia, qui Cremonæ
 substiterat, magnis anxius curis ægre a ci
 uibus, qui iam multa tributa contulerant,
 tantum æris exigit, quantum satis esset ad
 pedites mille quadringentos cōtinendos:
 quos

quos cū paucis equitibus sub Rodulpho Varano Camerīnensi militantibus, & cū leuis armaturæ turma ad corporis sui custodiam antea delecta, Alexandro Bentiuolo Bononiensi parere iubet: qui uel hoste numero inferior, quamprimum Casale maius contendit: Palauicinus igitur, & si propediem Franciscum Rangonium Murinensem cum peditum, & equitum manu uenturum ad se non ignoraret: tamen parum sibi a Sfortianis impresentia timendū ratus, cum copijs ad pugnam egressus equites Bentiuoli primum in fugam uertit: sed ubi Sfortiani omnes aduenerunt, resque cominus geri cœpta est, et Bentiuoli, & militum eius fortitudine paulisper, qui cum Palauicino erant, pedem retroferunt, donec ipse enixus suis animos addere in Sfortianos impetu facto equo excussus uiuus in hostium uenit potestatem. Atque ita fuga undique exortitur: & Sfortiani hosteis insequi una oppidum ingrediuntur. Capti permulti ex hostibus fuere, plures tamen diuersa in loca abierant, neque ullo postea in loco sedem firmarunt. Magnam laudē huius pugnae successu Bentiuolus retulit: tantumque praesidij rebus Cæsaris, & Sfortianis attulisse uisus est, ut bene de toto bello sperare cœptum sit: ipsique Sfortia, & Cæsa

riani duces magna læticia ex tã foelici euen-
tu affecti sunt. Imprimisq; Daualus nihil
cogitabat, nisi quomodo cum Rege absq;
loci incommodo congredi posset, sperans
quemadmodum & ipse, & reliqui, qui Cæ-
sari fauebant, in leuibus prælijs semper su-
periores extiterant, ita etiam, si tota acie de-
certaret, uictoriã penes se fore: eiusq; erat
studium per diem plureis horas in equo
esse, & castra hostium circumquaq; lustra-
re, ut quo in loco Helueti, in quo Itali pedi-
tes stationem agerent, ubi equitatus mora-
retur, ubi tormenta essent hostilia non mi-
nus ipse, quam hostis sciret: fossas etiam
agrorum, uias, exitus, ingressusq; omneis
uiarum propinquos optime callebat. No-
ctu uero sæpe ad arma hostem excitabat:
& modo a fronte, modo a latere urgens
aliquãdo integras cohorteis cæcidit. Quo
effectum erat ut formidabilis Cæsarianus
exercitus Gallo iam esset, optimeq; consu-
lere uidebatur Albertus Carpensis, qui Ro-
ma Pontificis nomine certos nuncios ad
Regem mittebat, ut omnino decertandi
occasionem uitaret: exercitumq; ita com-
muniret, ut necessitate adductus cogi non
posset ad pugnam. Breui enim fore ut ex-
ercitus hostilis pecuniæ defectu dissolueretur.
At Rex, & si uera Carpentem suadere
cogno

cognosceret, & magno suo incommodo pauloante Ioannes Medices idem belli scientissimus, atq; audacissimus in uelitari pugna scloppo iuxta pedis talum uulneratus fuisset ita, ut præ effracti ossis dolore Placentiam naue secessisset: tamen magno sibi dedecori fore existimans, si Papiensem obsidionem ob timorem intermitteret, minime eos audiebat, qui inde discedere consulebant. Cæterum Daualus, qui exercitum suum eo uidebat adductum, ut (nisi celerem reportaret uictoriam) paulopost discedendi necessitatem esset habiturus, euocatis in castra militibus, qui aberant, ac rebus omnibus ad pugnam paratis, ex omnium ducum sententia media nocte castra mouit: equitumq; duas, peditum autem quatuor acies instruxit: quarum primam ex duobus millibus Germanorum totidemq; Hispanis admixtis Italis constituit: secundam ex solo Hispano peditatu: tertiam, & quartam ex Germano: cumq; Rex exercitum omnem inter castra Cæsariana, & Papiam haberet, a fronte, a tergo, & a sinistro latere præaltis fossis, & uallo castra munierat: a dextro autem muro Barci Papiensis se tutum esse credebat, præsertim quoniam intra palatium Mirabellum nuncupatum, ubi antiquitus Duces Me-

diolanēses, cum uenationi darent operam habitare soliti erant, nonnullas equitum turmas, & peditum cohorteis disposuisset. Sed Daualus instructo exercitu per fabros lapidarios, militum etiam auxilio sexaginta muri passus tanto silentio prostravit, ut strepitus ab hoste nusquam fuerit auditus. Itaque cum Barcum ingressus esset, prima peditum acies, cui Alphonsus Daualus Vasti Ammonis princeps præerat, Mirabellum: reliquum uero exercitus ad Regia castra contendit: quo factum est, ut confestim ad arma in exercitu Gallico clamaretur. At Rex cuius castra superioribus noctibus aliquot in locis ab Hispanis infestata fuerant, suspicatus Cæsarianos Mirabellum proficisci, propterea quod intra Barcum hosteis uenisse plerique renunciarent, suis statim opem ferre decreuit. Iussis igitur militibus arma capere, castrorum relicta munitione Cæsarianis æquo loco pugnandi fecit potestatem: & cum primum agmen Hispanorum obuiam habuisset, a scloppetarijs, quibus plurimum ea gens ualet, Gallorum primi multa cæde, & sanguine coguntur retrocedere, donec Heluetij pedites, equitatusque a latere urgens Hispanos repellunt, sed subsequuti Germani in cuneatam frontem aciem porri-

pōrrigentes Heluetios post magnam illam
tam cædem profligant. Tum Rex magno
equitum cataphractorum numero stipa-
tus pugnam ingressus dum suos a fuga cō-
pescere enititur, equo grauiter icto effusus
a quinque Cæsarianis militibus capitur: sta-
timque Lanoius, qui casu eo aduenerat, cor-
poris proceritatem, & armorum pulchri-
tudinem miratus ipsum iam se, qui esset,
palam ferentem in potestatem recipit. Eo-
dem etiam tempore Alphonsus Daualus
cum prima acie equites Gallicos, qui Mira-
belli substiterant, sternit: & Antonius Le-
ua cum Germano peditatu Papiæ egres-
sus Gallos a tergo cædebat, donec fuga
undique cœpta nemo amplius e tanto exer-
citu resistere auderet. Sed omnes, quibus
primus impetus uitam non ademerat, se
dedunt: ita ut præter postremam equitum
aciem, cui Carolus dux Alanconij Regis
sororius præerat, & qui statim conserta
manu cum tota acie prælio se subtraxerat,
pauci ex alijs, qui superfuere, Cæsariano-
rum manus euaserint. Cecidere in ea pu-
gna tum ferro, tum fugientes Ticino sub-
mersi ex Gallorum exercitu supra octo
hominum millia: eque primoribus totius
Galliæ circiter uiginti: inter quos fuerunt
Guilielmus Gonfierijs Ammiraldus, Les

LIBER

cunus, & Iacobus Cabanneus magistri equitum (Galli Marefcallos uocant) Ludouicus Tremellius Burgundiæ præfectus, Galeacius Sanfeuerinus ab armis, equisque ipsius Regis, magnus Scutifer nuncupatus, & alij quamplures. Rex ipse captus cum reliquis fere exercitus ducibus. Ex Cæsarianis uix septingenti desiderati sunt: nemoque ducibus, præterquam Fernandus Castriota in acie occisus fuit: tantumque prædæ totus exercitus, & præcipue Hispani tum e castrorum direptione, tum e captiuis congesserunt, ut præter summam laudem, & gloriam sibi comparatam potentissimo Rege capto, & deletis eius copijs, ac recuperato Mediolanensi imperio, nulli unquam in Italia milites ditiores effecti sint.

GALEACII CAPELLÆ DE

rebus gestis pro restitutione Fran-
cisci II. Mediolanensium Ducis
Liber Quintus.

ROFLIGATO
ad Ticinum Gal-
lorū exercitu, ca-
ptoq; eorum Re-
ge, duo potissimū
impedimentū attu-
lerunt, quominus
Carolus Lanous
uictoria signa in-

ferret in Galliam : quæ tanta accepta clade
omni prorsus præsidio caruisset. Vnum,
q; sine pecunia non poterat nouum bellū
parari. Alterum, q; nisi explorato Cæsaris
animo tam arduam prouinciam aggredi
haud æquum ducebat. Accedebat præte-
rea q; Regis captiuitate maximas contro-
uersias, quæ inter duos Christianorum po-
tētissimos principes uarijs de causis obor-
tæ alias fuerant, sedari tum posse sperabat.
Quare Cæsarem quamprimum de uicto-
ria certiozem facit. Quo autem id celerius
fieret, Regem ad scribendum literas ad ma-
trem hortatus est, quibus rogabat ut nun-
cij in Hispaniam proficiscentes, & inde eti-

i ij

am redituri tuto iter p̄ Gallias agere possent: fore enim ut id sibi magnopere proficeret apud Carolum Lanoium: cuius auctoritate, & gratia sperabat a Cæsare libertatem adipisci. Quod non solum poscenti ultro concessit mater: sed nuncio etiam p̄peranti alias ipsa dedit literas, quibus Cæsarem obsecrabat, ut humane conditionis esset memor. Fieri enim posse, ut mansuetudinis, & clementiæ aliquando gratia referretur. Atq; id illi haud difficile fuit exorare. Nam Cæsar, ut in Italia debellatum, & Regem captivum esse intellexit, animū ad pacē extemplo adiecit: neq; ob tam insignē uictoriam uillum læticię edidit signū: sed tantum supplicationibus gratias egit. Dñs immortalibus, qui sibi rerum in Italia componendarum tam facilem uiam aperuissent: simulq; Lanoio per literas mandat ut Regem ipsum & loquendo, & consulēdo ad id ipsum hortaretur. Interea Lanoius accepta a Francisco Sfortia Pisseonensi arce Regem custodiendum eo adducit: postmodū Papiam reuersus, cum magnum sibi onus incumberet tot stipendiorum militibus persolueudorum, magnam exercitus partem in Placentinum, & Parmensem, ac etiam Regiensem agrū ire præcipit, ea ratione Clementem Pont. & Alphon

phonsum Ferrariensium ducem adducturus, ut pecuniam in exercitus usum erogarent. Venetos etiam hortatur præstare quod impensæ amplius in bellum factum erat pro militibus, quos in auxilium mittere tenebantur, cum ipse in attingendo Cæsariano exercitu eam rationem habuerit, ut numerum eorum expleret, qui ab eis mitti ex fœdere debuissent. Atque tantus iam erat in Italia Cæsarianorum metus, ut paucis diebus Clemens Pont. uiginti quinque aureorum millia, & Alphonsus Estensis quinquaginta numerarint: Veneti etiam auri signati octingenta pondo polliciti sint, ne hostium loco haberentur. Sed dum Lanoius spe consequendæ maioris summæ moras nectit, immutatam Venetorum offendit uoluntatem. Nam nisi renouato fœdere, & fide ab ipso Cæsare data, Lanoio credere haud satis tutum existimabant. Per eosdem etiam dies pecuniæ, quæ iandudum in Hispania a Cæsare mercatoribus Genuensibus numeratæ fuerant, quæstoribus in Italia redduntur. Quod uero reliqui in stipendia exercitus debebatur, id omne Sfortiæ Duci necesse fuit persoluere: ut tot milites, qui non modo oppida, & uillas passim uastabant: sed intra urbem populaturi omnia uenire minabantur, a ceruicibus

L I B E R

populorū deiiceret. Atq; ita in Hastensem & Salutianū agrum, ac in Taurinos exonerata huiusmodi procella Mediolanenses ingenti periculo liberati uidebantur: nisi idem Lanoius, qui superiore bello a Cæsare Mediolanensis Ducatus diploma Sfortiæ concessum penes se habere palam dixerat, quo Italos principes certiores redderet ab ipso Cæsare totius Italiæ regnū non affectari, ipsius iussu duodecies centena aureorum millia postulasset, ut Sfortia iustis Ducatus titulis insigniretur. Neq; propterea ditionem Mediolanensem a Cæsare uendi aiebat: qui maiorem tam in ea defendenda, q̄ in adipiscenda impensam fecisset: Cæterum, cum id grauius onus, q̄ quod ferri posset, uideretur, haud imprudenter responsum fuit Sfortiam propediē legatos ad Cæsarem missurum: ut quo statu res Insubrum essent, certior redderetur: neq; uereri quin multa de Lanoij petitione detraheret. Atq; ita in aliud tēpus re huiusmodi dilata, Lanoius Pisseonum secessit, ubi Franciscus Galliarum Rex magna cura in arce custodiebatur: cumq; crebris cum eo colloquijs multa de Cæsaris benignitate quotidie polliceretur, magnā spem Regi iniecit, fore ut si cum Cæsare congruere posset, in libertatem restitueretur. Et p̄
pterea

pterea Lanoium obsecrabat ut in Hispaniam potius, quam Neapolim, quo sibi proficiscendum esse antea audiuerat, adduceretur. Neque ad id minus intentus erat Lanoius; quippe qui & magna præmia, & haud minorem gloriam sibi speraret comparare, si ipsius opera inter duos adeo potentis, eisdemque infensissimos Reges beneuolentia conciliaretur. Quamobrem Regi persuadet ut iter in Hispaniam a Gallis tutum reddat. Proptereaque Anna, quæ Memoransim ab oppido eiusdem nominis uocatur, unus e purpuratis Regis ad Louicam matrem, cui statim audita Regis captiuitate regni procuracione Gallia omnis demandauerat, ire pergit: eiusque iussu deductis e portu Massiliensi sex triremibus Lanoium cum Rege profectum ad portum Delphinum uiginti passuum millibus orientem uersus a Genua offendit. Cumque in illum usque diem semper dixisset se Regem Neapolim adducturum, tunc conuerso ad occidentem itinere cum decem & septem triremibus in Hispaniam ire properat. Accepto nuncio Lanoium cum Rege in Hispaniam ad Cæsarem proficisci, reconciliacionem inter eos tractari nemo amplius dubitauit. Quare in animos Italorum principum statim irrepsit opinio Italiae totius domi-

natum a Cæsare affectari: Regisq; Galliarū
 restitutione ingentem quæri pecuniæ sum-
 mam; atq; ita Cæsari facile fore, qui regnū
 Neapolitanum possideret, & in Insubrib,
 uictorem haberet exercitum, alias Italiæ
 urbeis, & loca in potestatem redigere: ab
 alijs pecuniam extorquere: quæ placerent
 diripere; militum hospitia arbitrato suo in
 oppidis, & ciuitatibus distribuere. Quo
 metu perculsi Clemens Pont. & Veneta
 Respublica crebris literis, & legationibus
 hinc inde missis consiliū inire cœperunt,
 qua potissimum uia huiusmodi coniuncti-
 onem impedirent: nihilq; magis conduce-
 re uisum est, quam Lodouicam Regis ma-
 trem Italiæ uiribus in spem filij liberandi
 inducere. Sed ad id peragendū censebant
 oportere Galliam Italiæ esse pacatam. Fo-
 re enim ut Cæsar rebus suis metueret, si in-
 ter se consentienteis tot principes perspice-
 ret: quorum auxilio potius, q̄ proprijs ui-
 ribus, superiora confecisset bella. Existima-
 bantq; Sfortiam Mediolani Ducem, ut diti-
 onem suam onere Cæsarianorum militū
 liberaret, in eandem sententiā uenturum,
 præsertim cum iandudum a Cæsare insi-
 gnia, & iusti Ducatus tituli non nisi durissi-
 mis conditionibus, promitterentur. Atq;
 ut huiusmodi cōiunctione facilior Italię fo-
 ret

et defensio, per Hieronymum Moronū
 tentant Ferdinandum Daualū a Cæsaris
 obsequio diuertere: magnaꝫ propterea
 pollicentur præmia. Primum scilicet toti-
 us Italicæ militiæ ducatum, Neapolitanicꝫ
 regni sceptrum: quod, non modo cōmu-
 ni principum sumptu adipisci: sed etiam tu-
 tari (si opus fuerit) pollicentur. Quod cū
 non respuere Daualus uideretur, modo si-
 ne dedecore, & proditiōis specie facere li-
 ceret, iuris ciuilibis, & pontificij auctoritate
 demonstrare conantur Neapolitanum ci-
 uem (q̄ ius eius ditionis ad Romanam Ec-
 clesiam spectet) non posse solū a quocunqꝫ
 alio absqꝫ ignominie, aut defectionis nota,
 ut Ro. Ecclesię adhæreat, desciscere: uerū
 etiam ad parendum pontificijs mandatis
 obligari: atqꝫ ita cum in ipsorum sententi-
 am transisse illum existimassent, Sigismun-
 dum Alberti Carpensium principis a se-
 cretis deligunt: quem in Galliam mittant
 ad fœdus cum Italis principibus tractan-
 dum. Verum, seu q̄ in itinere interceptus
 eo non peruenerit, seu q̄ Rex in Hispaniã
 traiectus maluerit pace, quam bello de li-
 bertate sua cum Cæsare agi, Galli non, ut
 antea, Italicis fœderis cupidi uidebantur.
 Quinimo, ut filio captiuo Lodouica ma-
 ter morem gereret, Margaritam filiam ex

morte Caroli Alanconij Ducis paulo ante uiduam in Hispaniam una cum legatis mittere non recusauit. Quod quidem poposcerat Rex, ut Cæsari gratificaretur: quæ iam animo agitabat Heliodoram sororem suam, quam Carolo Borbonio superius pollicitam retulimus, Francisco Regi, ipsius autem Regis sororem Borbonio in matrimonium tradere: atque ita illum in Ducatum, quo obsequitas ipsius parteis fuerat expulsus, restituere. Cum ergo Legati in Hispaniam applicuissent, inducias primùm sex mensiū fecerunt: quibus Carolo Borbonio iter tutum ex Italia ad Hispaniam pateret. Mox, cum ad condiciones pro Regis restitutione allatas deuentum esset, Cæsarique totius Italiæ ditioni, necnon prouocationibus Belgicæ inferioris, quæ ad Senatum Parrhisiensem pertinebant, ac imprimis Burgundiæ renunciari a Gallo uellet, legati inter cætera mandatum habere significant, ne quid ullis conditionibus transalpini regni imminui paterentur. Cumque aliter Cæsaris animus ad pacem haud inclinaretur, una cum Regis sorore, quæ Caroli Borbonij nuptias confestim aspernata fuerat, in Galliam re infecta rediere. Quamobrem Rex, qui ex Hispania abeundi non paruam spem in ea legatione posuerat, animo con-

mo con

mo cōsternatus in aduersam ualeitudinem incidit; & nisi Cæsar egrotum uisitasset, bonoq; iussisset esse animo, in magno uersabatur uitæ discrimine. Sed Cæsar's comitas, renouataq; ex illius oratione libertatis spes breui hominem ad pristinam reduxit incolumitatem; idq; maxime ut speraret, præstabant nuncijs, qui sæpe ad illum ueniabant; clamq; significabant quotidie Cæsarem a suis in Italia moneri, ut pacem Gallicam honestis conditionibus non aspernaretur; neq; sineret Gallos Italis iungi: periculum enim imminere ne dissoluto exercitu, qui rei pecuniariæ inopia diutius contineri non poterat, non modo eius auctoritas in Italia: sed regnum etiam Neapolitanum in discrimen adduceretur. Atq; ita sero coactum iri quomodocunq; pacem a Gallo accipere: quam impresentia maiore commodo dare posset. Quæ cum ueri similitudinem habere uiderentur, ualdeq; Caroli Imperatoris animum mouerent, illud etiam magis mouit, q; Ferdinandus Daualus quæcunq; in Italia aduersus Cæsarem acta essent, per certum nuncium patefecit: nec de se male amplius permisit suspicari. Nam antea & Antonij Leuæ, & Ferdinandi Marini exercitus quæstoris literæ multa a principibus Italiae haud ere Cæsaris tra-

LIBER

Etari significauerant: nec poterant plerique
 non admirari, quod Daualus, cui totius exer-
 citus demandata erat cura, in tanto nego-
 cio nihil scriberet. Incertum autem est an
 ad id impulsus fuerit, siue quod Francisco Sfor-
 tia in grauiorem ualetudinem, & in sum-
 mum uitae discrimen praeter spem redacto
 maluerit ipse (si illi mori contigisset) praes-
 esse Insubribus, quam cum maiore periculo
 maiorē dignitatem quaerere: siue quod eo ani-
 mo simulauerit se Caesari iratum, suamque
 aduersus illum operam petentibus non ne-
 gauerit, ut aduersariorum consilia intelli-
 geret, atque ita eorum conatus facilius pos-
 set infringere. Patefacta igitur principum
 Italorum coniuratione Caesar statim Daua-
 lo rescripsit, ut quoquomodo ei melius ui-
 deretur, prouideret ne quid res suae detri-
 menti acciperent. Itaque Daualus reuocato
 ex Taurinis exercitu, ubi per aestatem stati-
 ua habuerat, Mediolanum uersus praeter
 omnium spem uenit: & cum primum No-
 uariam applicuit, per litteras Hieronymum
 Moronum ad se euocat: qui (ut erat calli-
 do ingenio, & in indagandis hominum
 consilijs perspicax) nonnullis rumoribus
 edoctus ei parum fidebat. Sed cum Daua-
 lus nihil non fuisset pollicitus, ut ad se ueni-
 re non recusaret, Moronus sperans uirum fa-
 mae,

ma, & honoris cupidissimum nunquam adductum iri, ut contra datam fidem quicquam mali, in se praesertim amicissimum, moliretur, Nouariam uenit: multaque cum illo collocutus, dum discessum parat, Antonio Leua ita iubente a militibus comprehenditur: quo nuncio consternatus Franciscus Sfortia Iacobum Philippum Saccum ad Daualum mittit, ut suam erga Carolum Caesarem uoluntatem, & obseruantiam declararet. Sed quonia Moronus uel ea potissimum ratione coniectus erat in carcerem ne hominis ingenium, quod ipsi multoties alias usui fuerat, impraesentia officeret, isdem artibus, quibus Moronum ad se traxerat, benigne, & comiter allocutus oratorem illum ad hortandum principem perlexit, ut ciuitates, & munitiora loca Caesaris nomine sibi custodienda traderet. Fore enim ut cognito eius animo, atque erga Caesarem maiestatem promptitudine, & fide sedatis suspicionibus, quae non temere de Pontifice, & Venetis indies suboriebantur, protinus restituerentur: gratiorque Princeps efficeretur Caesari. Quae quidem, & si grauiora essent, quam ut tam facile deberent concedi: tamen, ut declararet imperium, quod a Caesare acceptum habere semper praesertulerat, paratum ad eius utilitates reddere, &

ne tantam in se Cæsarianorum uim con-
 citaret, cum omnia ab Italiae principibus
 adhuc imparata essent, præter Mediolanē
 sem, Cremonensemq; arceis, quas ad cor-
 poris sui tam male ex longa ægrotatione
 confecti custodiam reseruauit, reliqua toti
 us ditionis loca, ac ciuitates Daualo con-
 cessit: confidereq; haud minus innocentia
 & benignitate Cæsaris, q̄ Dauali pollicita-
 tionibus uidebatur: qui se nil præterea in-
 uouaturum non semel affirmauerat. Sed
 principem statim fefellit opinio. Nam Da-
 ualus cum primum munita loca præsidio
 firmavit, cum ualida Germanorum, & Hi-
 spanorum peditum manu, ac nonnullis
 equitibus ad urbem gressum dirigit: nemi-
 neq; aduersante, distributis intra priuatas
 domos militibus, extemplo sibi postulat
 arcem dedi. Res profecto haud æqua, ut iã
 non modo id agi uideretur, quo rebus Cæ-
 sareis consultum esset: sed ut Princeps cau-
 sa indicta non modo Ducatu: sed etiam li-
 bertate spoliaret. Sero itaq; Sfortia agno-
 scens se nimiam Dauali uerbis fidem adhi-
 buisse, passus est se potius obsidione cingi,
 q̄ Daualo, aut Cæsarianis amplius confi-
 dere. Interea Carolus Cæsar, qui ob ea, que
 Mediolani agitabantur, plane cognosce-
 bat ut magis, & magis a se principum Italo-
 rum

rum animi quotidie alienarētur, satius duxit conditiones a Rege captiuo oblatas nō aspernari, q̄ ansam relinquere ut Lodouica eius mater Clemēti Pont. atq; Italię principibus iungeretur, præsertim cum post in factam cum legatis in Hispania pacem fœdus cum Henrico Anglię Rege renouatū esset: atq; ad id incitabat, q̄ Rex libertatis desiderio Burgundię cedere pollicebatur: dicebatq; se effecturum ut tota Gallia, postquam in regnum esset profectus, consensum præbere haud abnueret: qua spe ductus Imperator plerisq; eius cōsiliarijs, maxime Carolo Lanoio, & Henrico Nausonis comite ita suadentibus, fœdus ijs conditionibus cum Rege icit, ut rebus Italię omnino cederet: Senatum Parrhisiensem a Flandrię prouocationibus abdicaret: Burgundiam restitueret: utq; ipsi ad sumēdam imperij coronam in Italiam uenturo peditum sex millia, equites cataphractos sexcentos cum totidem sagittarijs penso in semestre stipendio in auxiliū præberet: proq; ijs obseruandis, & donec libertate adepta pmissa denuo sibi rata fore iuraret filios duos natu maiores daret obsides: ut que pax firmior, & fœdus arctius iungeretur, Heliodoram eius sororem uiduam in marrimonium acciperet: ex qua si filios

LIBER

contingeret nasci, Burgūdiæ dominatum
 eis reddere Cæsar pollicebat̃. Atq̃ in hūc
 modum inita pace minus iam rebus Italiæ
 sibi timendum existimans, Pontifici haud
 auscultabat quotidie pro restitutiōe Fran-
 cisci Sfortiæ oranti: neq̃ culpam transfere-
 bat in Daualum, quem ille omnium aduer-
 sus Cæsarem actorum reum arguebat, cū
 patefactis ab eo aduersariorum consilijs
 de fide ipsius dubitare minime æquum ui-
 deretur. Itaq̃ cum nulla a Cæsare refulge-
 ret spes Sfortiæ liberandi, statim Pontifex,
 & Veneti animum ad Regem Galliarum
 conciliandū adiecerunt: quem eo animo
 foedus cum Cæsare existimabant percussis-
 se, ut cum ad suos rediisset, causam quære-
 ret non seruandę pacis. Propterea ad eum
 in Gallias mittunt gratulatum pro recupe-
 rata libertate, & ad suos optatissimo reditu
 mandataq̃ legatis præbent foederis percu-
 tiendi: quod postmodū in initum est his con-
 ditionibus: ut Gallus omni ditione Italiæ,
 excepta duntaxat Hastensi ciuitate, cedat:
 quotannis autem per Franciscū Sfortiam
 ei pendantur quinquaginta aureorū mil-
 lia: ipsumq̃ non solum Mediolanense im-
 perium possidere patiatur: sed etiam una
 cum Pontifice, & Venetis teneatur com-
 muni sumptu in paternum imperium re-
 stitue

stituere. Quod uero ad Neapolitanum regnum attingeret, eligendum esse Regem, qui septuaginta aureorum millia in singulos annos Regi persolueret: huiuscemodique tributis eum contentum esse debere: exercitum quoque per Pontificem, & Venetos parari tanto equitatu, peditatuque tum Italico, tum ex Heluetijs, ut Cæsarianis esset numero superior: sustentandosque stipendiorum sumptus, donec penitus exercitus Cæsarianus Italia pelleret. Quo percusso foedere Pontifex, ut belli gerendi iustam habere causam demonstraret, ad Cæsarem in hæc ferme uerba literas dedit. Non opus esse arbitramur longo sermone ad demonstrandum quo studio, quibusue curis a nostri Pontificatus initio tum pacem communem totius Christiani nominis, tum priuatim tuam nobiscum coniunctionem procurauerimus. Sunt enim omnia acta, cogitataque nostra tibi æque nota, ac nobis. Illud uero silentio præterire non possumus, nihil nos unquam prætermisisse, quod uel ad boni pastoris erga uniuersum gregem officium, uel priuatim ad fidelis amici animum erga te pertineret: cuius tamen uoluntatis, atque amoris erga te nostri eum sumus exitum consequuti, ut repulsi a beneuolentia, & coniunctione tua semper fuerimus. Quo

circa ad ea consilia, a quibus & natura, &
 uoluntate omni tempore abhorruimus,
 necessario sumus compulsi: licet serius, q̄
 & rerū indignitas, & honoris nostri, publi-
 ciq; commodi ratio postulabat. Iam enim
 patiētia nostra ad negligentia Rerumpub.
 conuertebatur, nisi tandem arma capere-
 mus: quæ & iusticiæ, & Italiae libertati, &
 nobis ipsis præsidio essent. Etenim (ut cau-
 sas breuiter attingamus, quibus adacti su-
 mus ita facere) meminisse potes antequam
 ad Pontificiam dignitatem assumeremur,
 nos summopere tibi addictos fuisse: et quo
 rerum tuarum is exitus esset, quē tute opta-
 bas, neq; laboribus, neq; periculis, aut im-
 pensis nos pepercisse: & postq̄ ad Pontifi-
 catus honorē uocari fuimus, tuiq; hostes
 magnas in Italia copias habebant, & si p̄
 dignitate abstinendū nobis ab armis ope-
 ræ precium fuisset: tamen ne te, tuaq; nego-
 cia impedita relinqueremus, non solum
 Florentinorum auxilia: sed etiam Ro. Ec-
 clesiae copias in tuis subsidijs, & castris uer-
 sari permisimus: nec pecunias cessauimus
 tuis suppeditare, donec depulsum illud pe-
 riculum fuerit. Q̄ si idem postea insequen-
 ti bello, quod ad Ticinum confectum est,
 non præstitimus, id non uoluntati nostræ
 erga te imminutę: sed pōtificat^o dignitati;
 quæ

quæ communis in nobis patris personam
 exposcit, potius attribuendum est, præser-
 tim cum tu ipse uidere potueris, quæ nobis
 esset cura rerum tuarum. Nam si societate
 hostium tuorum sequi uoluissimus, magna
 nobis præmia non solum proponebantur:
 sed iam parata erant: & tui tam facilem ui-
 ctoria nunquam nacti fuissent: ob quam,
 cum sublata omnis contentio uideretur,
 cum tuis ducibus fœdus iniuimus: & quo-
 ali, ac sustineri exercitus tuus posset, plus
 quam mediocrem auri summam dedimus
 ea conditione, ut a finibus nostris exerci-
 tus abduceretur: restituereturque pecunia,
 si tu fœderi cum illis invito non consentiret.
 Quod quanquam minime apud te ratum
 fuerit, nihilominus neque aurum recupera-
 uimus, & contra fidem datam in Romanæ
 Ecclesiæ locis diutius exercitus tui bona pars
 uersata nullum crudelitatis, nullum auari-
 tiæ, aut immanitatis genus in nostros præ-
 termisit. Quamobrem cum ita a te, et a tuis
 accepti essemus, ut nulla meritorum no-
 strorum ratio haberetur, nemini mirum
 esse debet, si quæ in tui detrimentum a Fer-
 dinando Piscario occulta consilia haberent
 cœperant, cum ad nos delata essent, non
 penitus aspernati sumus. Cæterum cum tui
 Mediolanense imperium occupassent, cir-

LIBER

cum uallareq; perrexissent Franciscū Sfor-
 tiam a te toties declaratum Mediolani Du-
 cem, tantam indignitatem (ut uerum fate-
 amur) ægre quidem tulimus: & cunctis p-
 pe Christianis principibus auxilium con-
 ferentibus, pro communi Italiæ periculo
 non negleximus arma capere: ita tamen
 ut legatum tuum, qui pro componendis
 (uti aiebat) rebus uenerat ad nos, interea
 audiremus: & relapsi in pristinam concili-
 andæ amicitiae spem, & perpetuitatem, &
 beneuolentiæ nostræ fructum tibi pollice-
 remur, modo per te Mediolanensium Du-
 ci (etiã si quo pacto errasset) clementia im-
 partiretur: sine qua res Italiæ eo tempore
 securitatem habere non poterant. Sed tu
 plus iniquis tuorum, q̄ par erat, consilijs
 fidei adhibens pro clementia iusticiæ rigo-
 rem obtulisti: quæ tamen nescio quo mo-
 do iusticia appellari possit, cum iudicium,
 atq; sententiam pœna antecesserit, & Prin-
 ceps tui hætenus semper obseruatissimus
 indicta causa iam septimum mensem acer-
 rimam tuorum obsidionem patiatur. Qui-
 bus tot, & tantis causis de te diffidere, & q̄-
 dammodo desperare coacti sumus: nostrã
 que amicitiam, quam tu toties repudiasti,
 multis, & magnis principibus adiungere:
 quorum optimum in Christianam Remp-
ani

animum si essemus aspernati, non pastoris & communis patris laudem, sed superbi, & insolentis nomen acquisiuissemus. Habes rationem actorum, & consiliorum nostrorum: quæ iccirco a nobis summam explicata est, ut non solum coram Deo (is enim inspector est cordis) sed etiam coram hominibus testatam optimam uoluntatē nostram relinquamus. Dum hæc fierent, Franciscus Sfortia in arce Mediolani inclusus diutius obsidionem tolerare non poterat. Quamobrem Antonius Leua, Alphō susq; Daualus, qui mortuo Ferdinādo Daualo rerum Mediolanensium administrati onem susceperant, quæcunq; onera, uel intolerabilia urbi imponere in animum inducūt potius q̄ Principi obsesso opem ferri patiantur: imprimisq; ciues, qui iurare in uerba Cæsaris recuſabant, nisi sibi cautum esset Cæsareum dominatum haud iniquum fore, modo æqua pollicendo, modo metu ne deteriora cōtingerent, iusiurā dum facere cōpellunt. Postremo, cum diuturna stipendiū inopia, imminentisq; belli metu opus esset pecunia, a plurimis, q̄ mercatura, aut opificio diuitias comparauerāt non paruam efflagitant auri summam: pignoribusq; ablatis, & carcere detrectātis ad erogandum pecuniam cogunt. Qua

k in

re senatus, populusq; Mediolanensis con-
 uentu inter sese habito omnes uno ore co-
 ram legatis Cæsaris queruntur nō modo
 uillas, oppidaq; diuturno militum sumptu
 quotidie exhauriri: agrosq; colonis pas-
 sim discedentibus incultos remanere: sed
 etiam in urbem ipsam, & ciueis manus in-
 ūci, priuatasq; pecunias contra toties pro-
 missam fidem extorqueri: a quibus cū tem-
 perari posthac efflagitarent, omniaq; sese
 facturos Cæsariani pollicerentur, hoc ani-
 mo Mediolanenses discessere, ut si cuiquam
 postmodum pro eroganda pecunia uis in-
 ferretur, uicinorum implorata ope arce-
 retur iniuria: & ut huiusmodi decreto De-
 us Opt. faueret, supplicationes a summo
 Virginiis matris templo ad diui Ambrosij
 tutelaris cædem triduum decernunt. Sed
 nihilominus Cæsariani, quibus cordi ma-
 gis erat habere pecuniam, q̄ pollicita ob-
 seruare, missis satellitibus in priuatam fabri
 cuiuspian domum, cui nudius tertius au-
 reos quingentos numerare imperatum fu-
 erat, totam urbem tumultu concitarunt.
 Dominus enim domus, cum sibi per uim
 auferrentur pignora, correptis repente
 armis, auxilioq; uicinorū implorato, abi-
 re coëgit satellites: qui cum paulopost An-
 tonij Leuæ iussu, ad quem factum retule-
 rant,

rant, alijs adiunctis rediissent, portasq; do-
 mus occlusas perfringere conarentur, a ui-
 cinis pariter omnibus ad arma conclama-
 tum est. Itaq; paulopost tumultus totā ur-
 bem peruadit: neq; quicquam tamē ultra
 eo die tentatum est, q̄ ut uis arceretur. Per-
 territus subito tumultu Antonius Leua e
 curia per minus frequentem urbis partem
 ad loca arcis pximiora, ubi tria millia Ger-
 manorum peditum ad arcis obsidionem
 collocata erant, se contulit: collectaq; pedi-
 tum manu, & Gaspare Mayno non parue
 auctoritatis inter ciueis comitatus, qua po-
 puli armati turba densior erat, ire pergit:
 hortaturq; ut depositis armis digrediantur:
 neq; huiusmodi tumultibus minime pro-
 futuris omnia misceant. Idem etiā alia ex
 parte faciebat Daualus, qui eo equiore ani-
 mo audiebatur, quo minus populo erat
 inuisus. Itaq;, cum diei ferme dimidium to-
 tam urbem perequitasent, ea conditione
 populus ab armis discessit, ut Cæsar, eiusq;
 legati uectigalibus contenti priuatæ parce-
 rent pecunię: neq; ullum præterea militem,
 q̄ quos ab initio ad arcis obsidionem po-
 fuerant, in urbem adducerent. Sed cū po-
 stero die nonnullos ex Hispanis ducibus
 aduentanteis uidissent, crebrisq; nuncijs
 admonerentur integras cohorteis peditū,

equestreisq; turmas properare ad urbem,
 præmissis aliquot ad Alphonsum Daua-
 lum, & Leuam patritijs, qui resumendorū
 armorum causam in ipsos impingerent,
 magno adeo tumultu totam urbem conci-
 tarunt, ut de linquenda urbe Cæsariani de-
 liberauerint. Cæterum cum magnum po-
 puli numerum ad curiam diripiendam,
 ubi rerum criminalium præfectus cum pe-
 ditum manu diuersabatur, accurrisse co-
 gnouissent, reuocatis animis uias trabibus
 tabulisq;, quo melius fieri poterat, obual-
 lare pergunt: & ab arcis custodia ad popu-
 lum se conuertunt. Quo factum est ut in
 ipsa arce obsessi erumpendi occasionem
 diu tentatā nacti sint. Nam Princeps mul-
 torum pollicitationibus fretus, qui magna
 sese facturos iactauerant, emissa militum
 manu statim munitiones hostium occu-
 pat. Sed ubi qui opem, aut commeatum
 ferat, conspicit neminem, abiecta auxiliij
 spe iam clamorem, & strepitum in urbe
 paulatim sedari audiens suos intra arcem
 recipit. Interea multi pugnae insueri, multi
 etiam ob direptam curiam præda onusti
 abire, & signa pro libito deserere adeo, ut
 quibus tutandę patrie maior cura erat, ani-
 mus deficeret: nec spernendæ a Cæsaria-
 nis oblatæ conditiones uidebantur: qui
 præ

præter Germanos ad obsidionem arcis iã
pridem positos, cæteros milites non mo-
do ex urbe: sed ex agro Mediolanensium
amouere promittebant. Itaq; cum a solis
occasu ad ortum incerto euentu pugnatũ
esset, utrinque ab armis discessum est; ali-
quotq; postea diebus quieta urbs uideba-
tur: licet pleriq; id Cæsarianos potius, q̃a
e re sua esset, eo tempore ab armis cessasse,
quam ex animo promississe existimarent,
præsertim cum multi ex militibus non mo-
do sese in Mediolanenseis male animatos
palam iactarent: sed breui assererent uindi-
ctam sumpturos. Neq; secus erat putan-
dum, cum a Pontifice, a Venetis, ab Helue-
tijs, a Gallia imminente bello necesse Cæ-
sarianis esset nihil intentatum relinquere,
quo tot hostiũ impetum sustinerent. Prin-
cipium igitur a nonnullorum ciuium rele-
gatione factũ est: qui maiorem antea gra-
tiam Cæsarianorum promeruerant, cum
in superiorib; bellis ad arma toties aduer-
sus Gallos sumenda alacris sese exhibuis-
sent. Hos enim Cæsariani ob Sfortiani no-
minis studiũ habebant cæteris suspectio-
res: & tumultus paulo ante in urbe conci-
tati culpam in illos transferebant. Quod
ubi populo renunciatum est, indignatus
occasionem quæri, qua ducibus suis (si fa-

Et denuo opus esse contingeret, priuaretur, ad amouendam eorum suspensionem uades dare promittit. Sed dum nonnulli ex ijs, qui pro uadibus nomina profitebantur, minus probarentur a Cæsarianis, populusque nolle quenquam e ciuibus relegari etiam atque etiam contenderet, & in ciuitate non deessent seditiosi, qui omnia cuperent tumultu misceri, primo de legatis, & Cæsarianorum ducibus palam obloqui, mox arreptis armis (si quempiam militum, maxime ex Hispanica natione, nacti essent) trucidare, spoliatumque necare: & quamuis id primariis, & ijs præcipue, quibus ciuitatis salus erat carior, displiceret, ac centuriones cum aliquot armatis per urbis portas dispositi essent ad propulsandas populi aduersus Cæsarianos iniurias, tamen tantus facinorosus furor inuaserat: totque milites præsertim Hispani, qui propius urbem Ducum suorum iussu se contulerant: in horas nihil tale metuentes adueniebant: ut ipsi Centuriones ad huiusmodi amenuiam cõpescendam non sufficerent. Hanc occasionem nacti Antonius Leua et Alphonsus Daualus tum ut militibus prædæ auidis morem gererent, tum etiam ut parere docerent Mediolanensem populum, denunciarunt protinus sese nulla amplius promissorum fide erga ciuitatem teneri.

neri. Atq; iccirco ea parte, qua stationem suorum posuerant, uallo, & tormentis per noctē munita, collecto militū agmine impuiso alia ex parte egressi primū occiso q̄dam ex infima plebe, q̄ caput honoris causa detegere (ut moris est) corā ipsis aspernabatur: mox trib⁹ alijs, quos in uia obuios habuerant, trucidatis initium pugnae praebuerunt: igne q; ex turri accenso signū cæteris accedendi ad urbem dedere. Cōmouit uniuersos ciueis tam inopinata cædes: quæ ipsis Alphonso Daualo, & Leua non modo praesentibus: uerum etiam iubentibus hostiliter erat ædita: nec quisq; tam pacato animo in ciuitate fuit, qui non uel cū omniū fortunarum, & uitæ periculo, arma capescenda censeret. Sed nullus eo tēpore Cæsarianos timor inuadebat, quippe q̄ supra mille armatos, praeter eos, qui arcē ante obsidebant, paulo ante clam introduxerant: occupauerāt q; pleraq; loca urbis eminentiora, unde a scloppetarijs crebris ictibus Mediolanenses interficiebant. Quare multi e ciuibus abiecta omni uictoriae spe, praemisso tubicine deligunt oratores: q; benigna oratione Cæsarianorum ducū iram lenire studeant. Sed cum in eo duces persistenter ut suspecti emitterent, a populo in contione acclamatum est minime æquū esse,

cum totus exercitus hostiliter ad urbem appropinquaret, ut inde exiret, qui praesidio foret ciuitati. Atque ita redintegrata pugna miserabilis erat tam inclytae urbis casus. Germani enim in propinquas domos ignem iniecerant, ne Mediolanenses e tectis, & speculis suos interficere possent: ipsique e turriculis, & fenestris, quas militibus munierant, passim prosternebant ciueis: nec quisquam in eo proelio uiuus capiebatur: sed ubique uulnera, caedes, incendia apparebant. Redacta in tanto discrimine ciuitate, cum Leua, & Alphonfus Daualus perspicerent (si reliquae Hispanorum peditum cohortes in ipso pugnandi ardore intromitterentur) non solum urbem direptioni obiectum iri: sed eundem caedibus fore finem, qui et militum foret satietati, duces nondum ingressos admonent, ne absque ipsorum iussu ciuitatem introeant: audientesque populum de pugna fessum esse, & non solum eos, quos antea exire iusserant: sed maiorem etiam numerum migrare uelle, ab armis hinc inde cessatum est, cum a solis occasu ad nonam diei horam utrinque armati steterissent, maximoque ciues uidebantur solui periculo, nisi paulopost cognouissent diem illum tot malorum, quae postea secuta sunt, fuisse initium.

Galeacii

GALEACII CAPELLÆ DE

rebus gestis pro restitutione Fran-
cisci II. Mediolanensium Ducis
Liber Sextus.

OSTQVAM
ex ei⁹ diei pugna
innotuit quantū
Veterani milites
inconditæ multi-
tudini præstarent,
mœstitia, & do-
lor, qualis in ca-
pta urbe esse so-

let, in omnium animo et uultu apparebat.
At Cæsariani uoti cōpotes urbem ingressi
obseptas uias recludi, sibiq; a ciuibus non
militarem uictum: sed opipare, ac perquā
elegantè parari imperant: designatisq; p-
totam urbem hospitijs militū arbitrio co-
guntur ciues, præter epulas, etiā uesteis,
& indumenta præbere: quibus sumptib⁹,
& interdum etiā contumelijs, & uerberi-
bus uexati multi quotidie uel relicta supel-
lectile, uxore, & liberis tot impendentium
periculorum metu abibant: neq; bonorū
publicatione, aut ædium ruina, quas mili-
tes a fundamentis in odium fugientiū de-
moliebantur, retineri poterant. Interea

Pontifex, & Veneta Resp. undiq; coactis militibus duces suos in Insubres maturare imperabant, ut iuxta foedus cum Francorum Rege paulo ante initum, Cæsarianum bellum aggredierentur: Franciscoq; Sfortiæ iandudum obseſſo opem ferrent. Quod cum Alphonsus Daualus, Antoniusq; Leua prospicerent, neq; esset dubium quin Veneti Laudem ciuitatem essent tētaturi, ut ibi sedem ad omnia belli exequenda negocia constituerent: propterea treis Hispanorum peditum cohorteis præsidio urbis collocauerant: qui cum Mediolanum a suis direptum iri existimarent, nullo iussu retineri potuerunt, quin statim ad urbem aduolarent relicto in ciuitate Laudæ sub Fabricio Maramaldo Italorum peditum septingentorum præsidio. Ceterum in Duce suo ita permittente in ciueis nullum prætermittabant insolentię genus: adeo ut pleriq; defuga potius abiecta rei familiaris cura cogitarent, q̄ diutius in huiusmodi seruitute uere, nisi Lodouicus Vistarinus patritius, qui cum Cæsarianis militabat, adiecto ad liberandam patriam animo, clam pactis cum Francisco Urbini duce, ac Petro Pisaurio legato Veneto conditionibus, iuuenes aliquot delegisset: quorum operam in tradenda Venetis urbe strenuam sperabat fore. Ita que

que admonito Vrbinate ut quæ secretius fieri posset, noctu cum parte copiarum ad urbem appropinquaret, ipse in aliquot vicinis domibus suis dispositis, assumptisque tantum secum duobus comitibus ad turriculam quandam, ubi sex tantum pedites excubias agebant, perguit animaduersurus in eos, nisi uigilanteis offendisset, subsequensque paulo post his, qui facinus aggredi parabant, tanta celeritate omnes comprehensos necauit, ut strepitus nusquam sit exauditus. Patrata huiusmodi cæde Vistarinus per uallum demissus ad urgendum Venetorum aduentum properat antequam Maramaldus, aut alius quispiam facinus resciret: adeoque fauit fortuna, ut Veneti prius traiecto Abdua fossas, & munitiões urbis transirent, quæ hosteis aduenisse quisque intelligeret. Ceterum re tandem cognita Maramaldus collectis suis omnibus in arcem se recipit: quam deserere turpe existimabat, nisi prius ab Alphonso Daualo, & Leua admoneretur quid sibi in tanto rerum discrimine agendum esset. Sed cum magni momenti Cæsarianis huiusce urbis amissio uideretur, extemplo Hispani omnes Mediolani in armis fuerunt: & ad tria millia pedum ciuitate egressi cum Alphonso Daualo, & Ioanne Urbina tribuno ante horam

diei quintam per arcem urbem ingressi ad iunctis Maramaldi peditibus usque ad forum perueniunt. Iam Franciscus Urbinate Dux cum magna exercitus Veneti parte introierat: uicosque omnes, ac domos plurimas, quæ ad eam portam, qua ipse intrauerat, respiciebant, præsidio munierat ea de causa, ut si maior ingruisset hostium uis, iter sibi liberum ad discessum pateret. Quare haud segniter ab Hispanis, qui urbem recuperare conabantur, dimicatum est: & non semel tentatum, si qua possent Venetos præsidio deicere. Sed cum illi acriter repugnarent, & cominus gladijs, atque hastis, eminus etiã scloppis certaretur, Hispani, qui potius Laudem urbem amittere, quàm Mediolanum in discrimen adducere uolebant, & ad protrahendum ibidem bellum nihil parauerant, reductis secum peditibus Italis, qui cum Vistarino haud consenserant, relicta etiã arce Mediolanum reuertuntur: statimque Germanos mille & quingentos Papiam ire iubent, ne ea quoque ciuitate amissa omnis abeundi uia (si quid durius incideret) præcluderetur. Equites etiam tam grauis, quàm leuis armaturæ Mediolanum reducunt, uel ut tutiores contra hosteis essent, uel ut maiore sumptu Mediolanensibus grauarent: quibus adeo erant
 infen

Infensi, ut nonnunquam ciueis, & matronas, ac etiam pueros domi uinctos asseruerent, tanquam sumptuū obsides: reliquamque familiam mancipiorū loco haberent: uidereq; erat tabernas passim occlusas, Deorum templa nullis ornamentis referta, q̄ cum omni lautiore supellectile, & mercimonijs passim in caueis, & terræ uiscerib⁹ abscondebantur: quanquam id frustra a multis fiebat. Nam & seruos, & ancillas, in quibus maior erat suspicio, milites cogebant ubi ciuium bona absconderentur, manifestare: & ipsi tanquam canes sagaces armorum, quæ ad se iusserant conferri, perquirendorum prætextū habebant, ut omnis domus latebras rimarentur: et si quid piam, quod placeret, aderat (nam quisque fortunarum hospitis sui arbitrium sibi uēdicauerat) protinus auferebatur: ipsiq; Antonius Leua, & Daualus, ac Carolus etiā Borbonius, qui nuper ex Hispania a Cæsare Insubribus præfectus redierat, adeo milites debacchari permittebāt, ut uniuersi ciues suppliciter peterēt relictis facultatibus abire quo uellent, sibi licere, ut saltem a militum iniuria corpora libera essent. At Borbonius meliora illos sperare hortatus deumq; optimum testem inuocans primis tormētorum hostiliū ictibus caput su-

LIBER

um deuouebat, nisi numerato aureorum
 triginta millium tributo, quibus menstru-
 um stipendium militibus dare posset, ex
 templo tam graui onere liberaret urbem.
 Quod mortis genus creditū est illi postea
 Romæ ob periurium contigisse: frustra
 enim intra paucos dies a Mediolanensib⁹
 pecunia exacta est: & nihilominus Hispani
 in uexandis ciuib⁹ adeo perseverarūt,
 ut repertī sint qui tot erumnarum tædio si-
 bimet laqueo mortem consciuerint: quicq̃
 e sublimi nonnunquam præcipites sese de-
 derint. Verum apud plerosq̃ plus quam
 Borbonij pollicita, spes Laudensis uicto-
 riæ poterat. Nam cum ciuitatē illam tam
 segniter a Cæsarianis in hostium potesta-
 tem relictam fuisse audiissent, fieri posse
 non putabant, ut quinq̃ millia Hispanorū
 cum tribus Germanorum peditum milli-
 bus paucoq̃ equitatu, præsertim deficien-
 te stipendio, & nulla annonæ aceruata quā-
 titate tam uastum urbis spaciū diutius tu-
 eri possent aduersus omnis ferme Italiæ ui-
 reis. Atq̃ id prima belli præ se tulerunt ini-
 tia. Nam cum primum Hispani Laude ces-
 serunt, Pontificij, qui ad numerum octo
 millium peditum cum ualido equitatu in
 agrum Placentinum pauloante peruene-
 rant, confecto ratibus ponte Padum transi-
 ere?

ere: & Venetis adiūcti Mediolano appropinquabant: miserant etiam antea Octavianum Sfortiam episcopum Aretinum ad Heluetios: qui Francisci Galliarum regis favore quatuordecim peditum millia conscripserat: & per Rethos, & Bergomates descendens liberum iter ad exercitum Italicum habebat. Sed cum serius, quam tempus exoptulabat, proficisceretur, Sfortiani in arce Mediolanensi obsessi ad id inopiæ redigebantur, ut præter panem, qui ex farina furfuribus admixta conficiebatur, quo pluribus impartiri posset, nihil haberent. Quare delectu inter eos facto circiter ducentos homines tertia noctis uigilia ex arce emittunt: qui per hostium munitiones egressi, qua negligentius excubias fieri antea animaduverterant, per uim arrepta uia Melignanum peruenerunt: ibique reperto Francisco Guicciardino Pontificis legato una cum Veneti exercitus imperatore, ac plerisque alijs ducibus, obsessorum inopiam significant: asseruntque (si diutius auxilium ferri protrahatur) arcis dediticem breui sequuturam: uel (quod peius futurum esset) omnem in hostium potestatem uenturos. Quam obrem Itali duces iussis Sfortianis bono animo esse, magis ut hostium animos tentarent, quam ut sexde

L I B E R

eim peditum millibus nuper collectis sperarent Cæsarianos ueteranos milites Mediolano expellere, ad portam, quæ Romana dicitur, gressum dirigunt. Cumq; Iohannes Medices, qui primam aciem ducebat, tormētis turrim quandam obruere aggredere, ut patefacto per eam aditu facilius esset irrumpēdi uia, ad id loci omne Cæsarianorū robur protinus accurrir: & non tantum ciuitatem tueri: sed etiam egredi audent, & manū cum hoste cōserere. Postquam autem leuibus aliquot prælijs hinc inde usq; ad horam diei nonam pugnatū esset, Itali qui intra paucos dies Heluetios uenturos haud ignorabant, quibus adiuuentis minime dubium erat quin superiores euaderent, reductis machinis, quæ usq; ad hostium munimenta actæ erant, Melignanum regressi sunt non sine magno Cæsarianorum fauore: qui cedente hoste nihil sibi ulterius ab eo timendum existimabant. At Mediolanēseis ingens oppresserat moeror, cum audirent exercitum Italicum, in quibus pristinae libertatis paulo ante effulserat spes, retrocessisse, neq; in hominum animos cadere poterat id hostium metu, sed potius haud sincera erga Ducem Sfortiam uoluntate factum fuisse credebant. Hoc successu elati Cæsariani cum omnes

prius

prius intra urb̄is interiora mœnia hospitia delegissent, aggeres circa suburbia alias cōstructos reficere properant: & quotquot tam e populo, quam e patritijs nacti erant, ligonibus, & batillis in euacuandis fossis cogebant insumere operam adeo, ut huiusce contumeliæ uerecundia aliquot dies nemo ex optimatibus in publicum prodiret. Sed uarijs in locis occlusi aduentantibus Heluetijs meliorem fortunam præstolabantur. Non enim uerisimile uidebatur Franciscum Francorum regem, qui toties omni aduersante Italia res Insubrum solus in discrimen adduxisset: & qui impræsentia Heluetios in Galliam cisalpinam trans mittebat, nunc adiunctis Italicis uiribus impari tam paruo hostium exercitui fore. Quare Sfortiani redintegrata spe, licet uix paucissimorum dierum cibus, & is quidē exiguus, ac pessimus superesset: tamen de deditioe nullum faciebant uerbum haud dubium auxilium expectantes. Sed dum tardius exercitus Italicus Melignano discedens cum iumentis compluribus, & uehiculis commeatu onustis progreditur, & superiorem uiam, qua ad arcem itur, duobus passuum millibus ab urbe capessit uenientis Heluetios sibi adiungat, sine quibus in pugne discrimen iterum nolebat se

conferre, Sfortiani obsessi iam non famē : sed mortem ipsam in faucibus habentes extrema necessitate adducti Iacobum Philippum Saccum ad Carolum Borboniū, & cæteros Cæsarianos duces emittunt : q̄ postquam multa de eorum aduersus Sfortiam odio conquestus fuisset, quod innocentissimum principem, & Cæsarei nominis ac amplitudinis semper studiosissimū æmulorum calumnijs circumuentum tandem obsessum tenerent, tandem pollicetur arcem reddere, si non iniquæ interea conditiones fiant, donec Cæsar re intellecta iusticiæ melius possit consulere : quod quidē haud aspernati sunt Cæsariani : omni enim se prorsus hostium timore liberos existimabant, si arce potirentur : & propterea nihil Sfortiæ non dare promittunt. Illud tantum difficultatis inerat, q̄ Borbonius cū Mediolanensi Cremonensem etiā arcem reddi postulabat : cōtendebatq̄ id & a Duce, qui innocentiae confideret, minime recusari, & ab se maxime expecti debere, ut rebus Cæsareis, aduersus quas omnis Italia cum Gallis, & Heluetijs armaretur, consultum esset : qua de re cum antea Sfortiani dubitassent, Sacco in mandatis dederant, ut si aliter fieri non posset, pro Principis, et suorum salute, ac libertate omnia polliceretur.

retur, Sed dum orator ex uultu, & sermone hostium recuperandæ arcis desiderium agnoscit, cautius agens ad suos rediturus gradum uertit, tanquam de Cremonensi arce nihil pacturus. Itaque flexis Cæsarianorum animis conuentum fuit: ut Sfortiæ cum suis omnibus, ac tota eorum suppellectile abire liceret, Comumque ciuitas, quam Cæsariani præsidio tenebant, eidem promittitur cum non modicis redditibus, donec a Cæsare super imperio Mediolanensi, & criminibus, quæ in Principem impingebant, iudicatum esset: traditusque propterea est Cæsarianis exposcentibus Io. Angelus Ritius uir a secretis ipsius Sfortiæ, ut ab eo omnium actuum, & consiliorum, quæ Mediolani agitata fuisse ferebantur aduersus Cæsarem, ratio intelligeretur. Sed ille eximia fide, & prudentia præditus adeo utranque causam & Ducis, & suam æquam esse ostendit, ut intra paucos dies dimissus non sine adepta ipsius etiã hostis beneuolentiã abierit. Firmatis huiusmodi deditiõnis conditionibus Franciscus Sfortia quamuis Hispanorum promissis non satis fideret, & minime se putaret incolumem, donec in Cæsarianorum potestate esset: tamen dissimulato metu relictis in ciuitate impedimentis, quæ paulo post ipsius discessum magna ex parte

ab Hispanis direpta fuerunt (iumentorum
 em̄ & uehiculorum usus non suppetebat)
 in castra Italica uiam capeffit. Ceterum ma
 gna etiā iniecta est suspicio, cum ipsi hono
 ris gratia Antonius Leua se comitem usq̄
 ad uallum urbis adiunxisset: uerebatur em̄
 ne mala potius quapiam ex causa, q̄ ex of
 ficio id potissimū ab eo factū esset. Quod
 etiam pleriq̄ patritij Mediolanēses, qui ob
 sidionem una tulerant, ueriti arma induti
 gradum faciebant, ut si princeps cōprehen
 deretur, ipsis cum militibus (quibus, ut par
 ceretur, mos induct^o erat) abire liceret. Igit̄
 postq̄ in castra Italica, præter spem, in colu
 mes peruenerunt, Sfortia, qui omnem tot
 malorum culpam non Cæsari, sed eius mi
 nistris attribuebat, statuit omnino uel inui
 tis amicis omnibus, qui multa de Cæsaris
 iniuria aduersus ipsum loquebantur, Co
 mum se transferre: ibiq̄ manere q̄adæmu
 lorum calumniæ innotescerent, nisi Sforcī
 nus, qui cum militum præsidio ad recipiē
 dam ciuitatem præmissus fuerat, renunci
 asset Hispanos, qui intus erant, egredi nol
 le, etiam si Princeps intromitteretur: quo
 niam conuentum fuisset ut Comum red
 deretur, neq̄ pactū ut Hispani inde absce
 derent. Itaq̄ cognito Cæsarianorum ani
 mo Franciscus Sfortia in castra redijt: et cū
 hæc

haftenus contra Cæsarianos nulla in re cõ
 sensisset, tunc Italicum foedus cum cæteris
 principibus iniit: & bellum aduersus illos
 tanq̃ cõmuneis hosteis pro uirili suscepit.
 Per eos dies Sigismundus Malatesta unus
 educibus, qui pro Cæsarianis Laudæ erat
 & postq̃ ciuitas in Venetorum potestatē
 peruenit, cum Alphōso Daualo regressus
 Mediolani militabat, tubicinem cū literis
 ad Vistarinum mittit: quibus illum ad sin-
 gulare certamen prouocabat eo q̃ contra
 iusiurandum, & militare decus ciuitatem
 ipsius fidei creditam hosti tradidisset: polli-
 ceturq̃ armorū iudicio, quæ mentiri haud
 solere pleriq̃ opinantur, in eo perfidiã de-
 monstrare. At Vistarinus neq̃ se cõtra ius-
 iurandum, neq̃ contra militiæ decus fecisse
 dicebat, qui pro libertate patriæ id facinus
 aggressus esset: imo sibi plus, q̃ mediocre
 præmium deberi, q̃ de sequissimorum hosti-
 um manu ciueis suos uindicasset. Itaq̃ sta-
 tuto die cum armis equestribus equo subli-
 mi uectus, gladioq̃ & claua ferrea cinctus
 in certamen descendit: pariterq̃ Sigismun-
 dus magna Hispanorū caterua comitatus
 in castra Italica, ubi pugnae locus electus
 erat, proficiscitur: & paribus armis induc-
 agilitate corporis, qua plurimum fidebat,
 Vistarinū primo circuire, & modo a dex-

tra, modo a sinistra, uulnus si qua posset inferre: neq; tamen, præter equum, quem duobus affecit uulneribus, hostem ledere potuit. Sed ille, qui & corpore proceriore, et uiribus plus poterat, postq; Malatestã tot gyris fatigatum incautius ictum frustra tulisse aspexit, ense aggressus eum in dextra uulnerat adeo, ut præ dolore gladius e manu excideret. Quare acrius iam uulneratũ & sui defendendi impotem insequutus totam duelli aream coëgit non semel retro cedentem circumire, donec occidente iam sole (cum quatuor horas pugnassent) Vistarino palma certaminis adiudicata est non sine manifesto toti⁹ belli omine, q; absq; cruenta militum cede diu perahi deberet. Interea cum iam inclinante æstate, præter unã Laudem Pompeiam, nullũ fuisset receptũ oppidum, & Mediolani oppugnatio uideretur durior (quoniam Cæsariani non modo fortiter intus urbẽ defendebant: sed foris etiam quotidie leuibus prælijs pugnant audacter) dimissis ad obsidionem Heluetijs una cum Pontificis copijs, , omniq; fere equitatu Malatestæ Ballioni Perusino impigro Ducis cum octo millibus peditũ Cremonæ expugnatio destinatur: ubi mille Germani pedites cum quingentis Hispanis, & equitibus ducentis præsidio positi erant.

erant. Verum postq̄ aliquot dies Malate-
sta circumsedisset urbem, & tentato infelici-
ter per arcem, quam Sfortiani tenebant, in-
gressu supra mille homines amisisset, ne
res amplius frustra tentaretur, Franciscum
Vrbinatem Veneti exercitus imperatorē
cum omnibus Venetorum copijs eo ten-
dere oportuit. Is igitur patefacto usq̄ ad
munitiones aditu, quibus Cæsariani urbē
ab arce secluserant, fortiores milites clam
traducebat, qui scutis obtecti una cū sclop-
petarijs uallum ascendebant: atq̄ ita emi-
nus uulnerati pleriq̄ concidebant propu-
gnatores. Tormenta etiā ex arcis turribus
crebra emittebant̄ adeo, ut exijs, qui hosti-
bus obuiā pdirent, pauci redirent incolu-
mes. Tot itaq̄ Cæsariani difficultatib, pres-
si ciuitatē dedere paciscuntur, nisi intra de-
cem dies auxilium a suis feratur. Conuen-
tum etiā est ut Germani trans alpeis in pa-
triam redeant. Hispanis autem nisi post an-
num in Mediolanensi ditione militare ne li-
ceat. Interea Romæ Clemens Pont. ob di-
uturnum in Insubribus bellum difficulta-
te pressus pecuniaria cū Vespasiano Pro-
speri filio totius Columnēsis familiæ nomi-
ne paciscitur de iniurijs ultro citroq̄ remit-
tendis satius utriq̄ parti existimans euen-
tum totius belli expectare, q̄ nouo militū

delectu, & sumptibz domi fatigari: huiusmodiq; foedere dimissis tribus peditū millibus, qui Romę iandudum stipendia meruerant, tutus fuisset, nisi Vgo Hispanus, qui superioribus mensibus a Cæsare frustra missus Romam uenerat pro rebus Italię componendis, nactus occasionem Pontificis opprimendi Pompeiū Cardinalem, & Ascanium Columnēseis impulisset (quā nullam ipsi fidem dedissent) tumultuarns collectis militibus Romam inuadere: fore em̄ ut Clemēs nullo munitus præsidio uel in palatio uiuus cōprehenderetur, uel saltem a bello aduersus Cæsarem discederet: Itaq; delectu armatorum duorum milliū clam facto Romę prius nunciatum est Cardinalem Columnam cum magnis copijs apud diui Ioannis Lateranensis esse, quam quisq; tale quidpiam suspicaretur: & iccirco cum frustra Pontifex præsidium in tempore conaretur parare, hosteis iam appropinquare audiens uia occulta cum plerisque, qui uel in pōtificio palatio habitabāt, uel officij, aut metus causa eo conuenerāt, intra molem Adriani (que nunc arx sancti Angeli dicitur) se recipit: seroq; admonit⁹ non modo carneis, et alia esculenta: sed annonam, et uinū tot hominibus intra paucos dies defuturū, maluit pauxillū de suo iure

lure decedere, q̄ ad deditiōem fame cogi: & propterea missis oratorib. ab Hispano, qui hæc iactabat fecisse non tam ad Pōtificem offendendum, q̄ ut eum in parteis Cæsaris accedere cogeret, condiciones accepit: ut seruatis quatuor mensium cū Cæsare inducijs copias quas in agro Mediolanensi habebat, cis Padum reduceret: atq; datis ob eam causam obsidibus Columnēs eo libentius discessere, q̄ etsi haud ignorarent arcem nō diuturno tempore ad deditiōem ob nimiam obsessorum multitudinem potuisse cogi: tamen haud existimabant Pontificem tam uecordem fuisse, ut eo se recepisset, ubi quatuor dies se continere nequiuisset: & ipsi pauci ac sine pecunia, & com meatu depopulati omnē Pontificiam supellectilem abire incolumes satius ducebant, q̄ expectare donec milites deligerentur: atq; ita turpiter inde cogentur abscedere. Dum hæc fierent, Francisc⁹ Galliarum Rex ex fœdere cum Pontifice, & Venetis inito Vasconum quatuor milia, & quadringētos equites cataphractos, totidemq; uelites duce Michaelē Antonio Salutianorū principe in Italiā destinat: q̄ Italico exercitui adiunctus communibus auspicijs bellum aduersus Cæsarianos gerat: & forte per id tempus iter faciens in

LIBER

ora trāspadana aliquot oppida receperat, cum ei renunciatum est ob pontificis copias, quæ eius iussu discessum parabant, & Veneti exercitus absentiam, cuius magna pars apud Cremonam urbis deditiōnem expectabat, Cæsarianos non modo Mediolani non obsideri: sed populari omnē undiq; agrum: & magnos commeatus indies in urbem cōportare. Quare spreta transpadanæ regionis cura traiectis copijs Hispanos cohercere ab agrorum, & uillarum incursionibus pergit: uerum hæc sero prouidebantur, Nam seu q̄ antea exercitus Italicus parum curauerat castella urbi propinqua redigere in potestatem, & impositis p̄sidijs prohibere ne quicq; in urbem comportaretur: seu quod ea est soli ubertas, atque urbis amplitudo, ut non nisi longo tēpore res ad exitum deduci possit, Hispani per æstatem omnia ad tolerandam diu obsidionem (si ita opus fuisset) congesserant: & ciuium sumptu prope incredibili indies lautius epulabantur. Illud etiam Cæsarianis addebat animos, ut non modo pares Italis, sed etiam superiores euaderēt, q̄ Georgius Frondespergus, qui duob. superioribus bellis in Italia pro Cæsare cū magna laude militauerat, a Gaspare filio, qui Mediolani Germanis imperabat, et ab Alphōso Da

fo Daualo, Antonioq; Leua magnis pol-
 litationibus accitus p̄prijs pecunijs qua-
 tuordecim peditum millia delegerat, pen-
 soq; in singulos homines ultra ducum, &
 centurionum stipendia aureo nummo, p̄
 Tridentinos saltus iter in Italiam tenta-
 bat arripere: quo nuncio consternati Italo-
 rum animi, ne obsidionem penitus inter-
 mittere cogerentur, cœnobium ab urbe
 duobus passuum millibus munire prope-
 rant: ubi tria peditum millia cum quingen-
 tis equitibus tuto hyemare possent, Mogū-
 tiam etiam firmari iubent præsidio, ut plu-
 ribus a locis uiatores deterrere possent, q̄-
 minus ad urbem commeatus cōportaret.
 Verum hoc rerum apparatu, cum innotu-
 isset Germanos Frondespergo duce cum
 tormentis, & ualida equitum manu a Fer-
 dinando Pannoniæ Rege tradita alpeis fru-
 stra repugnante Venetorum præsidio trā-
 sisse, abiecta huiusce muniminis cura Me-
 diolanensem obsidionē penitus intermit-
 tunt: ipsiq; Urbinas et Ioannes Medices cū
 equitibus, & expeditiore peditatu profici-
 scunt aduersus Germanos: qui iam Pische-
 riam iuxta lacum Benacum applicuerant,
 ac pleraq; Venetorū oppida, & loca immu-
 nita partim annona & cibarijs, partim pe-
 cunia mulstabant. Quocirca Veneti, ut su-

LIBER

orum animos cōfirmarent, prohiberentq̃
 (si qua possent) ne hostibus ulla re auxiliū
 ferretur, quotidie in armis erant: Germa-
 nosq̃ iter facienteis infestabant adeo, ut le-
 uibus prēlijs eorum multū quotidie deside-
 rantur. Verum ubi Germani in Mantu-
 anos iter direxerūt, Urbinas, & Medices,
 ut proficiscenteis quiescere haud sinerent,
 cum ualida equitum, & peditum manu a-
 latere, & a tergo hosteis adoriuntur. Ipseq̃
 Medices, ut pote audacior, & leuibus ma-
 gis assuetus p̃lijs antegressus scloppo crus
 grauius faucibus pugna statim coactus est
 excedere: & Mantuam delatus non sine
 magna totius Italię iactura intra decimum
 diem uitam finiuit. Interea Mediolani solu-
 ta penitus obsidione Hispani stipēdia mul-
 torum mensiū efflagitare: palāq̃ minari,
 nisi quamprimum pendantur, sese omnia
 turbaturos: & ut res militū animos cōpro-
 baret, tabernas, & domos diripere: ciueis,
 quos obuiam habuissent, spoliare, & capti-
 uos facere cōeperunt: adeo ut ad huiusmo-
 di tumultum accurrentes ipsi Borbonius,
 Alphonsus, & Leua p̃misso quinq̃ mensi-
 um stipendio seditionem uix sedare potu-
 erint: utq̃ pollicita seruādi facultas suppe-
 teret, non modo per noctem plerosq̃ e ci-
 uibus, & mercatoribus, quos ditiores exi-
 stimabant,

stimabant, cōprehenderunt, & carceri inclusos quammaximam pecuniæ potuerūt summam exsoluere coēgerunt: sed argentum etiam, & aurū ex ipsis Deorum templis abstulere. Itaq; numerata in singulas cohorteis stipendiorū parte Papiam modo hos, modo illos (quamuis id esset difficillimū: atq; haud scio an quicq; toto hoc in bello difficilius fuerit) trans mittebant. Eo em̄ animo Cæsariani omnes, & præcipue Hispani Mediolanū uenerant, ut nunquam nisi pecunia, & præda onusti inde abscederent. Verū ubi id omnino impossibile fore cognouerūt, præsertim tanto militum sumptu plerisq; ad egestatem redactis fortunas ciuium ex urbe discedentiū multi inuaserant: multiq; ut ciues enicerentur, coloni tantum, & fœminæ retinerentur propriæ utilitatis causa suadebāt. Sed ob Germanorum Frondespergo duce aduentū, qui apud Casalemai^o ope Mantuani Principis traiecto Pado Fidentiolum agrī Placentini oppidum sese contulerant, sententia immutata est, cū Mediolanensis ditio, præsertim diuturno bello uastata amissa etiam Cremona, & Laude Pompeia tantō militum numero haud sufficere uideret. Quāobrem alias sedeis quærere, alibiq; tantam exonerari procellam decretum est. Adie

Aus est igitur animus ad Pontificis urbeis: in
 quem, tanquam pristinae amicitiae desertorem,
 male animati erant. Placentiaque primum
 eorum sensisset impetum, nisi Salutiano &
 Venetis persuasum fuisset e re Italiae fore
 Clementem, quod & secum foedere iunctus,
 & Pontifex esset, ab iniuria tutari, praesertim
 quoniam polliceretur post transactos qua-
 tuor mensibus bellum instaurare. Atque ita trans-
 misso in urbem ualido praesidio, moenibusque
 uallo, & fossa communitis Borbonio, qui
 cum Hispano peditatu, & equitibus, addu-
 ctis machinis eo uenerat, tanquam equo fero-
 citer exultanti frenum iniectum est: adeo ut
 uim experiri noluerit, Italicum scilicet ex-
 ercitus ueritus, qui non longius, quam sex pas-
 suum millibus castrametatus, licet pugna
 abstinere decreuisset: tamen quotidie Cae-
 sarianos leuibus infestabat praелиis, equita-
 tuque comitum hostium prohibebat: quod
 effectum est: ut Caesarianis summa pe-
 cuniae inopia laborantibus, cum
 per uillas, & oppida ad paran-
 dum uictum uagari non lice-
 ret, nouo consilio foeli-
 ciores fortunam quaerere
 satius ui-
 sum sit.

Galeacii

GALEACII CAPELLÆ DE

rebus gestis pro restitutione Fran-
cisci II. Mediolanensium Ducis
Liber Septimus.

AM NIHIL
Cæsariani in op-
pugnanda Placē-
tia proficere spe-
rabant: & neces-
se erat exercitū,
cui stipendiū nō
suppetebat, spe
prædæ contine-
re.

Quare ex omnium ducum sententiā
Borbonius aduersus Florentinos, & Pon-
tificem cum tanto exercitu statuit iter diri-
gere. Antonium autem Leuam cum qua-
tuor Germanorum, totidemq; Hispanorū
cohortibus Mediolanum remittit: ubi tria
millia Germanorum peditum uictum sibi
a Mediolanensibus parari imperauerant:
& iam decretum erat ut in quatuor urbis
classibus alerentur iuxta ciuium censum:
uel in singulos sexta pars aurei nummi in-
dies numeraretur: utq; onus facilius tole-
rari posset, uiciniarum præfecti non solū
diuites: sed etiam eos, qui labore quōtidia-
no uitā agebant, p uirili coēgerant ad sum-

m ij

ptum faciendū. Ceterū adeo multi ex urbe abierāt, ut iuxta censum mille aureorū unī cuiq; esset alendus unus militum: neq; tamen reliquæ duæ classes immunes erant: Sed Italis peditibus ad numerum circiter duorū millium sub Lodouico Barbiano militantibus, & ijs, qui cum Antonio Leua regressi erant, stipendium pendere cogebantur. Igitur senatus consulto cautum erat ut omnes, qui triennio proximo urbe abscesserant, quamprimum reuerterētur: & militum onera tam impresens, q̄ in futurum sustinerent. Senatus autem, qui a Leua immunitatem hospitiorum impetrauerat, litibus, quæ propterea oriebantur, semper intentus nihil magis curabat, q̄ nullā militibus excitandi tumultus occasionem relinquere: & iccirco præconis uoce fugientes sub capitū pœna euocabantur, eorū que bona nulla absentiae excusatione donabantur militibus. Dum hæc Mediolanī agerentur, iam Franciscus Sfortia e Cremonæ, & Laudæ uectigalibus, ac tributis ad tria millia peditum in armis habebat: et non modo duas ciuitateis, oramq; transabduanam militum suorum muniuerat præsidio: sed in agrum quoq; Mediolanensem illos progredi iubebat. Forteq; eo tempore euenerat, ut Sfortiani repentino impetu

Mogun

Moguntiam occuparent. Quamobrem, si impune id ferret, dedecori sibi fore Antonius Leua existimans cum septem armatorum millibus ad oppidum properat. At Sfortiani, qui omnia imparata, nullamq; auxiliij spem habebant, propterea q; exercitus Italicus paucis Venetorum exceptis, qui trans Abduā statua habebant, Borbonium Italiae inferiora loca petentem sequebatur, oppidum diripiendum Cæsarianis relinquunt. Eiectis Moguntia Sfortianis una tantū melioris fortunę supererat spes: quod Borbonium, qui ne oppidum quidem, quo se reciperet, habebat, sine pecunia, sine commeatu cum exercitu tam magno aliquo in præceps iturum existimabant: neq; in animum cadere poterat unius Alphonſi Estensis opibus, qui tum solus contra pristinum institutum ob odium in Clementem Pont. Cæsarianorum partib. fauebat, tantam gentiū colluuiem diu posse sustentari. Cæterum plerosq; fefellit opinio. Nam postq; in Florentinorum ditio- nem peruenere, atq; occupandæ urbis, cuius opibus tot milites ditari sperauerant, facultas nō dabatur, spretis inducijs a Carolo Lanoio cū Pontifice nuper pactis Borbonius maximis itineribus Romam contēdit: ubi Pōtifex dimissis magna ex parte

militib⁹ sub Lanoj fide se tutum existima-
 bat. Itaq³ aditu per uim occupato, cū ipse
 Borbonius murum ascendens scloppo
 ictus statim mortuus concidisset, Cæsaria-
 ni milites non modo hostiliter urbem diri-
 puerunt: sed ipsum etiam Pontificem, qui
 in Adriani molem confugerat, ad deditio-
 nem coactum captiuum tenuerunt. Neq³
 dies ille, quo alma urbs prædæ fuit, quo
 ipse diuorū reliquiæ altaribus erutæ sunt,
 quo tot uirgines intra castos parietes oc-
 clusæ libidinem coactæ fuerunt militum
 explere, quo non modo in homines: sed
 ipsa etiam in marmora, & antiquas Roma-
 norum statuas sæuiri est, finem dedit malo-
 rum. Nam milites distributis in tota urbe
 per domos pauloante direptas hospitij,
 Cardinaleis, Antistites, principum orato-
 res, ciueisq³, & mercatores, ac omnem po-
 pulum Romanum, quibus pauloante in-
 numerabili pecunia redemptis nihil om-
 nino supererat, ad alendum tantum exer-
 citum coëgere: ipsiq³ per ludibrium sacer-
 dotalibus uestibus induti urbem perequi-
 tabant: &, tanq³ ibi eorum perpetuum fo-
 ret domicilium, quæcunq³ ad uoluptatem,
 & delitias quærebant: neq³ exercitum Ita-
 licum, qui uicinorum populorū in se studi-
 um, & fidem continebat, neq³ Francorum
 Regem

Regem timentes: qui alium exercitum parabat duce Lautrecho ad comprimendas in Italia Cæsarianorum uireis, & præsertim ad restituendam Pontifici libertatem: cui expeditioni sumptuū portionem rex Anglicus impartiebatur: & male animatus in Cæsarem cū ob alias causas, tum ob non restitutam iandudum mutuo creditam pecuniam, nihil magis cupere uidebatur, quàm eius potentiam cōpescere. Sed anteq̃ Gallus alpeis transiret, Veneti auctis cōpjis, adiunctisque tribus Sfortianorū peditum millibus aduersus Cæsarianos, qui Mediolani æstiuæ agebant, proficiscuntur. At Leuane, cum præcipuum Italici exercitus abesse robur collectos paulo ante milites, eosdemq̃ paucos formidare uideretur, cum Germanis peditib. Hispanisque ferme octingentis, totidemq̃ Italis, ac nō magna equitum manu urbe egressus occurrit hostib. statimq̃ illos cōēgitiam castra intra Melignanum collocanteis potius retrocedere, quàm committere ut oppidi immuniti causa pugne locus esse posset. Per id tempus Io. Iacobus Medices, quem supra arcis Mussi præfectum esse retulimus, aucto nomine, & uiribus ob Clauenæ strenuum facinus non modo a Francisco Sfortia, & Venetis maiora stipendia merebatur: sed ipsi etiam

Francorum regi dignus uisus est, quem cū
 magna peditum manu in Ducatum Medi
 olanensem præmitteret. Et propterea, dū
 Heluetios Gallico stipendio apud Lariū
 lacum expectat, cum paucis armatis arcē
 inter Leucum, & Comum Mongutiū di
 ctam per dolum occupat: quam Alexan
 der Bentiuolus nihil huiusmodi metuens
 inhabitabat tanq̄ domū propriam. Quā
 obrem Antonius Leua statim recuperan
 dæ arcis Lodouicum Barbianum præficit:
 qui tentata infeliciter oppugnatione, ac
 cæsis ferme e suis centū, re infecta Mogun
 tiam abiit. Liberato itaq; suorum præsidio
 Medices collectis circiter peditum tribus
 millibus in agrū Mediolanensem descen
 dit. At Leua, qui Melignani castrametaba
 tur, siue q̄ milites cōmeatum omnem eme
 re cogerentur, & alieno sumptu uiuere af
 sueti stipendium, quod a Mediolanensib⁹
 pendebatur, donec extra urbem permane
 rent, in summa annonæ penuria non suffi
 ciebat, siue quod urbi tam propinquo du
 obus a lateribus hoste metueret, sublatis ta
 bernaculis in urbē rediit. Certiorq; factus
 Medicem cœpisse locū castris immunitū
 (Caratum uocant) quatuordecim passuū
 millibus ab urbe, ipse prima uigilia cū om
 nibus copijs egressus sub solis ortum ho
 steis

steis nihil tale opinanteis adoritur. Quare
territi noui milites domibus, in quibus di-
uersabantur, exeuntes in planitie propin-
qua sæpibus circumdata aciem instruunt:
uelites cum scloppetarijs ad leue præliũ nõ
omneis hostiũ copias uenisse rati: sed opi-
nionẽ frustrati, cum loco decliui, & clauso
tanq̃ carcere septi essent, absq̃ sui defendẽ
di facultate pleriq̃ aut cæsi sunt, aut capti
in hostium uenerunt potestatem: nonnulli
tamen, cum Io. Iacobum ducem arrepto
equo fugam quæsisse intelligerent, diuersa
in loca, quo timor, & occasio suadebant,
abiere. Adepta huiusmodi uictoria Anto-
nius Leua cum suis incredibili gaudio Me-
diolanum regressus est: ubi tantummodo
armatos ducentos reliquerat minime Ve-
netos timens, qui decem tantum passuum
millibus aberant. Cum ijs itaq̃, qui belli fi-
nem cupiebant, parum spei in Venetis su-
peresset, reliquum erat auxiliũ a Gallis p̃-
stolari: qui superatis alpibus duce Lautre-
cho Hastam applicuerãt: expectataq̃ Hel-
uetiorum legione in unum cogebant copi-
as: & forte per id tempus Ludouicus Lo-
dronij comes cum ualida Germanorũ ma-
nu Boschi (oppidum est in agro Alexan-
drino) pecuniam ad sumptus militum, qui
Alexandriæ erant, perferendos exigebat:

cum Lautrechus iussis equitibus cum parte Heluetiorum ad oppidum properare, Germanis uiam ad suos Alexandriam redeundi præclusit: subsequutoque postmodum toto exercitu, et admotis machinis aliquot in locis pergit quassare mœnia. Sed intus oppugnantium multitudo plureis dies Gallum detinuit: tandem expugnato oppido, hostiliterque direptis, & incensis domibus oppidani, qui fugam non arripuerant, coacti sunt pecunia libertatem redimere. Germani autem, qui primo impetu mortem euaferant, Gallicum stipendium sequuti Lautrecho adherere. Dum hæc agerentur, Andreas Doria Genuensis, Gallicæ classis præfectus solutis e Massiliensi portu decem & septem triremibus oram Lygusticam infestabat: & usque ad Genuæ portum progrediens non modo Genuensium impediēbat mercimonla: sed etiam nonnullas nauis onerarias, quæ maximam uim frumenti deuehebant, intercipere conatus intra portum Delphini obsederat ita, ut inde exire non auderēt: eodemque tempore Cæsar Fulgus, qui ob aduersam factionem Adurnis Genuæ imperantibus exul Venetis militabat, & pauloante cum auxiliariis Venetorum copijs ad Lautrechum uenerat, Galli iussu terrestri itinere aduersus Genuensē

enseis

enseis proficiscitur. Atq; ut ciuitas, quam summa uict⁹ penuria laborare haud ignorabat, celerius ad deditiōem cogeretur, qua sibi iter erat, pecora, atq; armenta abigere: oppida, & uillas, quæ ob locorum asperitatem paucae sunt, depopulari: neq; ullum edulij genus intra urbem importari sinere. Quibus rebus permoti Genuenses, cum omnem ciuitatis tuendæ spem in illis nauibus positam esse perspicerent, eductis armatis sex triremibus auxilium ferre, si qua possent, tentare: adeoq; Genuensibus fauit fortuna, ut subito uentorum turbine compulsus hostis Saonam se recipere coactus sit: Philippinusq; Doria Andreæ ex fratre nepos in Genuensium manus incidit. Atq; hoc secūdo rerum successu Genuenses non solum aduersus Fulgosum intus sese tuentur: sed etiam exire urbe audent, & hostem pugna laceffere: quem in fugam uersum cū incautius sequentes prætergressi essent, ipse ad urbem alio itinere ire perrexit: & Gabrielem Martinengum militum Genuensium ducem frustra suos reuocantem comprehendit. Itaq; Genuenses cum suos exclusos uiderent, & iandudum laborarentre frumētaria, Fulgosum, & milites Venetos, qui cum eo erant, intro admiserunt, Sed Lautrechus paulo

post sequutus præfectū Regio nomine eū
 præsidio urbi imposuit: & recepta paucos
 post dies per deditiōē arce, in quā Adur-
 nus cum Cæsarianis se receperat, & ciuita-
 tem, & omnem oram Lygusticam ditione
 tenuit. Interea exercitus direpto Boscho
 Germanos Alexandrię inclusos infestare,
 & ne commeatus amplius introferretur,
 prohibere, donec Lautrecho reuerso mœ-
 nia circumfœderi, & oppositis machinis p-
 strari cœpta sunt: & primo quidem aggres-
 su maxime declinauerunt Cæsarianorum
 animi ob militū amissionem, qui Boschum
 profecti inde redire non potuerant. Verū
 cum paulopost Albericus Barbianus cū
 armatis quingentis per colleis Alexandrię
 proximos in urbē intrasset, difficilior op-
 pugnatio reddebatur. Nam strata machi-
 nis murorum parte uallum magna celeri-
 tate intus reficiebatur: & sine ingēti cæde
 Galli ingressum per uim tentare non pote-
 rant, præsertim anteq̃ Veneti tormenta nō
 pauca cum puluere sulphureo misissent: q̃
 bus postea diuersis in locis mœnia adeo
 quassabantur, ut Baptista Lodronius diuti-
 us urbem tueri posse diffusus deditiōem
 facere coactus sit his conditionibus, ut sibi
 cum Germanis, atq̃ impedimentis omni-
 bus in patriam, Barbiano autem in Tauri-
 nos

nos abire liceret : modo per semestre contra Galliarum Regem , atq; eius socios arma non inferret. Recepta itaq; urbe quingentos ferme e suis Lautrechus delegerat, quos Alexandriae praesidio imponeret, nisi Franciscus Gauatius Sfortiae legatus implorata Anglici, & Veneti oratoris fide conuestus fuisset iam in ipso belli initio foedus non seruari : & propterea Lautrechus, cum se id ob Genuensium uicinitatem, & commodum militum, qui adhuc e Gallia uenturi essent ad restituendam Italiae libertatem tentasse diceret, quando ipsis aliter uideretur, ut Sfortianum urbi imponeretur praesidium permisit. Per hos dies Antonius Leua, qui debellatis Medicis copijs Mediolanum se contulerat, exercitumq; continebat in suburbijis, neq; ciueis alia re, praeterquam stipendio militum grauabat, queri pecuniam serius a ciuitate subministrari : neq; ad tantos sumptus sufficere. Quocirca Mediolanenses, qui haec ad maius imponendum onus tendere non ignorabant, polliceri supra uireis sese facturos, quo stipendium militibus non deficeret, modo extra priuatas domos continerentur, & parceretur urbi tandiu superiore anno ab Hispano exercitu uexatae. Sed nihil proficiebant querelae ciuium : mosq; gerebatur militib.

ut epularum, & lucri causa aduersus tam
 ualidas hostium uireis urbem & sese tueri
 uellent. Introducto itaq; exercitu distribu
 ti iuxta ciuium censum milites fuerunt: q
 & si numero non multi admodum erant:
 tamen, quia in una quaq; cohorte plerisq;
 duplex, aut triplex stipendium pendebat,
 multo plureis pecuniæ distributiones ad
 sumptus quotidie conferre oportebat: &
 multis, qui urbem deseruerant, multis etiã
 egestate compulsis portiones suas non cõ
 ferentibus, reliqui ad illorum sumptus co
 gebantur. Cum autem Antonius Leua,
 alioqui in rebus etiam duris intrepidus, iã
 capta Genua, & Alexãdria, ac tanta ui ho
 stium adueniente, tam modico exercitu,
 præsertim sine pecunia, sine cuiuscq; auxiliij
 spe, adeo magnã urbẽ tutari posse diffide
 ret, dicitur animo agitalse Papiam se reci
 pere. Cæterum quia certior factus est eam
 urbem commearu carere, sententiam ea
 fiducia mutasse, q; uiro in re militari ma
 gni nominis, etiam si hosti cedere oportere
 ret, nunq; honestæ conditiones defuturæ
 essent. Atq; ita misso Papiã Lodouico Bar
 biano, cum ipse antea quamplurimis edi
 ctis ciueis urbe abscedere phibuisset, tunc,
 modo iuxta censum pecuniam duorum
 mensium numerarent, uolenteis abire per
 misit:

misit: diplomataq; obsignabat abeuntib⁹,
ut apud hosteis etiam morari liceret. Id au-
tem plerisq; euitandorum tot imminentiū
periculorum causa haud displicebat: & ni-
si rei pecuniariæ obstitisset inopia, pauci
oblata huiusmodi opportunitate in urbe
remansissent. Dum hæc Mediolani agun-
tur, Galli pactis inducijs cum Ioanne Cer-
uilione Hispano, qui Casellas oppidum in
transpadanis munitissimū tenebat, ne abe-
unte iam æstate nimiam in oppugnatione
moram traherent, in agrum Mediolanen-
sem proficiscuntur: & cum haud longius,
q̄ octo passuum millia ab urbe castra locas-
sent, ex eo loco præter omnium spem Pa-
piam ire perrexerunt: incertum siue id fa-
ctum sit, quia Francisci Sfortiæ restituo-
nem egre ferrēt, siue quia occasionē Papiæ
expugnandæ prætermittere noluerint: Re-
missis em̄ a Barbiano Mediolanum paulo
ante militibus circiter quadringentis, quo
Lautrechus traiecto Ticino profecturus
uidebatur, Papia erat expugnata haud dif-
ficilis, Sfortianis præsertim, & Venetis ad-
iūctis: qui tantam adduxerant tormento-
rum, & pulueris sulphurei copiam, ut qua-
tuor diebus, quibus acriter urbs oppu-
gnata est, magna murorū pars solo æqua-
ta sit: neq; ullo modo qui intus erant, ad

uallum obducendum sufficerent. Quam obrē Papienses supplices Barbianū obsecrant, si sibi, si militibus nollet parcere, parceret tot matronis, & uirginibus, quas irrumpente hoste iam rapi, iam per uim stuprari uidere uidebantur. Sed cum nihil eo tempore profecissent preces, tandem sero Barbianus admonitus militibus, & ciuib; qui una propugnationi aderāt, iam nimio labore fessis, tubicinē ad Lautrechū p̄ dēdenda urbe mittit. Sed, dum Gallus ipse, qui profectus erat in Venetorum castra, p̄quiritur, milites acie iam structa maximo impetu, qua murorum ruinæ aditum dabant, urbem ingrediuntur. Quod ubi conspexit Barbianus, reclusa porta confestim in hostium castra ultro pergīt: deductusq; ad Lautrechum captiuus Genuā mittit. Interea Galli ob acceptam superioribus annis apud Papiam cladem urbi infensi post cædem primo ingressu editam, ac direptas non solū priuatas domos: sed monachorum etiam cœnobīa, & diuorū templa, nullum captiuis ciuib; efficiēdis modum facere: sed plerosq; ter, & quater ad sese redimendum pecunia cogere: postremo Vascones, qui præter cæteros erant immanissimi, ignem in ciuium domos inferre, & totam urbē miscere incēdio, nisi ipse

Lautrē

Lautrechus tandem post octauum diem militum furorē in immeritam urbem ulterius debacchari prohibuisset. Recepta in hunc modū Papiā Lautrechus quam primum cum Innocentio Cardinale legato Bononiensi, qui ad ipsum pauloante pro liberando Pontifice uenerat, agere cœpit de profectioe aduersus Cæsarianos: qui Romam occupabāt. Quod cum diu secreto contineri nō potuisset, Franciscus Sfortia magno optimatum cœtu, qui ad se Mediolano confluxerant, comitatus ad Lautrechum anteq̃ Papiā discederet, uenit, tū ut suam in Regem demonstraret obseruantiam, & studium: tum etiam ut ipsi Lautrecho qui huiusmodi honores ambire uidebatur, persuaderet satius esse Insubrum prius expeditionem perficere, q̃ relictis propinquis hostibus longinquos sectari: & haud quidem minus uere, q̃ ex animo, quare sua esset, admonebat: idēq̃ sentire Lautrechus profitebatur. Sed duorum, Galliarum scilicet atq̃ Angliæ regum quorum communi sumptu continebatur exercit⁹, præcepta obstare: qui se in Italiam potissimum miserint pro recuperāda Pontificis libertate: quo perfecto haud difficile fore Antonium Leuam Mediolano expellere. Interea ipsum Sfortiam cū Venetis posse

urbem obsidere: & breui compellere ad deditiōem, si præsidijs impositis oppida & castella muniātur: arceanturq; per equitatum uiatores, qui commeatum ad urbē comportare consueuerunt. Atq; ubi hæc parum sufficiant, se in Insubres Deo Opt. fauente, pro cuius ecclesia militet, uictorē paulopost rediturum: & si quid radicū hostilium adhuc supererit, extirpaturum. Cæterum quanq; hæc Sfortia in bonam partem acciperet: tamen non eum latebat, q; multi pro certo afferebant Regem iccirco nolle impræsentiā ipsum in Ducatum suum remitti, q; uereretur, cum primum ipse Sfortia esset restitutus, eum in parteis Cæsaris transiturū: uel potius quia in ipsius arbitrio haud fuisset restituto Principe Mediolanum reddere, si pro filiorum recuperatione sibi pacisci conugisset de tradendo Cæsari Mediolanensi Ducatu. Habito huiusmodi colloquio Sfortia postero die Laudem Pompeiā reuertitur. At Lautrechus paucos dies Papiæ moratus, dimissis Heluetijs, qui Romanam expeditionem sequi noluerunt, cum Germanis, qui Gallia frequentes Regis iussu ad se ueniebāt, Placentiā concessit. Ibiq; per oratores Alphōsum Estensem Ferrariensiu ducem, ac Federicum Principem Mantuanorum q; tutiores

ores

ores essent partes Regis, foedere iungit. In
 terea Antonius Leua, cum Galli discessis-
 sent, parum Sfortianos, & Venetos timēs
 qui ad gerendum bellum cis Padum soli
 remanserant, cum quatuor armatorū milli-
 bus, & magna tormentorum ui Abbiatū
 circumsedit: & multis ictibus mœnia quat-
 ens Sfortianos, qui oppidum præsidio te-
 nebant, unius diei spatio coëgit ad deditio-
 nem: & iam naueis ad trañciendum Tici-
 num parabat idem aduersus Vigleuenū,
 Mortariumq; ac reliqua Laumellensium,
 & Nouariensiu oppida facturis, nisi Lau-
 trechus Petrum Nauariensem peditatus
 Regij præfectum cum ualida Vasconum
 manu remisisset: atq; ita paucis dieb⁹ rece-
 ptum Abbiatum Sfortiani maiore militū
 præsidio, & conuecto undiq; com meatu
 muniuerunt. Quo effectū est, ut quamuis
 Vascones Placentiam ad Lautrechum re-
 dierint: tamen Leua spe potiundi Laumel-
 lensis agrī frustratus Mediolani plureis di-
 es se cōtinuerit. Sed postq; relictis Insubri-
 bus Lautrechus in Flaminiam peruenit,
 Italos, & Hispanos Milites emisit, ut uict⁹
 penuriam, quæ diuturno bello omnia Me-
 diolanensis imperij loca inuaserat, aliqua
 ex parte leuaret: aditumq; qua posset, pa-
 refaceret ijs, qui lucri causa annonam, &

cæterum commeatum in urbem compor-
 tabant: simulq; ut regionem, & oppida, q̄
 minore conatu expugnari poterant, reci-
 peret: hostisq; sentiret sibi animos, & uireis
 haud deficere. Redacto itaq; in potestatem
 toto superiore Mediolanensi agro (quem
 Seprium incolæ uocant) Philippus Torni-
 ellus, qui Italis erat præfectus, collectis na-
 uibus cum mille ferme, & ducentis pediti-
 bus Ticinum transgreditur: atq; urbē No-
 uariam per arcem, quam Galli expugna-
 re noluerant, ingressus Sfortianos ad nu-
 merum quadringentorum inde abire coë-
 git: pars itaq; Aronam ad Federicum Bor-
 romeum, reliqui cum Accursino Lauden-
 si profecti sunt Mortarium: atq; ibi sese tan-
 quam frontē pro defensione Laumellen-
 sis, & Papiensis agri aduersus Torniellū,
 & Cæsarianos opposuerunt, donec tran-
 misso ualidiore præsidio Torniello facul-
 tas adempta est ulterius euagandī: sed tan-
 tummodo leuibus prælijs quotidie inuicē
 certantes totam hyemē consumpserunt:
 neq; facinus ullum memorabilius edebat,
 q̄ q; oppida, & loca omnia immunita pas-
 sim diripiebantur: & non modo deprehē-
 si uiatores (adeo res in formam latrocinij
 uenerat) sed etiā intra proprias domos op-
 pidani captiui fiebant: neq; hæc tantū ede-
 bantur

bantur a latronibus, quorum numerus tū ob hominum egestatem, tum ob intermissas pleraſq; bellorum diuturnitate mercenarias artes, haud erat exiguus: sed ipsi etiam milites nullum prætermittebant latrocinij genus: & si quem nacti erant, ex quo aliquid corradī posset, inauditis prius cruciatibus laceratum cogebant aurum excutere. Per id tempus Io. Iacobus Medices, q̄ communi Italorum principum stipendio militabat, ne omnino nihil ageret, Leucū, tanq̄ oppidum sibi opportunissimum, in extremo lacus Larij cum sexcentis peditibus circūſedit: neq; poterant Hispani Como auxiliū obsessis mittere ob multitudinem nauium, quas ipse Medices iam pridem Comensibus eripuerat. Quare Antonius Leua, ne per ignauiam oppidū amitteretur, decreuit, quando classe nō posset, terra auxiliū ferre. Eductis igitur Mediolano omnibus copijs ipse cum Germanis ad quintumdecimum ab urbe lapidem castra locat. Hispanos aut, atq; Italos pedites, quorum numerum receptis Nouariensibus per hyemem auxerat, expugnata Olginati arce in ripa Abduæ posita, quā Medices antea occupauerat, trans Abduam ire iubet, ut terrestri itinere Leucum ingredi possent. Philippoq; Torniello auxiliū p

n in

LIBER

uim obsessis ferēdi cura demandat. Nam Medices antea explorato Cæsarianorum aduentu, & cum Venetis, & cum Sfortia egerat uti ad se auxiliares armatorum copiæ mitterentur: & acceptis a Venetis aliquot tormentis bellicis omnibus aditus, qui ob locorum & montium asperitatem difficiles erant, uallo, fossisq; obstipauerat: uim que hostium huiusmodi auxilio haud magno conatu repellere sperabat: & ne tanta spe frustraretur, ipse, quo periculū maius imminebat, adesse: suos ad strenue pugnandum hortari, ut præteritam ignominiam præsentis uirtute refarciant: arma, ac instrumenta ad instaurandos aggeres aduersus uenturos hosteis parare: operarios militibus iubere adsistere: Venetos præterea in locis asperioribus præsidio ponere: ut quanto locorum natura tutiores essent, tanto longius abessent a periculo: uerum id frustra prouisum est. Nam Cæsariani occupato ex aduerso latere monte, qui Leuco imminet, tentato infeliciter pluribus in locis aditu, tandem qua Venetorum cohortes præsidio positæ erant irrumpunt. Quod sentiens Medices suspicatus quamprimum id, quod antea uarijs rumoribus ad se delatū fuerat, Sfortiam egre laturus si Leuco ipsum potiri contigisset, tormenta protinus, quæ

a Ve

a Veneris acceperat, nauibus imposita abducit: ipse quoque cum suis nauibus ascendens quas in ripa ad omnem casum paratas habebat, Torniello, & Cæsarianis facultatē reliquit oppidi muniendi: statimque agitare animo coepit (quando hac uia Leuci potius undi facultas secus cesserat) alia rem aggredi. Nam Hieronymus Moronus, quem supra a Ferdinando Daualo carceri inclusum fuisse retulimus, post transactum annum ingenti auri summa a Carolo Borbonio liberatus, & una cum eo Romam profectus iam apud Philibertum Auaricę Principem, qui post occisum Borbonium exercitus prefecturam susceperat, magnam sibi uendicauerat auctoritatem: neque quicquam sine eius consilio a Cæsarianis Romę agebatur. Is igitur siue quod Medici bene esse cuperet, siue quod in parteis Cæsaris maiore, quam antea studio transisset, Antonio Leuco literas mitti a Philiberto persuasit: quibus monebatur ne Medicis amicitiam aspernaretur: quod magno ei aliquando usui esse posset: simulque ipse ad Medicem in eandem scripserat sententiam, & ut hominem, quem rerum propagandarum cupidissimum agnoscebat, magis alliceret, se Leuco, & eius iuribus, quod a Sfortianis, a Francisco Galliarum Rege, & ab ipso Ferdinando Daualo Cæsa-

ris nomine dono habuerat, cessurum ob-
 tulit, modo parteis Cæsaris iuaret; neq;
 conditiones adeo optatas Medices respue-
 rat: sed animi sui consilia minus declarans,
 quid ferret rerum euentus expectabat. Ve-
 rum, postq; Veneti, qui præsidio ad Leuci
 oppugnationem uenerant, Cæsarianis (uti
 retulimus) cessere, dolum subesse ratus ac-
 cipit cōditiones a Morono oblatas: et Leu-
 co potitus magnas Cæsarianis, præsertim
 in uendenda Mediolanēsis annona uti-
 litates attulit. Interea Carolus imperator,
 qui iam certior erat summis Gallorum ui-
 ribus, omniumq; fere Italorum principū
 consensu Lautrechum in Italiam descen-
 disse, ne per ignauiam sui opprimerentur,
 Henricum iuniorem Prunsiuincæ ciuitatis
 in Germania inferiori ducem in Italiā mit-
 tit: & quamuis Veneti transitum eius im-
 pedire conati sint, Franciscūq; propterea
 Urbinatum ducem accersuerint, qui toto
 superiore anno in Umbria cum Saluti-
 no principe māserat aduersus Cæsarianos,
 qui Romæ erant: tamen tantis uiribus, tan-
 toq; belli apparatu Germanus stipat⁹ erat,
 ut tutius cōsiliū sequuti Veneti ciuitates,
 & oppida munitiora præsidio firmare, q̄
 extra milites continere maluerint. Quare
 German⁹ miles nemine obstāte alpeis trās-
 gressus

gressus alia oppida depopulari: alia incendere: ab alijs pecuniam extorquere. Coloni præterea undiq; fugere: pecus intra ciuitates, ne præda hostibus esset, abigere. Dũ hæc agerentur, iam Mediolanensium calamitates eo processerant, ut miseranda opulentissimæ olim urbis esset facies. Nam uix quatuor annorũ redditus suffecerant ad sumptum hyemis unius tolerandum: & pleriq; ad extremam inopiam compulsi nihil habebant non modo quod impartirentur militibus: sed nec quo sese alerent. Siquis aut ex ijs, qui huiusmodi sumptus pferre non posset, militum, & præsertim Germanorũ incurrebat manus cathenis uinctus, tanq; capitis reus esset, carnifici custodiendus dabatur, donec pecuniam reciperaret: & reperti sunt qui pro mortuis in tam atroci carcere, cum uiuos redimere non possent, coacti sunt aurum maiore cura perquirere, ne cadauera sepultura carerent: & tamen in tanta ciuitatis calamitate non deerant qui, uel magistratum, & priuati lucri causa, uel in odium Sfortiani nominis reliquis suaderent satius esse pecuniam, quamuis magno fœnore, perquirere, ut presentibus malis exitus expectari posset, q; in alienas terras proficisci, uictumq; ab ignotis querere, præsertim tot impens

dentibus in itinere latronum, & militum periculis: quæ quidem paucos remorabatur. Nam quo maius imminebat periculum, eo maiore diligentia fugæ occasio arripiebatur. Quocirca reliquum erat fugientium fortunas publicare: quorum tantus erat numerus ut eorum nomina typis imprimerent, quãdoquidẽ manu describere nimis longum esset. Accedebat ad hæc Mediolanensium calamitates tam ingens annonæ penuria, ut greges pauperum famem orientium quotidie in uis publicis reperirentur. Patricij aut, qui pauci admodum in urbe erant, obsiti squallore, & sordibus conspiciebantur: ianux domorum, & artificum tabernæ passim erant occlusæ: atq; in frequentioribus antea urbis regionibus urticæ, & sentes accreuerant. Igitur cum eo indies redigeretur status ciuitatis, ut diutius durare nõ posset, Antonius Leua quasi Mediolanensium conditionẽ miseraretur, conuocatis ciuibus iureiurando promittit, si ex priuato censu (publica em deerat pecunia) uiginti dierum stipendia militibus pendantur, exercitum urbe educiturũ: neq; posthac aliud onus a se impositum iri. Quod cum Germanis haud placeret (ne quidpiã intactum in urbe relinqueretur) monachorum, & uirginum cœnobia in

bia ingressi, præter epulas, quas laute sibi parari iusserunt, tot quoridie molestias illis exhibebant, ut plerique mutatis uestibus religionem dissimulare cogerentur: neque prius ad cœnobia reuersi sunt, quæ Germani omnes Antonio Leua ita iubente urbe excessere. Iam enim estas aduentabat, & Papia, quam tantis uiribus, tantoque belli apparatu Lautrechus expugnauerat, paruo negotio in Cæsarianorum redierat potestatem, dum ciuitas Annibale Picenardo Sfortianorum peditum tribuno ad continendos in fide trāspadanos profecto segniter a Petro Longhenna, & Venetis, qui eius tutelæ prouinciā sumpserant, custoditur. Huiusmodi uictoria subnixus Leua reliquam ditionem recipere properans milites omnibus & Mediclano, & alijs etiam ex urbibus, & locis eduxit: primumque Abbiatū petiit: quod statim defensores omni auxilijs spe uacui dediderunt: postmodum Aronam aggredi animo uoluebat, nisi Federicus Borromeus Sfortiæ rebus diffidens in partes Cæsaris trāsisset. His itaque peractis una tantum ciuitas Laudensis inter duos amneis Ticinum, atque Abduam restabat, quam & si ualde cuperet Sfortianis eripere, utpote quæ initium recuperandi imperij Sfortiæ dederit: tamen, quia maioribus uiribus ad

expugnandā ciuitatem, q̄ suis opus erat, Henrico Prunsiuicensi in agrum Bergomatem obuiam proficisci statuit, ut illi persuaderet, ne ante in regnum Neapolitanum trañceret ad auxiliū Cæsarianis a Gallo obsessis ferendum, q̄ totum Mediolanensem ducatum recuperaret. Quod quidem tam ualido exercitu existimabat breui posse fieri, præsertim ob Sfortiæ inopiam: qui hætenus, ut belli impensam toleraret, præter consueta uectigalia, multa tributa Laudensibus, & Cremonensibus imposuerat: ac ex Alexandria ægre tantum pecuniæ exigere poterat, quantum satis esset ad cōtinendum eius ciuitatis præsidium. Accedebat q̄ in tanto Germanorum metu parum a Venetis sperandum erat auxiliū: qui relinquere nolebant sua, ut aliena tuerent. In quā sententiam cum Germanus transisset, relicta Bergomi oppugnatione, siue q̄ Venetorum timuerit potentiam, siue q̄ pecuniam propterea acceperit, ad Laudem ciuitatem traduxit exercitū. At Franciscus Sfortia, qui ob aduersam ualetudinem bello interesse non poterat, Brixiam profectus in urbe Laude Io. Paulum fratrem cū duodecim peditum cohortibus reliquit: uixq̄ circumfessa a Cæsarianis fuit ciuitas, cum Germanus princeps, & Leua Fæcialē una cum

cum tubicine ad poscendam urbem, tanq̄
Cæsari debitam, miserunt multum omni-
bus, qui intus essent, minati, nisi statim ciui-
tas dederetur. Ad ea Io. Paulus respōdit se
ab ipsomet Antonio Leua, dum Papiam
aduersus potentissimum Regem tuererur,
didicisse q̄ pulchrę sit minis hostium haud
terreri: nihilq̄ sibi optabilius, q̄ palam om-
nibus facere quantum Sfortiana uirtus ua-
leat. Quocirca reliquum erat Cæsarianis
uim experiri. Et prima quidem tentandæ
irruptionis prouincia Antonio Leuæ, &
suis cessit: qui ut sibi animos, aut uireis nō
deesse demōstraret, post quassata machinis
bellicis aliquādiu mœnia Hispanos, quorū
promptitudinī, & audaciæ plurimum cō-
fidebat, ad murum, qua maiorem ruinam
dederat, p̄mittit: qui scutis ingentibus tecti
subsequentibusq̄ scloppetarijs signa infer-
re intra urbem: propugnatores e muris
deicere: suisq̄ aditum aperire quam maxi-
me eniti: contra Sfortiani præter plumbe-
as, & ferreas pilas, quas tormentis emitte-
bant, laxa, & sudes in Cæsarianos uolue-
re: gladijs, atq̄ hastis irrumpenteis hosteis
detrudere, ac in fossas præcipitare: ingenti
que clamore eorum ignauiam increpare,
q̄ patefacto perstrata mœnia aditu, tamen
ingredi non auderent. Itaq̄ cum supra ho-

ram tertiam atrociter pugnatū esset, non
 inæquali iactura præliū diremit, Nam Cæ
 sariani ob suorum cædem, qui tot præteri
 tarum uictoriarum memores spe potiū dæ
 ciuitatis gloriosam mortem oppetiuerant,
 moesti redibāt in castra. At Sfortiani repul
 sa tantis animis hostium uī ingentem ho
 stium numerum, eorumq; minas parui pē
 debant: cupiebantq; ut rursus præliū fortu
 nam experirentur. Sed Cæsariani, quia se
 cus primum certamē cesserat, & cum urbs
 circumfessa fuit, nondum maturæ erant se
 getes, uictus penuria breui spe abant Sfor
 tianos ad deditionem cogi posse. Neq; il
 los diutius ea spes frustratura erat. Nam
 cōgesta in unum intus omni annona iam
 nemini, præterq; militibus, panis impartie
 batur: adeo ut uniuersus populus uel sum
 mo cū captiuitatis, aut cædis periculo egre
 di, uel intus fame mori cogeretur, neq; in
 de se eximere posset, nisi eo anno incertū
 an cœli intemperies, aut tot impendentū
 periculorum metus, an forte (ut pleriq; ar
 bitrantur) diuina uindicta tot pernicialeis
 morbos attulisset, ut in unaquaq; regione
 Italiæ innumerabiles intra paucos dies
 ægroti mortui sint, & multo plures ea æsta
 te, q̄ desæuiente in cisalpina Gallia superi
 oribus annis peste fato cesserint. Inuasit ita
 que

que ea lues Cæsarianorū castra, qui Lau-
denseis obsidebant, & præcipue Germa-
nos milites: neq; ullus, postq̃ ægrotasset,
conualescebat: & pleriq; fatum illud evita-
re non sperabant, nisi in patriam redirent.
Atq; tum hac causa potissimum, tum ui-
ctus etiam penuria, quam diuturnitas attu-
lerat belli, Germani frequentes quotidie
ex castris discedebant, & in Germaniam
per Rethorum, & Heluetiorum loca reuer-
tebantur: neq; ea res ducem Prunsvicen-
sem ualde commouebat, cum tentata infe-
liciter prima expeditione difficiliore, q̃
antea sperauerat, res Italiæ cognouisset.
Accedebat q; consumpto fere omni milio-
rum ex Germania allato stipendio nō mo-
do suos in Neapolitanum regnum ad li-
berandum Cæsaris exercitum traducere
non poterat: sed nec diutius apud Lau-
dem urbem in castris cōtinere; atq; ab An-
tonio Leua, qui ad eam diem suos priua-
tis aluerat oppidanorum sumptibus, quo-
tidie edocebatur quanta Mediolanensium
esset calamitas, ut omnem exueret spem,
si quid ab eis corradī ad sustentādum tam
numerofum exercitum posse existimaret:
simulq; omnia ipsius Leuæ facta, & con-
silia eo spectabant, postquam ditionis hu-
iusmodi auxilio redintegrandæ spe deie-

ctus est, ut Germanus quamprimum Italia abscederet: ne Mediolanensium imperio, quibus solus ad eam diem ipse præfuerat, excluderetur.

GALEACII CAPELLÆ DE

rebus gestis pro restitutione Francisci II. Mediolanensium Ducis
Liber Octauus & ultimus.

INTEREA Franciscus Galliarum rex, qui assiduis Lautrechi nuncijs certior reddebatur, quantum sibi immineret periculi tum ob stipendijs defectum, tum ob easdem febribus, quæ, ut in cæteris Italiae locis, ita in ipso exercitu plerosque ex militibus, præsertim Germanos, et Gallos inuaserant, Franciscum Borbonium unum ex proceribus sancti Pauli Comitem cognominatum cum aliquot equitum turmis, & peditum octo millibus in Italiam mittit ea ratione, ut si Henricus dux Prunsvicensis in Neapolitanum regnum proficisceretur ad Cæsarianos liberandos, pariter & ipse sequeretur Lautrecho

cho auxilium laturus: sin minus, Venetis,
& Sfortianis coniunctus in Insubribus ad
uersus Antonium Leuam bellū gereret:
neq; sineret per ignauiam res Cæsarís in-
crementum accipere: & forte in Italiam eo
tempore applicuit, quo dux Prunsuicen-
sis ob suorum discessum in Germaniam
ire parabat. Itaq; huiusmodi cura liberat⁹
recuperatis in finibus transpadanorū pri-
us aliquot oppidis, & castellis, quæ paulo
ante in potestatem Cæsarianorum perue-
nerant, dum Sfortiani Germanorum me-
tu uireis omneis ad defendendas ciuitates
contraxissent, in agrum Cremonensem p-
uenit. Interea Germani, qui pro Carolo
Cæsare in Italia militabant, ad pauciores q̄
tidie redigebantur: Italiq; cum Hispanis
non multi erant: equitatus etiam erat exi-
guus: ipseq; Antonius Leua, ad quē post
recessum ducis Prunsuicensis summa rerū
redierat, relicta iandudum Laudēsis urbis
obsidione Melignani castrametabatur: ne
que diutius stipendij defectu ibidem per-
manere poterat. Sed necesse ei erat alia rati-
one exercitū alere: animoq; agitabat quo-
modo Mediolani ad urbis p̄sidium Ger-
manos saltem proximam hyemem conti-
nere p̄sset. Quamobrem Mediolanenses
metu peculsi, ne iterum ad contributio-

nes, aut ad præbenda militibus cibaria redeundum esset, & si bis antea oratores ad Cæsarem in Hispaniam ad quærendū tot malis auxilium profecti essent: tamen ne sibi met defuisse uiderentur, tertium cum literis in hanc sententiā oratorem miserūt. Iamdudum inuictissime Cæsar calamitates nostras, & per literas, & per oratores Maiestati tuæ patefecimus: quos singulatim quibus hætenus grūnis a militibus tuis uexati fuerimus significasse non ignoramus. Sed quia nullum adhuc remedium sensimus adhiberi, necessitate coacti oratorem hunc nouissimum mittimus, ut si alij leniores in quærenda tot malis medela uisi fuerint, is tanquā postremus, totum uulnus detegat: ne te ignorasse unquā dicere possis quæ, & quanta, postquā hic a tuis dominari coeptum est, pertulerimus. Post exactum enim diuturnum a nobis militum tuorum stipendium, omnem exercitum tuum intolerabili in nos licentia debacchantē octo mēseis aluimus. Mox renouato bello, & deficiente rursus stipendio quindecim alios mēseis coacti fuimus quotidie pecuniā iuxta singulorum mille aureorum censum ad sumptum duorum peditum contribuere. Quæ summa ad quadringenta aureorum millia excreuit: nequā tam diuturno malo,

nisi

nisi collato etiam aureorū trigintaquinque millium tributo, finis impositus est. Quod ut in tempore exigi posset, plurima prædia ad pauperum usum testamento legata uilissimo pretio uēdere oportuit. Atque eo tempore tot domus a tuis militibus dirutæ, tot uirgines, tot nuptæ, tot uiduæ, & infantes cathenis multoties ob conferendæ pecuniæ impotentiam uincti fuerunt: tot ciues dignitate, atque opibus antea splendidissimi a militibus tuis pecuniæ causa in uincula coniecti occubuerunt, ut nemo diuturnius, aut miserabilius ullius unquam ciuitatis excidium uiderit. Nam præter eos, qui domi, forisque ob uictus inopiam uita exceserunt, plerique ex his, qui nondum defecere, pane tantum, & aqua diu uitam tolerarunt. Quid totius agri uastitatem, agricolarumque fugam referre opus est: quibus ob crebras militum incursiones nihil ad uitam tuendam relictum iandudum fuit, ut non alia ex causa tot exitiales morbi omnem ditio- nem Mediolanensem inuaserint: qui et magnum ciuium nostrorum numerum abstulerunt: & paucos in agris reliquerunt superstites. Si qui autem euaserunt, tanquam prorsus omni melioris fortunæ spe destituti, in alienas profecti sunt regiones, ut quod uitæ superest, in quietioribus locis

cis transigant. Atque in hoc rerum statu nouum tamen bellum, que admodum minime tibi ignotum esse arbitramur, aduersus hanc infœlicissimam urbem parari audimus. Quocirca cum nihil nobis reliqui sit, quod ad sustinendos belli sumptus denuo conferamus, præter animam, eam ipsam, tanquam a Deo acceptam, ipsi uni cupimus (quoad licet) seruare: ut autem aliquã diu liceat, te Cæsar inuictissime suppliciter multisque cum lachrymis obtestamur: obsecramusque ne eam nobis clementiam deneges, quam etiam hosti non impartiri turpe esset. Huic urbi nonnunquam dominatæ sunt externæ gentes: quæ urgentibus bellorum necessitatibus imperium relinquere maluerunt (licet fortassis, ubi melior sese offerret occasio, illius recuperationem tentare in animũ induxissent) quam nobis nihil tale merentibus excidio esse. Eam autem ciuitatem Cæsar, quæ nõ modo opes: sed etiam uitam, & sanguinem pro eius exercitu sustinendo iandudum contulit, pessum ire patietur: honestissimasque populi aliquãdo de se benemeriti preces negliget: neque tot malis ipse, qui solus potest, auxilium feret. Quod si nullum, aut serum futurum est, audies paulopost eos, qui adhuc Mediolani superfuerunt,

cum

cum iam amplius tot mala pati non possent, patriam reliquisse, & uictum miserabiliter petere ab ignotis: si modo qui præbere non abnuat, quispiam reperietur. Alio qui ferarum more herbis uescemur: quod adhuc plurimi ob inopiam facere coacti sunt. Neque id tamen absque tuæ laudis immi-
nutione euenire poterit: cuius causa nos ad huiusmodi miserias adductos fuisse palam feretur: meminisseque debes te quoque natum esse mortalem: atque in hac suprema imperij sede ad salutem, non ad hominum perniciem a Deo constitutum: eidemque omnium abs te reddendam aliquando esse rationem. Nihil autem ea legatio, literæ ue profecerunt, præterquam quod Cæsar eos per literas hortatus est, ut paululum adhuc tolerarent: fore enim ut breui intelligerent nihil quiete Italiæ sibi esse charius. Interea Antonius Leua animo uolens quam odiosum esset superiorum contributionum nomen, excogitata alia recuperandæ ingentis auri summæ ratione pœna capitis, & fortunarum publicatione indicit ne quis panem conficere possit, aut farinam domi habere, præter eos, qui huiusmodi uectigal conduxerant: a quibus in singulos farinæ medimnos aureos treis nouem postea mensis exegit: eaque pecun-

nia non modo Germanis, sed & Hispanis, & equitibus stipendia abunde præbu-
 it: reliquos autem Nouariæ, & in Laumel-
 lensibus aliquot oppidulis, ac per uillas
 agri Mediolanensis totam hyemem non
 tantum uictum quærere: sed impune eti-
 am, cum aliter continere eos non posset,
 prædari permisit. Dum hæc ab Antonio
 Leua ad protrahendum bellum parantur,
 iam Franciscus Borbonius iunctis Sfortia-
 norum, ac Venetorum copijs ad circunse-
 dendam Papiam profectus erat: neq; Le-
 ua, præter ducentos Germanos, atq; Ita-
 los ferme octingentos, quos in ciuitatem
 pauloante præsidio miserat, quicquam au-
 xilij poterat amplius ferre. Sed Malignani
 se continebat rei exitum expectans. Ve-
 rum, postquã magna ui ab hostibus mœ-
 nia quassari audiuit, Mediolanum redire
 satius esse duxit, quam sine auxilij præstan-
 di facultate diutius milites sub diuo conti-
 nere. Oppugnata itaq; aliquot dies ciuita-
 te, & strata haud parua murorum parte
 Galli admixtis Venetis, & Sfortianis da-
 to pugnae signo tanta animi promptitudi-
 ne prælium ineunt, ut qui intus erant, licet
 strenue resisterent, ad propugnandum
 non sufficerent. Sed postquam Petrus Bi-
 ragus unus ex ipsorum Ducibus scloppo
 crus

crus grauiter saucius concidit, neq; se ab humo tolli, ne interea sui praelium desererent, passus est, & Petrus Butigella Cæsarianorum pariter Dux eodem teli genere uulneratus pugna abcessit, tunc Stortianis, & præcipue Annibali Picenardo Cremonensi, qui peditibus mille & ducentis præerat, maxima laus urbis captæ cessit. Per eos dies Genua, quæ totam æstatem atrocissima peste laborauerat adeo, ut nō solum ciues: sed ipsi etiam milites, qui urbi præsidio positi erant, urbem deserere cogerentur, magno in discrimine uersabatur. Nam Andreas Doria, quem supra Regiæ classis præfectum esse retulimus, parum gratum existimans in se Regis animū maius, quam dici posset, odium in illum contraxerat: duoq; hominem præcipue mouebant. Vnum, quod non tantum Lautrechus: sed ipse etiam Rex ab eo efflagitauerat Alphonsum Daualum, Ascanium Columnam, & nonnullos alios Cæsarianorum duces, quos occiso Vgone Hispano Neapolis Prorege Philippinus eius ex fratre nepos magna cum laude dissipata Neapolitana classe captiuos fecerat: ipsiq; ualde Rex succensere, nisi illos redderet, uidebatur. Quod quidem Doria iniquum esse existimabat: quoniam iure belli fa-

LIBER

cultatem sese pecunia redimendi captiuus
 fecisset: neque fidem suam frangi, neque pecu-
 niam sibi debitam eripi æquum putabat.
 Alteram prætendebat offensionis causam
 ob subductum promissum stipendium: &
 propterea missionem aliquoties expo-
 lauerat, ut sibi, quo uellet, cum triremibus
 abire liceret: quam cum Rex minime con-
 cederet, testatus se iureiurando, quod ipsi
 alias præstitisset, amplius non teneri, iam se
 Regis hostem aperte profitebatur: & cum
 Genuensibus, a quibus ob rei naualis sci-
 entiam plurimi fiebat, inibat consilia pa-
 triæ libertatis restituendæ: multorumque ani-
 mos aduersus Gallum irritabat, quod nõ
 solum Saonenses, qui antiquo iure Genu-
 ensibus semper paruerant, liberos effecis-
 set: sed contra toties promissam fidem anti-
 quam etiam Genuæ oppressisset liberta-
 tem. Quæ quidem multo ante prospiciens
 Theodorus Triuultius iandudum ad Re-
 gem scripserat satius esse Saonam Genu-
 ensibus reddere, quam populis natura le-
 uissimis eo tempore nouandarum rerum
 præbere causam: simulque monebat, Dori-
 am uirum ad omnem rem maritimam op-
 portunissimum liberalitate, atque officijs cõ-
 tinere, optimum sibi uideri. Sed dum Rex
 fidelibus Triuultij consilijs minus auscul-
 tat,

rat, Doria forte nactus occasionem, dum pestis adeo sæuisset, ut ciuitas pene ab omnibus desereretur, ipseque Triuultius urbis præfectus multitudinem fugiens intra arcem se contineret, cum armatis aliquot tribus urbi appropinquat. Et quamuis in recipienda per uim ciuitate parum profuturus esset, tamē Gallica classis, quæ tum in portu erat, metuens ne sibi iter in Galliam intercluderetur, confestim abiit. Itaque paucis repugnantibus Doria cum suis ad numerum quingentorum Genuam ingressus est: uocatisque statim ad libertatem ciuibus omnibus ad arma suscipienda hortatur: ipsique Dei uelle uidebantur Italiae imperium e Gallorum manibus uindicari. Nam intoleranda uis morbi (uti dictum est) omnium ferme corpora in tota Italia per eam æstatem adeo uexauit, ut temporis uitio pauci reperti sint, qui non ægrotauerint. Quamobrem in Gallico exercitu, qui iam quartum mensem Neapolim obsidebat, multitudine languentium plerique neglecti, desertique moriebantur: quotidianaque funera ob omnium oculos erant. Et quamuis eadem quoque morbi uis Cæsarianos inuasisset: tamen umbræ, tecta que urbis ipsos recreabant. At Galli diu circumsedendo, locique ipsius grauitate ex quinque & uiginti ar-

LIBER

matorum millibus intra triginta dierum spatium amisso interim Lautrecho duce ad quatuor millia redacti sunt. Atque ita Neapolis obsidionem deserere coacti capti, & spoliati prope omnes ad Aversam urbem fuere. Huiusmodi igitur nuncio Genuenses, tanquam diuino auxilio freti, Theodorum Triuultium non solum obsidere intra arcem pergunt: sed etiam aduersus Franciscum Borbonium, qui ex Insubribus digressus cum tribus millibus expeditorum militum Genuam properabat, alacres urbem tuentur, & obsidionem arcis haud intermittunt. Quare Gallus, qui omnem recuperandæ ciuitatis spem in celeritate posuerat, & propterea minorem commensus secum afferendi habuerat rationem, cum ob locorum asperitatem, & populorum in Gallos concitatum odium minime efficere posset, ut in usum exercitus annonæ in tempore ad se afferretur, & cum paucis ipse profectus, præter spem, hosteis magno in numero intra urbem uenisse intelligeret, re imperfecta retrogressus Alexandriam se contulit: ibique (quoniam hyems iam instabat) hybernare cum militibus constituit. At Genuenses maioribus animis obsidioni innixi intra paucos dies Triuultium penuria uictus coegerunt ad

arcis

arcis deditioem : mox cum ualidioribus
copijs aduersus Saonenseis profecti impe-
rii iugum nemine auxilium ferente subire
coegerunt. Adempta igitur in hunc mo-
dum Gallis Genua, cum in proximum an-
num omnis Francisci Sfortiæ recuperan-
di Mediolanensis ducatus spes coniecta fo-
ret, reliquum erat per hyemem nequaquam
sinere hostium uireis in Insubribus incre-
mentum accipere, dum interea Galliarum
Rex ualidiores copias pararet : quibus &
amissum prope partem Neapolitanum
regnum recuperare posset : & Cæsarianos
iuxta foedus Italia expelleret. Cæterum ni-
hilæque Regis animum angebat, ac Ge-
nuæ amissio : quod & ciuitas esset ob uici-
nitatem per oportuna rebus suis, & anti-
quo titulo obnoxia : & quod priuatus ci-
uis, qui tot annos ipsius stipendio milita-
set, nullo externorum principum auxilio
non solum florentissimam ciuitatem oc-
cupasset : sed pulso etiam undique Gallico
præsidio regiam potentiam contemnere
uideretur. Quamobrem Franciscus Bor-
bonius, qui Regis animum plane nouerat,
cum per exploratores audiisset Genuen-
seis, tanquam ab hoste securi essent, omnem
ferme militarem custodiam intermisisse, si-
mulque relatum esset inuisam esse multis ni-

miam Doriæ potentiam, occasionem recipiendæ Genuæ oblatam esse existimans Monteiano peditum præfecto mandat, ut cum expedita militum manu celerî itinere proficiscatur. Fieri enim posse ut in proximam noctem Genuam aduentaret: antequam occuparet urbem, quam quicquam tale a ciuibus suspicaretur: & quoniam relatum quoq; erat Doriæ in suburbano habitare, eius per noctem comprehendendi cura Valcerchẽ uni ex centurionibus, qui melius de facie hominem nouerat, iniuncta est: & militibus quidem maturandi itineris sedulitas non defuit. Sed cū omnia, quæ de Genuensium negligentia dicta erant, uana offendissent, neq; in suburbano per eam noctem Doria moram traxisset, ne tantum itineris frustra esset susceptum, direpta ipsius Doriæ domo Galli Alexandriam extemplo rediere: neq; amplius Genuensis expeditionis tentandæ oblata est opportunitas. Nam postquam Carolus Cæsar in Hispania Doriæ facinus agnouit, haud ignarus quātum antea rebus suis in Italia detrimentî allatum esset ob Genuæ iacturam, urbem rei maritimæ opportunissimam in discrimen amplius adduci noluit. Igitur nauibus eo transmittit Hispanorum peditum circiter duo millia, ut præ-

sto

sto essent (si ita expediret) uel ad oræ Lygu-
sticæ defensionem, uel ad augendum Le-
uæ in Insubribus exercitū. Quocirca ipsi-
us Leuæ iussu Lodouicus Barbianus (ian-
dudum enim Gallorum manus effugerat)
Genuam proficiscitur, ut peditibus rerum
Italicarum ignarīs præesset. Quos postq̃
inter saxa & rupeis aliquandiu continuit,
ægreq̃ illi sine stipendio, & pecunia uictū
sibi parare poterant, neq̃ a Genuensibus
urbem introire permitterentur, per Apen-
nini saltus in Placentinos traduxit. Atq̃
ita hosteis fefellit: qui iam pridem æstate ad-
uentante instauratis exercitibus, auctisq̃
tam pedestribus, quam equestribus copijs
illorum iter ad Antoniū Leuam interclu-
dere conati erant: sed dum Derthonēsem,
atq̃ Alexandrinū agrum obseruant, qua
uenturos existimabant, illi longiore uia p̃-
fecti per montana loca, quæ Romano Pon-
tifici parebant, ad Padum e regione oppi-
di Belgiosi perueniunt: cumq̃ eo Antoni-
us Leua adductis omnibus copijs Medio-
lano uenisset, nacti ab incolis nauēis nemi-
ne repugnante Padum trañciunt. Vene-
rant autem ex Hispania pleriq̃ eorum sine
calceis: multi absq̃ indusio, & lacerna, om-
nes autem prope seminudi, colore etiam,
& uultu ita squalido, ut fame consumpti

uideretur, ac ut uerissimo uocabulo Ege-
 ni ab omnibus nuncuparentur. Neque eo-
 rum in urbem aduentus minores, quam
 antea reliquorum militum, calamitates at-
 tulit. Nam cum Germani, quibus abunde
 stipendia ex nouis panis uectigalibus pen-
 debantur, eo importunitatis processissent,
 ut pro libito domos ciuium ingressi hic
 prandium, illic coenam sibi parari, nec nisi
 accepta etiam pecunia abire uellent, occlu-
 sæ domorum fores totos dies permane-
 bant: neque propterea tutæ erant ab iniuria.
 Nam per tecta, per fenestras, trans parietes
 allatis scalis introibant milites: nihilque pro-
 ficiebant, qui tantæ insolentiæ ad Antoni-
 um Leuam deferebant querelam: quin ad
 eos mos huiusmodi inualuerat, ut uerteret
 in iocum, si in quampiam domum, dum
 aliquis egrederetur, Germani statim irrū-
 perent: postquam autem egenorum multi-
 tudo in urbem confluxit, id adiectum est
 mali, quod per compita, & uias sæpenu-
 mero uestimenta ciuibus detrahebantur
 per uim: & cum pecunijs crumena aufe-
 rebatur. Quocirca plerique ex ijs, quibus
 quidpiam adimi poterat, domi latitabant
 expectantes quem finem tam diuturnum
 bellum aliquando esset habiturum. Iam
 enim Gallus Mortarium per uim recepe-
 rat:

rat: & Philippus Torniellus relicta Nouaria Mediolanum se contulerat: neq; præter duas arceis, quisquam locus Cæsarianis trans Ticinum parebat: Venetiq; traiecio Abdua cum omnibus copijs Melignanū rursus uenerant. Ipsi autem Sfortiani partim ad Gallum, partim ad Venetos transiuerant, ut in utroq; exercitu (quoniam bellum confici sua magis intererat) aduersus hosteis pugnarent: uerum statim conficiendi belli spes euanuit. Postquam enim in aciem exercitus prodijt, cognitum est & Gallum, & Venetos pauciores militū copias adduxisse, quam sese antea parasse iactauerant. Quamobrem Sfortia admonebat, quando Mediolanum urbem adeo uastam, præsertim nouis Hispanis ad Leuam auxilio pfectis, oppugnare ipsi haud sufficerent, ut diuisis copijs Veneti Cassianum, Galli Abbiatum sese reciperent: equitatuq; prohiberent quidpiam ad hosteis comportari: fieri enim posse, ut ciuitas paruo temporis spatio ad deditiōem cogere retur, cum ob diuturnum bellum in toto agro Mediolanensi nullę ferme essent segetes: omniaq; alia esculenta direpta iandudum fuissent. Sed Gallus, ubi recuperandæ Mediolanensis ditionis facultas nō daretur, mandatum a Rege accepisse dicebat,

ut rem potissimum Genuensem curaret: & propterea trans Padum redire sibi satius esse, cum Veneti Cassiano, Sfortiani autem Pavia, & Vigleueno hostem comprimere sufficerent, ne longius euagaretur. Itaque in castra reuersi duces, confestim Veneti Melignano mouerunt: ipse autem Gallus, qui suos propius urbem admouerat, ad uicū Landrianum duodecim passuum millibus inter Papiensem, & Laudensem uiam ab urbe se contulit: ibique dum impedimenta, & machinas bellicas, unaque primam suorum aciem praemittit, & ipse serius discedit cum media, & postrema acie, Leua Mediolani per speculatores certior redditus Gallum praemissa copiarum parte Landriani moram trahere, uocatis ad consilium ducibus, magna, inquit, adipiscendae uictoriae nobis sese offert occasio. Veneti, unaque Sfortiani, sicuti hodie accepi, cum Gallo discordes Melignano abierunt. Gallus autem Landriani substitit: huic ego congredi, si me sequi uolueritis, iandudum animo agito: nec uereor quin uestris uiribus nihil tale opinantem ante opprimam, quam arma expedire, quam aciem instruere possit. Caeterum si forte prius inde abierit, fugati hostis gloria, simulque ex ultimo agmine nobis praeda minime poterit deesse: cumque omnes in eandem

dem

dem sententiam tranſiſſent, ad arma per totam urbem conclamatur, & in unum coacti omnes ſuperinduto armis candido induſio, ut per noctē a ſuis dignoſcerentur, Antonium Leuam ſequuti ſunt non ſine magna ciuium admiratione, qui hoſtes diuiſis copijs abſiſſe neſciꝝ non obſtupere non poterāt, cum uiderent ipſum Leuam ob podagram, & articulare morbum ſella incubantem a quatuor hominibus armatū geſtari: memoresqꝫ cladi apud Caratum ſuperioribus annis Medici illatę exiſtimabāt ſtrenuum quidpiam facinus tentari: ſed ob numeroſiorem, & omnibus rebus magis inſtructum hoſtem diſſimilem exitum ſperabāt. Conſtitutis igitur in hūc modum inter ſpem, & metum Mediolanenſibus, cum per noctem Cæſariani ſine tubarum, aut timpanorum ſono pededentim proceſſiſſent, atqꝫ ad duo milliaria uicini eſſent hoſtes, iterum ab exploratoribus admonitus Leua illos nōdum Landriano abſiſſe, citatiore gradiens paſſu prius illos inuaſit, qꝫ ipſorum aduētum perſenſerint. Quare cum uix arripiendorum armorū tempus concederetur, iamqꝫ prima acies ſub Io. Thoma Galerato Mediolanenſi pmiſſa abeſſet longius, neqꝫ admonita in tēpore reuertī poſſet, reliquū erat Gallo hiſ

p

LIBER

copijs, quæ secum erant, pugne fortunam
 experiri. Maximam autem spem posuerat
 in Germanis peditibus, quos ad duo mil-
 lia & quingentos tum e Germania, tum e
 Cæsarianorum transfugis, antea college-
 rat nisi & ipsi fortunam, animosq; cum do-
 mino mutassent. Nam in primo congres-
 su perculsi loco cesserunt: & nisi aliquantif
 per Italorum peditum circiter duo millia
 ducibus Hieronymo Castilionēsi, & Clau-
 dio Rangonio Mutinensi impetum susti-
 nuissent, nemo in toto exercitu erat, qui nō
 statim omnem salutis spem in fuga pone-
 ret. Sed dum Italīs eorum conspectum fu-
 gere, quos nuper oppugnātū uenerant,
 summum dedecus uidetur, præliatum est
 parumper æquis animis: mox equitatu, &
 Germanis terga dantibus, Itali pariter pu-
 gnæ uictoriam hostibus concedunt. Ipse
 que Franciscus Borbonius, dum frustra
 præaltam fossam equo transilire nititur, cū
 Castilionensi, & Rangonio, atq; alijs quā
 plurimis in hostium manus incidit. Atq;
 ita equi, iumenta, uehicula, omnis fere &
 Gallorum, & totius exercitus supellex, ma-
 chinæq; imprimis bellicæ Cæsarianorum
 præda fuere: reliqui autem, qui abiectis, aut
 relictis impedimentis abiere, cum prope
 Papiā applicuissent, a Picenardī militib.
qui

qui præsidio urbis impositi erant, armis, atq; equis exuti plus auaritiam in hominibus iandudum prædæ assuetis, q̄ amicitiam, aut fidem posse perspexerūt. Per idem fere tempus Nouariæ memoria dignum facinus editum est. Nam postq̄ Antonius Leua exploratis hostium uiribus cognouisset sibi ab eorum impetu parum timendum esse, Philippum Torniellum cum trecentis ferme peditibus paruoq; equitatu Mediolano emiserat ea ratione, ut dum hostes cis Ticinum moram traherent, Torniellus amnem transgressus Nouariam, reliquaq; eius agri loca reciperet. Sed quia nullæ naues ad trañciendum fluuium aderant, lembos duos carris impositos secum adducit. Atq; ita cum paulatim sui amnem tranassent, equiq; habenis ab ijs, qui in lembis erant, deducti ad alteram ripam incolumes peruenissent, improuiso nonnullos Sfortianos pedites, qui arcem quandam circūfederant, aggressus nihil tale opinanteis oppressit. Itaq; armis, impedimentisq; spoliatos capto eorū duce abire permisit. Post hæc Nouariã ire pergens per arcem, quæ a Cæsarianis tenebatur, in urbem intromissus alterum Sfortianorum ducem cum peditū cohorte coëgit ad urbem tradendã. Exinde quia maturæ erant segetes,

& coloni Gallis, & Sfortianis uictoribus
 spe pleni armenta e montibus domum co-
 egerant, emissis militibus properat undiq̃
 prædam agere: at præfectus arcis iam semo-
 ris hostibus nihil sibi amplius timendum
 putans cum aliquot e suis animi relaxandi
 gratia per urbem nonnunq̃ inambulabat:
 cum captiui quinque, duo scilicet Sfortiani,
 reliqui Nouarienses custodiae causa eo ad-
 ducti nonnullorum auxilio, qui in arce op̃
 faciebant, arreptis armis, & Hispanis, qui
 pauci intus erant, partim trucidatis, par-
 tim in carcerem coniectis arce potiuntur:
 & quia nondum Gallos profligatos fuisse
 audiuerant, auxilium a suis haud frustra
 sperabant. Nam Sfortia quamprimū Tor-
 niellum Mediolano egressum esse per ex-
 ploratores cognouerat, Nouariam ipsum
 petere arbitratus ad suorum tutelam Io-
 Paulum fratrem cum ualida peditum, atq̃
 equitum manu iusserat properare: iamq̃
 Vigleuenum applicuerat, cum Torniel-
 lus audiens præfectum arce exclusum, nul-
 lam moram interponendam ratus eo accur-
 rit: minisq̃ propugnatores, nisi portam re-
 cluderent, terrere: mox arma expedire: sca-
 lasq̃ parare, ac suos ad conscendendum
 hortari. At Sfortiani, qui intus erant, ob
 paucitatem diffisi nihil præter q̃ de conser-
 uanda

uanda ipsorum uita, pacti demisso ponte
Torniellum intro admiserunt. Itaque ipsi in
columes reliquis Nouariensibus trucida-
tis ualidissimam arcem, quam inopinato
euentu hosti eripuerat, deserere coacti sunt.
Dum hæc agerentur, iam fama erat Caro-
lum Cæsarem post Gallorum apud Nea-
polim excidium ingentem trirremium, atque
omnis generis nauium numerum parasse,
Italiamque decreuisse eo anno petere, ut de-
more imperatoriam coronam assumeret:
& iccirco Barcinonæ foedus cum Clemen-
te pontifice percusserat: obliteratedisque odijs
Medicum familiam, quam Florentini dire-
pta a Cæsarianis Roma ciuitate eiecerant,
restituere promiserat. Insuper quietem Ita-
licam sibi iamdudum cordi esse adseuerans
nihil pro communi Christianorum pace,
simulac in Italiam uenisset, prætermis-
surum pollicebatur. Iamque Andreas Doria ipsi
obuiam cum Genuensium classe in Hispa-
niam profectus erat: et Galliarum Rex om-
nia sibi in bello aduersa hætenus contigis-
se prospiciens malebat legationibus de re-
bus suis, quam armis cum Cæsare agi: sperabat-
que equiores condiciones referre, si foedus
ante aduentum ipsius in Italiam tractaretur.
Atque ob id Lodouicam matrem adhibitis
aliquot regni Consiliarijs Cameraeque præ-

miserat, ut una cum Margareta ipsius Cæsaris amita, quæ iandudum Belgicæ inferioris administratiōi præerat, in finibus utriusq; prouinciæ conueniret. Nec difficile admodum fuit utrinq; animis ad concordiam inclinantibus rem cōponere, Gallo præsertim Heliodoram ipsius Cæsaris sororem uiduam in matrimonium ducente: & numerante pro filiorum redemptione aureorum uigesies centena millia. Fama aduentus Cæsaris in Italiam increbrescente Franciscus Sfortia, qui profligato exercitu, & capto Francisco Borbonio duce nullam amplius in Gallo spem sibi superesse prospiciebat: et sua cum Venetis arma ad ducatum recuperandum non sufficere arbitrabatur, quomodo Cæsari reconciliari posset, indies animo uoluebat: nemoq; ad id Pontifice magis idoneus uidebatur, tum q; Romanæ ecclesiæ haud minimum conducebat Italiam esse pacatam, tum etiã q; Cæsare in Insubrib. occupato nulla subiugandæ Florentinæ Reip. aderat occasio. Accessit insuper ad mouendum Cæsaris animum bellum, quod eo tempore Solymanus Turcarū Imperator aduersus Ferdinandum ipsius Cæsaris fratrem tantis uiribus gerebat, ut paucis diebus omnē inferiorem Pannoniam expugnatis arcibus,

& lo

& locis plerisque eius Prouinciæ munitio-
ribus in potestatem redegerit: adeo ut nisi
Vienna ciuitas magno militum præsidio mu-
nita obstitisset, qui tantos conatus retarda-
ret in tota Germania obuiam habiturus
fuisset neminem. Quamobrè Carolus Cæ-
sar, ubi Genuam applicuit, his copijs quas
secum nauibus aduexerat, Placentiã ire præ-
rexit: euocatumque statim ad se Antoniũ Le-
uam, qui post captum Franciscũ Borboni-
um, & profligatos Gallos, aduersus Vene-
tos Cassiani supra Abduã castrametatos
exercitũ adduxerat, comiter excepit una-
que de rebus Insubrũ collocutus, etsi maxi-
me eius animus ad pacem Italicam inclina-
retur: tamen homini summa cupiditate cõ-
ficiendi iandudũ cœpti belli inflãmato ex-
ercitũ aduersus Sfortianos, qui Papię erãt,
adducere permisit: propterea quod a legatis Frã-
cisci eorum ducis impetrare nõ potuerat,
ut eam ciuitatẽ, atque Alexandriã sequestro
Clemens Pontifex teneret, donec de inno-
centia Principis cognoscereẽ. Erecta eo tẽ-
pore mirum in modũ omniũ erant studia.
Nam & qui Cæsarís partibus fauebant, ni-
hil ipsum in Italia agentẽ non cõficere pos-
se sperabant: & qui Franciscũ Sfortiã cupi-
ebant imperare, tum ob eius innocẽtiam,
Pontifice p̄sertim intercessore, tũ ob cõser-

uandam Germaniam aduersus ingenteis
 Turcarū uireis Cæsarem necessitate addu-
 ctum iri ad Principē restituendū existima-
 bant: haud em̄ uerisimile erat aduentanre
 iam hyeme totū bellū eo anno confici pos-
 se: & in proximū differre in tanto Turcarū
 metu non satis tutū uidebat̄. Non parū eti-
 am mouebant tot exercitus nuper ex Ger-
 mania, atq; Hispania adducti, præter ueter-
 anos, q̄ ob ipsius Cæsaris aduentū non so-
 lum præsens stipendium: sed præteriti etiā
 temporis efflagitabant: & facta seditiōe ad
 quingentorum numerum Mediolanū in-
 gressi, cum in urbe circiter uiginti dies mo-
 ram traxissent, præter cæteras uexationes,
 haud mediocres calamitates iandudū affli-
 ctæ ciuitati attulerunt. Reliquum igit̄ erat
 rebus cōpositis Franciscum Sfortiā in pa-
 ternum, auitumq; sceptrum restituere, nisi
 id e dignitate Cæsarea haud esse Antoni^o
 Leua adseuerans magnis uiribus Papiam
 oppugnare, machinas bellicas, tormētāq;
 quāplurima adducere, scalas parare, mili-
 tesq; ad prælium expedire properasset: qui-
 bus rebus & si parum mouebatur Anni-
 bal Picenardus, qui præsidio urbi erat: ta-
 men cum in secundum usq; mensem con-
 meatus intus non suppeteret, & emissis
 pauloante quatuor peditum cohortibus
 ad

ad sancti Angeli oppidum, quo ipse Leua exercitum adducere dissimulauerat, pauci in urbe contra tantas hostium uireis remansissent, antequam ab hostibus oppugnatio fieri coepta esset, de ciuitate tradenda paciscitur, non sine maxima adeptae antea gloriae imminutione, atque auaritia nota: quod metu amittendae ad eam diem congestae praedae deditioem fecisset: sed utcumque sit: hoc unum detrimenti Picenardus attulit, quod amissa Papiam grauiiores postea conditiones impositae sunt. Pacis enim consilia haud propterea aspernatus Caesar, antequam Bononiam proficisceretur, quo Clemens Pontifex ad ipsum excipiendum Roma ueniebat, Mercurinum Catinariu Cardinalem, summumque imperii Cancellarium Cremonam misit, ut cum Sfortia de conditionibus restituendi ducatus ageret: moxque Antonium Leuam, quem huic coepto existimabat obstare, Bononiam ad se euocat: atque interea Lodouicum Barbianum Insubribus praepositum esse iubet. Ceterum ne, dum pax tractaretur, milites, qui in Insubribus hybernabant, nihil agerent, Barbianus Hispanos, atque Italos pedites, quos ad septem millia secum habebat, ad oppidum sancti Angeli adducit: quod Sfortianorum duae, totidemque peditum

Venetorum cohortes præsidio munierāt. Sed postquam aliquandiu Barbianus tormentis, & machinis oppugnasset mœnia, nactus opportunitatem iugis pluuiaë, cum scloppetariorum sub diuo pro muris dimicantium nullus esset usus, suos scutis innixos gladijs, & pilis aduersus hosteis pugnare, imprimisq; ipse inter medios uersari, ac strenuos quosq; murum ascendere hortatur. Sfortiani igitur, & Veneti, cum abiectis scloppis ob pluuiam cominus pugnare sibi necesse esset, fracti animis paulatim hosti cedere, atq; aditum Cæsarianis præbere intra oppidum. Itaq; ingressi hostes quos primum habuere obuiam, ad unum fere omneis neci dedere: reliquos autem iam mitigatis animis inermeis, pecunijsq; spoliatos abire permiserunt. Hoc successu elatus Barbianus, & si ualde cuperet Laudensem expeditionem aggredi, propterea q; eam ciuitatē toto in bello, tanquam durissimam frontem, Cæsariani obuiam semper habuerant: tamen & hyeme iam aduentante, & parum suppetente militum stipendio fatius duxit trans Abduam proficisci, ubi nullis antea anno militum hospitij homines uexati cōmeatu abundabant, quam frustra ciuitatem præsidio, & mœnibus munitissimam tentare. Iamq; Cassia-

ni su

ni supra Abduam confecto ponte, & parte copiarum transmissa nonnullæ Hispanorum cohortes ex ijs, qui egeni nuncupabantur, retrocedendi consilio inito Mediolanum properabant: cum Barbianus audita suorum seditione ad urbem aduolat: & ne ciues per uim illos alere, aut quicquã durius pati cogerentur, quemadmodum pauloante Leua Papiam oppugnante cõtigerat, præcipit omnibus, qui per ætatem possint, arma caperent. Quare Hispani, quibus sine prælio introire non licebat, retrocedere, ad exercitumq; proficisci, quam pugnae periculum facere satius duxerant. Per id tempus Veneti, ne soli quietem Italiae ægre ferre uiderentur, de pace cum Carolo Cæsare Bononiæ agere cæperunt. Quocirca Franciscus Sfortia magis ad pacem accensus decreuit quoquomodo restitutionis cõditiones accipere: & accepto fidei publicæ a Cæsare diplomate Bononiam proficiscitur: utq; primum ad conspectum Cæsaris accessit, uerba fecit in hanc ferme sententiam. Nihil mihi unquam fuit optatius, dum per tuos inuictissime Cæsar licuit, quam ut aliquando daretur occasio: qua meam erga te obseruantiam, & studium demonstrare possem. Cognouisses enim te in minime immemorem benefi-

cium contulisse. Sed quando fors ita ferebat, ut non sufficeret tuo me auxilio in paternum Ducatum restitutum esse, nisi iterum, atque iterum uictoria tuorum arma contra hostem multoties bellum instaurantem præsto fuissent, gaudebam saltem quod in tantis rerum turbinationibus inclinante nonnunquam ad hoste fortuna, animum tamen semper eundem seruaueram: neque hostis pollicita, neque cuiuspiam stimuli meam erga Maiestatem tui nominis fidem labefactare potuerant. Quod cum ita palam esset, ut te nullo modo ignorare existimarem, fieri posse non putabam, ut cum tanta fidei in me documenta perspexisses, in suspicionem læsæ maiestatis Romani imperii apud te inciderem. Sed quoniam in non obscura multorum æmulatione tibi necesse erat interdum sermonibus tuorum, quibus immitiora consilia magis placebant, aureis adhibere, ipse fortunam meam potius semper dolui, quod per locorum distantiam causam meam iustissimam apud te probare non possem, quam tuam in me (etiam cum tuorum armis acerrime obsidebar) asperitatem, aut inclementiam unquam accusaui. Quin etiam speraui omni tempore non modo tot calamitatibus Italiæ: sed meæ etiam expulsionis nullum ab alio, quam a te salutaris

rius

rius remedium afferri posse. Itaque aduentum tuum uotis exposcebam, In animum enim induxeram, quando te absente indicta causa fueram damnatus, nunc te iudice in Italia existente innocentiam meam ab inuidorum calumnijs tutam fore. Atque hæc cum dixisset Sfortia, reddito statim Cæsari diplomate nulli rei se magis confidere, quam benignitati, clementiæque ipsius dixit. Quo circa Cæsar pro re pauca respondit: amplexatusque Principem bono iussit esse animo: postmodumque Pontificis, & Mercurini Cardinalis opera constitutis de restitutione conditionibus Sfortiæ necesse fuit, præter ea, quæ purpuratis ipsius imperatoris dono dedit, summam aureorum noningentorum millium Cæsari polliceri: e quibus primo anno, qui erat a partu Virginis trigessimus supra millesimum, & quingentesimum, atque huiusce belli decimus, quadringentena millia, reliqua æquis pensionibus in annos decem numerare teneretur. Cognita Francisci Sfortiæ restitutione, Hispani iterum iam Lodouico Barbiano ex acuta febre Mediolani uita functo seditione facta urbem hostiliter minantur ingredi, nisi emerita iam dudum stipendia sibi a ciuibus pendantur. Quamobrem Mediolanenses conuerso in mœrorē gaudio, quod ob restitutū Princi

LIBER

pem suū conceperant, legatos ad Cæsarem
 mittunt obsecrantes, ut iam initis cū Fran-
 cisco ipsorum Duce pacis conditionibus
 miserrimam ciuitatem ad superiores sum-
 ptus, & erūnas, quibus plus æquo iandu-
 dum uexata fuit, redire non sinat: & ppte-
 rea, si quæ militibus restant numeranda sti-
 pēdia, ea ex priuatis Mediolanensiu pecu-
 nijs, quæ iam pridē exhaustæ sunt, nequa-
 quam erogari debere. Quod cum Cæsar
 æquum esse dixisset, ut eo metu ciuitatē li-
 beraret, militum partem exauctoratam in
 patriam redire iussit: reliquos autē traduxit
 ad Florentiā obsidendam: neq; in Insubri-
 bus quenq; remanere permisit, præter illos
 qui Comi, & in arce Mediolanensi custo-
 diæ præfecti erant: utrūq; e m locū in pacis
 conditionibus, tanq; pignus pecuniæ pri-
 mo anno pmissæ sibi reseruauerat. Quam-
 obrē Franciscus Sfortia acceptis a Carolo
 Imp. iustis ducatus Mediolanensis titulis
 Alexandrum Bentiuolū uiceis ipsius gerē-
 tem, Iacobum Philippū Saccum senatus p-
 sidē, cæterosq; magistratus Mediolanū ad
 suscipiendam imperij administrationē mit-
 tit: qui statim uocatis urbanarū rerum pfe-
 ctis, ut tam ingens pecuniarum summa ad
 cōstitutum tēpus exsolui posset, uectigalia
 primū omnia duplicarunt: mox cū ob po-
 puli

puli paucitatem ea minime sufficerent, ne
 tanti oneris quisq̃ immunis esset, decretū
 est ut in singulos farinæ triticeę medimnos
 aureus nūmus tertia parte adiecta, duoq̃
 denarij supra eius summę dimidium in pa
 rem siliginis, & milij mensuram: at in unā
 quanq̃ uini metretam asses æris uiginti tm̃
 exigerentur. Cæteris quoq̃ in ciuitatibus,
 & locis Mediolanensis ditionis, præter cō
 sueta uectigalia, par tributum licet alia, atq̃
 alia ratione impositū est. Atq̃ hæc, quā
 quam grauissima essent, præsertim po
 pulis tādū atrocissimo bello, fame
 ac peste uexatis: tamē tanta ani
 mi moderatione antea Fran
 ciscus Sfortia imperauerat,
 ut eo restituto omnes in
 meliorem uiuendi
 spem erecti
 sint.

FINIS.

HAGANOÆ EX OFFICINA
 Petri Brubacchi Anno Domini
 M. D. XXXV. decima
 tertia die Mensis Iulij.

BIBLI

Sal

Núm

1500

TOLEDO

BIBLIOTECA PROVINCIAL

Sala *Reserva*
Número *43*

Res.

435

*De
Vidal*